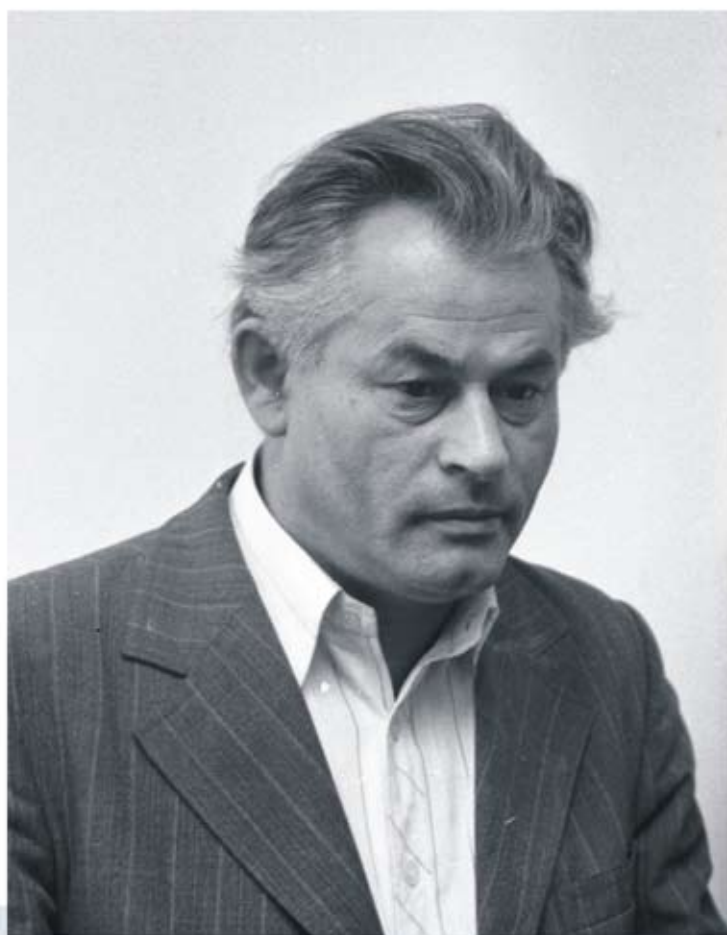

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGI

SZEMLE

TÁRSADALOMTUDOMÁNY • IRODALOM • MŰVÉSZET

RATKÓ JÓZSEF EMLÉKEZETE
A NÉPI ÍRÓK ÉS A TITKOSSZOLGÁLAT
BENCZÚR GYULA ÉS NYÍREGYHÁZA

2014
•
3

Tartalom

EMLÉKEZÉS RATKÓ JÓZSEFRE

- „a szabadság és a szerelem hologramja...”
Ratkó József szobra előtt – BUGYA ISTVÁN 3
- „Irodalom = élet”
Ratkó József és Margócsy József levélváltásai – BABOSI LÁSZLÓ 7
- „mert ÉNEK, s így elpusztíthatatlan”
Hommage à Ratkó József – Összeállította: KÖVESDI ÁGNES 25
- „Szolgálni fényel és erővel”
Kerekasztal-beszélgetés Ratkó Józsefről – Antal Attila, Antal Balázs,
Babosi László, Béres József, Gerliczki András, Karádi Zsolt
Lejegyzte: BABOSI LÁSZLÓ 43
- „Az írás olyan volt neki, mint az isteni kinyilatkoztatás”
Interjú Ratkó Józsefről Antall István irodalmi szerkesztővel – MARIK SÁNDOR 54

BUGYA ISTVÁN

„a szabadság és a szerelem hologramja...” Ratkó József szobra előtt**

Láttam Őt szerette tiszadobi Holt-vizén csónakjában gubbasztva. S mint valaki magas-messzi titokzatosságban tűnődő „óbéli” lény, élő mozdulatlansága, mint létentúliség, mint előidézett öröklét, átváltozott tájjá. Látták messziről is, nézték, mondták, mutatták egymásnak az emberek: „Az ott Ratkó, a költő...” És elcsöndesedtek, elkerülték közelségét a vizen- és parton-járók, tisztelvén és félvén büvkörét. Jól tették. Mert abban az élő mozdulatlanságban, abban a földöntúli bánat-némaságban sárkányokkal vívott a költő, és „haló földjét” memorizálta már az ember.

Az a megközelíthetetlen méltóság, ahogyan átlényült tájjá, az a mozdulatlanság, az a természetfölöttivé préselt energia éppoly megrendítő misztérium, mint ez a szobor: az ő testi mivoltát megidéző pillanatnyiségbe örökített ember. De ez az emlékké, hiánnyá sűrített energia nem tűrheti a mozdulatlanságot – egy pillanat, és feltámad anyaga; nem lehet, hogy el ne induljon! És nem tűrheti az összevetést sem, mert szobor és ember sohasem lehet egy: az egyik tisztelgés, holt anyagba öntött jel-kép; a másik anyaga élő lélek és szellemiség – ábrázolhatatlan. Én nagyságos alakját látom, sudár termetét, mozgásának, gesztusainak intelligens rendezettségét: a finom Ratkói harmóniát; arcának méltóságos, ünnepi tisztaságát; szemében a soha megmásítható szépséges mosolyt – nem tudom, megidézhető-e egyáltalán, formába fogható-e a halhatatlan szellem és lélek!

Mielőtt lehullt a lepel, ma az volt a legszebb pillanat. És talán előtte még az alvó hajnali csönd, a várakozás magánya, a méltóság magánya – az elégtétel: mint feltámadás előtti pillanat. A hűs, hófehér lepel, amíg ráborult, takarta, védte. Az a lepel egyesített, magába szívott mindent, ami fény, és visszavert mindent, ami fénytelen... Az a patyolatlebbenés gyolcsfehér ingét is megidézte, a madárszárnyú gallért, és megidézte a 25 éves gyászt, a folyton fölfakadó évelő bánatot: a költő hiányát.

Ma egyes hozzánk a *lenni nem kezdett s véghetetlen Úr*: itt állhatunk a Ratkó József emberalakját formázó mű előtt. Míg fortyogott, sistergett, sírt Kő Pál mester műhe-

* Összeállításunkkal a huszonöt éve elhunyt Ratkó József költőre emlékezünk.

** Elhangzott 2014. augusztus 9-én Nagykállóban, Ratkó József szobrának avatóünnepségén.

lyében a megolvadt fém, és bronzzá csöndült, szoborrá sűrült az ethosz: a ronthatatlan emberminőség, az költészet volt... Csak ő tudja, a szobrász, miféle erők kerengtek, sutorogtak, surrogtak, lázadoztak föl, csak ő tudja a titkot: hogyan is állhat itt, mint szellemanyag-minőség: bronzban a költői lény. Ez volna hát a *bétpróbának alávetett, a madárnak szegődött? A fegyvertelen, a félelem nélküli?* Ez volna tehát a *rontott bús mesterbegezdő ember? Az ordas szavú, esőtámasztó sovány és konok garabonciás?*

Bármennyit érjen is, bármilyen nemes szándék szülte is, bármilyen nemes, alkotó energia, a legszebb szobor is csak mű. És művekkel (ezt Illyés Gyula mondja, változó kifejezési formákkal) csak művek lehetnek párbeszédben.

A mi Ratkó Józsefünk, akiről én beszélek, maga volt a Mű! *Aki nem könyvből leste el márvány szonettek ütemét...* Igen, ő az, aki az örökkévalóságig futott, futott, hogy szíve ki ne húljön, ő az, aki *hazudni gyáva volt, bár harapásnyi kenyéren élte le egész életét, igen, ő az, akinek torkából sobase szólt a feslett, a kétszólamú dallam, akinek időzített halált szabtak osztódó, drága sejtjeire, pedig csak egy kis hazát akart, cserébe a világvigyázó énekért, halottaink elsiratásáért, törvénytelen halottaink elsiratásáért...*

Bizony ő az, aki már végleg *becsukta tenyerét s már foga közt morzsolja a földet, de aki most is őrségben áll...* Igen, ő a mi költőnk: a mi Ratkó Jóskánk! Aki *leguggolt a hóba fült tanyákhoz, aki szikrázva élet s halál közt* megtanulta és ránk hagyta a *drót fegyelmét, hogy amíg a szív ki nem csap, égni kell nagyfeszültségű indulatban, szolgálni fénnel és erővel, gyűlöletig hevülve, de szeliden, ha egy madár belénk fogózna...*

Igen, ő az, ő a mi költőnk: aki édesanyáinkat halhatatlanná énekelte, hogy *adassék nekik – végre – gyönyörűség, szerelmükért örökös hűség, s adassék könny is, hogy kibírják a világ őszegegyűjtött kénját...* A teljes világon, a téridőben kicsoda énekelt ilyen fájón gyönyörűséges zsolttart?!

Megszólítanálak szobor, ha merném...

*Ujjad közt hervadt cigaretta, kék füstje alvadó szírom –
oktalan rémület zenél feszített izmaidon...*

Jól tetted szobrász Kő Pál – ámbár nem lehetett kicsi a csábítás –, hogy nem heroizáltad a költőt dics-alakká, jól tetted, hogy a földön marasztaltad, s talán még azt is, hogy mai megjelenése után is sóvárognunk kell az igazi Ratkó-kép után... Sajnálom, ha ünneprontás is, hazugság volna elhallgatni: mióta a halál elvonta tőlünk, a műből kivette a hús-vér embert. Semmilyen *ünnep nem lég, hogy megtartsa őt, az irgalmatlan tisztá szeretőt!*

Mélyen tisztelt nagykallaiak, és mindennemű maradékai, barátai, tisztelői néhai Ratkó Józsefnek!

Az igei igazság magasabb rendű minden valóságnál, de nem mint elv, hanem mint konkrét cselekedet. Ratkó József szobrának felállítása ilyen igei cselekedet. Nagy dolgot tett ez a város: színt vallott. Aki Ratkónak szobrot emel, annak az ő költészetét is vállalnia kell. De hát *a költészet csak eszköz, csak hologram* – ahogyan ő maga mondja: *a szabadság és a szerelem hologramja...* tegyük hozzá: a szabadság abszolútum – mert csak a

maga erejéből létezik, és ahogyan Sánta Ferenc tanítja: „minden jó belőle következik, minden rossz pedig annak hiányából”; a szabadság ezért tökéletes és örök minta, bármilyen csorbítása az emberség, az emberiség korlátozásával jár, és bármiféle kisajátítása az emberiség torzulásához vezet.

A szerelem pedig?

...*merész*
halálig tartó összekövés,
gyönyörű, páros lázadás
a zsarnok elmúlás
ellen; örök harc, konspiráció –
ha róla szólna, elnémul a szó...

Mert szerelem nélkül – a lét szerelme (a közösség szerelme, a teremtő munka, a tudás, a dolgok, a tárgyak, a nemes játékok, az ízek, a színek, a hangzások és csöndek), víz-föld-ég-valóság harmóniáinak szerelme nélkül, a szerelem szerelme nélkül semmi az ember! (Szépség és jóság óhajtása: ez a szerelem; védelme és cselekedete: ez a szabadság; ez együtt a korlátlan hatalom minden rossz fölött!)

És szabadság meg nem valósulhat szerelem nélkül, és szerelem nem lehet teljes szabadság nélkül!

Ez a magyar költészet tárgya Balassitól Ratkóig – és egyben ebben áll a földi lét, a törekeny emberlét líraisága is. Mert ember és magyar egy minőség: a szabadság és a szerelem teljességében! Csakis így érthetjük meg, magyarul a mi igazán hazafias (tehát egyetemes és nem nacionalista) költészetünk jajkiáltását, amit se a közeli, se a távolabbi szomszédok meg nem hallanak: „magyar, oláh, szláv bánat, mindig egy bánat marad”!

Ez az Ady hangja és ez a Ratkó hangja is. Ebbe az *archimédész* *fix pontba* helyezve létét, amit ő maga jelölt ki már gyerekkorában, alávettetés minden próbáknak, mindenfajta embertelen nyomorúságoknak, retteneteknek és csodáknak lett ő az egyetemes magyar költészet kitagadhatatlan alakja. Honnan emelkedett oda? Az igazságtalanságból, a szeretetlenségből, amit vérkörei igazsággá és szeretetté transzformáltak.

Mi tette ezt a csodát?

A hajdúhadházi, tiszadobi közösség, a Gavroche kenyere... a szerelem... Így lett azonos önmagával; így lett Ratkó Józsefből Ratkó Jóska. Dühei, legpogányabb ítéletei és legsötétebb jóslatai fölül ezért emelhetette a reményt, mint verset, drámát... és napi hitvallásaként, konkrétan ezért művelhette cselekedetként az emberséget. Hol egy jó szóval bátorítva, hol látítva, hol csitítva, hol kérlelve, hol asztalra sújtva... Személye és művészete ezért lett kikezdetlenül egygyé – és ettől lett ő olyan minden emberi közegből kitündöklő szép és igaz. Ha lecsupasztunk róla minden érdemet, és ráaggatunk minden átkot, botlást, vétket, kocsmat, rámcskolt rágalmat, ő akkor is költészet, akkor is ethosz marad...

Ratkó József, amint azt Sánta Ferenc megállapítja (milyen szomorú, hogy neki nincs ilyen városa!) nem individuális lény, nem a pillanatnyiségben, nem az érdekekben, az önérvényesítésben tartózkodik, hanem, mert univerzális személyiség, a fo-

lyamatosságban: az öröklétben – a lenni nem kezdett véghetetlenségben... tegyük hozzá: *az idő szentháromságában...*

25 éve halott. De a felejtés bűnét nem hagyta magán Nagyálló – tisztelet és köszönet érte... A Ratkó-i ének vállalásával ez a város, az ő fogadott földje, belépett az időbe, ahol Petőfi és Segesvár, József Attila és Balatonszárszó, Sinka István és a szegénység, Illyés Gyula és a puszták népe, Váci Mihály és a nyírségi tanyák alkotnak hibátlan koordináta rendszert... csakúgy, mint Szent István és Dózsa, Bocskai és Rákóczi, az örök magyar március és '56 és Lakitelek... még a levertségben is ez a mi koordináta rendszerünk: egyik ága magyarság, másik tengelye szabadság és szerelem – a metszéspont pedig: Isten.

Tavasszal egy napszemű kállai diák megkérdezte tőlem: hogyan lehetne kimondani egyetlen szóban Ratkó Józsefet? Mit mondhattam volna többet? Ratkó a mosoly. Nem is hozhattam mást magammal az ő szerette folyója falujából, ezzel *farsangolok*, amióta elment... csakúgy, mint az ő követői: az egyszerre botlón esendő, de csillagszóró Magyar Jóska a halálban; az ötödik pecséttel viaskodó Áron Attila; Ószabó István, a tulajdon tehetségétől megbántott emberkerülő; Dusa Lajos, a költőnek is hibátlan; és G. Nagy Ilián, aki a Ratkó-i drámaírást folytatva, augusztus 20-án mutatja be *Csaba Királyfi* című operáját Püspökladányban...

Ez is egy mosoly, magyar mosoly a ránk vicsorgó évelő dühökre.

Ha van mitől félniük a mímelőknek, a *ringyószájúaknak*, az istenteleneknek, *országorgazdáinak*, *akik ellenünk uszulnak*, és *földjeinket elcsipegetik és kiirtanak szülőtte szavunkat*: akkor az a mosoly.

Ezt üzenjük innen mindenfelé:

*megóvni csuklót, csigolyát,
egyetlen esély a mosoly,
egyetlen esély, bátor arcunk...*

Bár nem hatalmazott föl senki és nem vagyok rá méltó, egy jobb sorsban reménykedő magyarság nevében mondom: ezt a szép napot, Ratkó Jóska születésnapjának ünnepét, mint *torkunkra köttetett jó bírt*, néhai Bocskai Hajdúk Maradékai, Mai Nagy-kállaiak! Köszönjük!

BABOSI LÁSZLÓ

„Irodalom = élet”

Ratkó József és Margócsy József levélváltásai

Margócsy József¹ egy néhány évvel ezelőtti beszélgetésünk alkalmával úgy emlékezett, hogy Ratkó „Jóskáról” először édesapjától hallott az 1950-es évek elején. Margócsy József ekkor a nyíregyházi Állami Kossuth Lajos Általános Gimnáziumban tanított. Édesapja, a szintén neves evangélikus iskolaalapító pedagógus, Margócsy Emil (1883–1971) – akkor már nyugdíjasként – órákat adott a 7. számú Magasépítőipari Technikumban, ahol Ratkó 1951 szeptemberében elkezdte a középiskolát. Margócsy Emilnek azért tűnt fel a tiszadobi gyermekvárosból érkezett állami gondozott, félárva első osztályos fiú, mert télvíz idején egyszerű gumicipőben járt iskolába, ezt szóvá is tette az iskola igazgatójának.

Tanulmányi értesítője szerint az első két évben Ratkó jól tanult.² 1953-ban egy szerinte „rossz” Zelk Zoltán vers hatására elkezdett verseket írni.³ Ez év végétől kezdve már rendszeresen publikált a megyei napilapban, a Néplapban, 1954-ben pedig három epigrammával szerepelt a *Túl a Tiszán. Tiszántúli költők és írók művei* című antológiában,⁴ továbbá bemutatkozott az írószövetség lapjában, az Irodalmi Életben. Az ipari technikumban azonban egyre rosszabbul érezte magát, mert a magasépítésszet az érdeklődési körétől igen távol állt. Harmadik osztályban félévkor és év végén néhány szakmai tantárgyból „szándékosan” megbukott. Szerencséjének, tehetségének és irodalmi sikereinek köszönhetően az iskola nem gördített akadályt az elé, hogy 1954 szeptemberétől – bár éavesztéssel és különbözőzeti vizsgák letételével – az Állami Kossuth Lajos Általános Gimnázium harmadik évfolyamán tanuljon tovább. A nagy múltú iskola életébe könnyen beilleszkedett, s hamarosan megbecsült diákja lett. 1955 januárjában már arról adott hírt a Néplap, hogy „nemsokára megjelenik Ratkó

¹ Margócsy József (1919–2013) irodalom- és helytörténész, magyar–francia szakos középiskolai tanárként végzett az Eötvös Collegiumban, tanított a nyíregyházi Állami Kossuth Lajos Általános Gimnáziumban, volt megyei szakfelügyelő, majd 1964-től főiskolai tanár a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán – ma Nyíregyházi Főiskola –, amit 1972-től nyugdíjazásáig, 1980-ig főigazgatóként vezetett.

² Ratkó részletes életrajzát lásd BABOSI LÁSZLÓ: „Vigvázzatok, ha közelíttek hozzá...”. Ratkó József életrajza I. rész (1936–1966). Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, 2005. 1. sz. [107]–123.

³ KOVÁCS JÚLIA: Látogatóban SZOT-díjasoknál. Ratkó József. Népszava, 1985. jún. 22. 145. sz. 8.

⁴ Erről a könyvről Margócsy József is írt ismertetést. Lásd MARGÓCSY JOZSEF: Túl a Tiszán. Néplap, 1955. jan. 16. 13. sz. 4.

Józsefnek, a fiatal nyírségi költőnek az első verseskötete a megyei tanács végrehajtó bizottságának támogatásával.⁵ Az *Apám tollával* című kötet végül is nem jelenhetett meg, sőt: a szókimondó, valóságot feltáró verseket író ifjú poétát a Néplapban egy névtelen cikkíró megtámadta, hogy költeményeivel az őt felnevelő néphatalom ellen támad.⁶ A költő válaszáat a lap természetesen nem közölte.⁷ Ettől függetlenül tanulmányi eredményei megjavultak, szerette társait, tisztelte tanárait. Az iskola néhány pedagógusával, a szintén volt állami gondozott Horváth Miklóssal, valamint Margócsy Józseffel (egyikük sem tanította) közelebbi viszonyba került, és a gimnázium befejezését követően is tartotta velük a kapcsolatot.⁸ Egy „kicsit felelősséget érzek iránta” – vallotta Margócsy József egyik levelében,⁹ 1956 nyarán pedig így jellemezte Ratkót: „munkás származású állami gondozott gyerek. Érettségijének eredménye: jó. Versei jelentek meg az Irodalmi Újságban, az Alföldben többször is és természetesen a megyei Néplapban is többször. Családi viszonyai miatt eléggé zárkózott gyerek, viszont rendkívül tehetségesnek láttuk itt sokan. A megyei helyesírási versenyen, a Rákosi [Mátyás] tanulmányi. versenyen a legjobbak között volt.”¹⁰

Margócsy József széles körű kapcsolatrendszerét felhasználva segítette Ratkót az egyetemi felvételikben, az *Emberi dolgok* című kötetének megjelentetésében (nem rajta múlt, hogy a könyv nem látott napvilágot), valamint tanácsaival támogatta a pályakezdő pedagógus Ratkó házaspárt. A levelekből az is kiderül, hogy az 1960-as évek első felében Ratkó többször elküldte Margócsy Józsefnek verseit, kéziratossal verseskötetét véleményezésre.

Érettségi vizsga után Ratkó a Szegedi Tudományegyetemen folytatta felsőfokú tanulmányait magyar-történelem, majd magyar–olasz szakon. Az 1956-os forradalomról, a kivégzett Nagy Imre miniszterelnökről, illetve a Rákosi- és az alakuló Kádár-rendszerről vallott „ellenforradalmi” nézetei miatt 1959-ben eltávolították az egyetemről. Miután sikertelenül próbált Budapesten letelepedni, 1960-ban Váci Mihály segítségével családjával visszajött „fogadott földjére”, Szabolcs-Szatmár megyébe. Előbb Berkeszen nevelősködött, majd tanított, később a megyei napilapnál, a Kelet-Magyarországnál újságíróskodott több mint egy évet, végül 1964 szeptemberétől a nagykállói Járási Könyvtár igazgatója lett.

Ratkó és Margócsy József számos alkalommal találkozott egymással, sok irodalmi-kulturális rendezvényen, író-olvasó találkozón vettek részt közösen.¹¹ Ha Margócsy József a megye irodalmáról írt, akkor Ratkót mindig megemlítette,¹² a *Segítsd a*

⁵ Néplap, 1955. jan. 6. 4. sz. 4.

⁶ Jegyzetek megyénk két költőjéről. Néplap, 1955. okt. 16. 244. sz. 4.

⁷ RATKÓ JÓZSEF: Válasz a „Jegyzetek megyénk két költőjéről” című cikkre. Könyvtári Kis Híradó, 2003. 2. sz. 33–34.

⁸ BABOSI LÁSZLÓ: „Kedves Miklós Bátyám!” Ratkó József levelei Horváth Miklóshoz. Partium, 2003. Tél. 27–37.

⁹ Margócsy József levele Szauder Józsefhez. Nyíregyháza, 1961. augusztus 28.

¹⁰ Margócsy József levele Baróti Dezsőhöz. Nyíregyháza, 1956. június 29.

¹¹ A nyíregyházi TIT Bessenyei klubjában 1969. december 12-én megtartott találkozóról megmaradt a belügyi szervek által a nézők soraiba elküldött „Szabolcsi Sándor” fedőnevű III/III-as ügynök jelentése is. Lásd ÁBTL, M-38663/1.

¹² MARGÓCSY JÓZSEF: Ember és munka. Kelet-Magyarország, 1963. máj. 1. 100. sz. 7.; Uő: Megyénk irodalmi élete. (1944–1964). Kelet-Magyarország, 1964. nov. 7. 262. sz. 6.; Uő: Szabolcs-Szatmár megye irodalmi hagyományai. (Eredményeink és feladataink) In: Irodalmi és Nyelvi Közlemények, 1967. 1. sz. 90–133.; Uő: Múlt és jelen Szabolcs irodalmi életében. Kelet-Magyarország, 1968. aug. 19. 195. sz. 5.; Uő: Irodalmi élet Szabolcs-Szatmár megyében. Kárpáti Igaz Szó, 1968. szept. 22. 223. sz. 3.

királyt! című Ratkó-dráma bemutatójáról is megírta tapasztalatait,¹³ 1996-ban pedig a költőre emlékező Szabolcs-szatmár-beregi Szemlében közölte a *Ratkó nébány ifjabbkori verse* című írását,¹⁴ amelyben a versek mellett egy levélrészlet is napvilágot látott.

Tanár úr halálát követően hagyatékának egy része a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár Helyismereti Gyűjteményébe került. A Ratkó Józseffel kapcsolatos dossziében a Ratkó–Margócsy levélváltások jelentős része megtalálható, mivel Margócsy József gondosan megőrizte a hozzáírt leveleket, a sajátjait pedig írógéppel, indigós másodpéldányt is készítve írta. Ratkó József hagyatékában öt Margócsy által írt levél maradt meg. Az alábbiakban ezekből levélváltásokból közlünk részleteket. A leveleket mindkét részről a jogörökösök engedélyével tesszük közzé.

1. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Ratkó József Elvtársnak
Tiszadob, Gyermekváros

Kedves Jóska!
Örömmel gratulálok sikerült érettségidhez.

Budapesten jártomban beszéltem a szegedi egyetem módszertani kabinetjének magyar előadójával, Muhi elvtárral. Felírta adataidat, s megígérte, hogy segítségedre lesz a felvételnél.¹⁵ Azt is mondta, hogy Baróti Dezsővel, a rektorral, aki egyben a magyar tanszék vezetője is, beszélni fog érdekelben. Egyébként én is írtam Baróti Dezsőnek felvételed ügyében. Remélem, sikerülni fog. Muhi elvtárshoz könnyen bejuthatsz, ottlétedkor menj is be hozzá és emlékeztess arra, hogy ő nekem ígéretet tett június 27-én, az Oktatásügyi Minisztériumban tartott szakfelügyelői értekezleten.

Beszéltem Durkó Mátyással, a debreceni Magvető kiadó vezetőjével. Így tervbe vettek Téged az 1957. évi kiadásra. Mindjárt el is hoztam Neked az előzetes tájékoztató felhívást. Föltétlenül válaszolj mielőbb nekik. Bízom abban, hogy lesz is ebből valami.¹⁶

Kívánok sok sikert, továbbra is. Csak arra kérek, hogy időnként tájékoztass, ha kedved van hozzá, sorsod fordulásáról.

Meleg szeretettel köszöntelek.
Nyíregyháza, 1956. június 29.

2. Ratkó József Margócsy Józsefhez

Kedves Tanár Elvtárs!

Örömmel vettem kézhez mindkét levelét; az elsőre azért nem válaszoltam, mert nem történt semmi említésre méltó változás életemben, még csak verset sem írtam, a másodikra meg – szóval nemrég fejeztem be Balassi ifjúságáról szóló referátumomat, s a befejezés fölötti örömben teljesen megfeledkeztem a pénzről, meg mindenről.

¹³ MARGÓCSY JÓZSEF: Színházlátogatási tapasztalatok. Kelet-Magyarország, 1985. jan. 19. 15. sz. 8–9.

¹⁴ Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, 1996. 3. sz. 405–415.

¹⁵ A Szegedi Tudományegyetemre jelentkezett Ratkó József.

¹⁶ „[...] közlöm Ratkó Elvtárral, hogy verseskötetét a Kiadó 1957-es konkrét tervébe vette fel [...] ennek megfelelően kötetét minél előbb készítse el és juttassa el Kiadónkhoz [...] ha bármilyen segítségre lenne szüksége, forduljon [...] bizalommal hozzánk, minden lehető támogatást igyekezzünk megadni. Debrecen, 1956. június hó 20. Durkó Mátyás kiadói megbízott” – olvasható a debreceni Alföldi Magvető Kiadó által megküldött szerződésében. Ratkó össze is állította az *Emberi dolgok* című könyv anyagát, de a forradalom leverése után, 1957. augusztus végén a kiadó megszűnt, így ez a kötet sem jelenhetett meg.

Hogy hogyan élek? Izgatok, élek fillértelenül. Naponta egyszer eszem, s ha netán pénzem van, hódolok régi és újabb kedvteléseimnek: t. i. könyveket vásárolok és dagadra zabálom magam. Ez utóbbival – most veszem észre – jól megtiszteltem magamat, de mindenesetre közel áll az igazsághoz a kifejezés: – az éhes ember többnyire nem mértéktartó.

Egyetemi életem azzal kezdődött, hogy az első tornaórán majd hogy nem kiveték a jobb szemem; összetévesztettek a labdával, s a fejembe fejeltek egy irtózatosságot. Amellett, hogy a fogsorom (a jobb) még ma is alig használható, s a szemem vérben van, de már lassan kitisztult.

Az egyetemet már valamelyest megszoktam, de Szegeddel hadilábon állok. – Azért akármennyire is szidtam a Nyírséget, Nyíregyházát, mégis – csak most jöttem erre rá – visszavágyódom, s ez nem egyszerű vagy képzelt nosztalgia, hanem valami megmagyarázhatatlan dolog; kb. az, hogy... de ez tényleg megfogalmazhatatlan.

470 Ft ösztöndíjat kapok, de jegyzetem még nincs, annál több adósságom. A pénz éppen jókor jött, de abszolút nem számítottam rá. Hát most már édes-mindegy!

Címem: R. J. Szeged, Tolbuhin sugárút 43. sz. Juhász Gyula egyetemi diákszálló.

Levelemet zárom, szeretettel üdvözlöm tanáraitam.

Tisztelettel: Ratkó József

U. i.: A pénzt lehetőleg táviratilag tessék feladni. – Ha írok, elküldöm.

[Szeged, 1956. szept. vége/okt. eleje]

3. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Ratkó József

Berkesz, Lenin utca 1. sz.

Kedves Jóska!

A rádióban Puccini-operarészletet énekelnek, talán a *Bobémélet*ből; mindegy, hiszen valamennyi Puccini opera szomorú, keserű véget ér. Elolvastam kötetedet,¹⁷ s leültem, hogy írjak Neked erről az egészről, s ugyanez a szomorú, szorongó érzés támad fel bennem is, ami kötetednek címe: a *Félelem*.

Egy francia regényben olvastam, de persze, magától is rájön az ember erre a bölcsességre: „Nem lehet úgy jól élni, ha az ember nem hisz semmiben!” S ez a legtöbb és legkevesebb, amire rájöttem, már beszélgetésünk közben is szerdán, de most még inkább, hogy kötetedet végigolvastam.

Rettenetes, szörnyűség. Egy ember, aki negyedszázados életében csak félelmet, szomorúságot, kiábrándultságot tudott összeszedni, s csak ilyen visszhangokat tud magából kiadni az élet, Élet, az ÉLET hívóhangjaira?! Vagy ez az élet semmilyen kezdőbetűvel nem jelentkezett előtted kedves formájában? Vagy csak készakarva szorítasz vissza minden szépet és jót: akár a szerelemben, akár kisgyermeked tipogésében, gagyogásában csendüljön is meg valahol és valahogy?

Rettenetes, szörnyűség. Mert azért ne érts félre, nem követelem én rajtad az optimizmust, az emberszeretet és a rajongás követelményeit szakmányban. Helyesebben: nem *csak* ezeket kerestem kötetedben. Mert az *Éjszaka* című vers se nem optimista, se nem „haladó” (hogy ezt a szót használjam), de mégis jó vers, mert van benne valamilyen emberség; de hol van a többiben, a legtöbbben? (Hát Te hol találd az emberséget, válaszolod, szinte hallom, ott, talán, ahová Te is beleadod a Magad konstruktív emberségét. Mert, akárhogy is mondjuk, csűrjük-csavarjuk, ha Te az V. osztályos tanítványaiddal amúgy istenigazában, szeretettel és elmélyülten foglalkozol az oroszórákon: beleadod a magad emberségét, akkor ott visszhangra találsz: s a kisémbereké feleleteiben felcsillan majd a viszonzottság, a férfimunka eredménye, a siker, az öröm-mag, hogy ezeknek a gyerekeknek a tudása a Te munkád eredménye. Világos, amit monddok? Érted-e, hogy nem a pesszimizmust, az *olykor-olykor* még nyugtalanító félelmet

¹⁷ Ratkó 1961 márciusában fejezte be az egy prózát és 48 verset tartalmazó Félelem című kötetének összeállítását, legépelését, összefűzését. A gondosan megszerkesztett válogatást több példányban készítette, és a számára fontos személyeknek, pl. Kiss Tamás és Váci Mihály költőknek, valamint Margócsy Józsefnek is elküldte. A kötet tartalmát lásd BABOSI LÁSZLÓ: Ratkó József bibliográfia. Nyíregyháza, 2010. Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, 60.

tartom soknak, hanem a hitet, a bizalmat nem találok – még alkalmilag sem, pedig anélkül élni nem lehet, s ezt nekünk magunknak is árasztanunk kell, ha viszonzásra várunk.)

De már túlságosan moralizátor lettem megint, s ezt Te nem szereted (mások sem, én sem).

Van ezekben a panaszokban valami sodró parttalanság (ennek talán formai eredménye az, hogy több versednek a végére nem teszel pontot, s olykor nagyon kedveled az epikusok kedvelte hosszú sorokat többnyire rímtelen szabad versként). De van úgy, hogy már félelmetes lesz az egész, olyan, amellyel már nem jó játszani – pláne nem „komolyan” (1–3!!!).¹⁸

A *Berkesi epigrammát*¹⁹ nem értem, a *Szavakat* se nagyon, a *F.ng* pedig igazán nem való ide.

Azt hiszem, hogy a kötet föltétlenül megérdemli, hogy kiadják, persze nem hiszem, hogy teljes egészében *így* kellene és lehetne kiadni.

Summa, summárum: nagyon örülnék annak, ha sikerülne a kötet kiadása,²⁰ még sokkalta inkább annak, ha a továbbiakban nem a félelem lenne az uralkodó verseidben, hanem az életnek valamilyen megfoghatóbb és melegebb élménye csalna ki hangokat belőled, mert akkor már azt is tudhatnám, hogy talán sikerült megnyugodnod kissé. Nem, nem valami kispolgári gemütlichkeit²¹-modort keresek, hanem annak az apró szépségeknek és kedvességeknek az észrevételét *íz*, amely fiatal feleséged, a koratavasza kiléptő kislányod, óráidon kacagó és izzadó tanítványaid, újabb kisgyerkőcök aggódó-szerető várakozásában, örömként és szereteted (szerelmed) visszhangjaként kerül elő.

Meleg barátsággal köszöntelek.

Nyíregyháza, 1961. április 9.

4. Ratkó József Margócsy Józsefhez

Kedves Jóska Bátyám!

Fáj a fejem, s ez éppen kapóra jön az íráshoz, ugyanis ezzel talán ellensúlyozni tudom azt a jó marok kaján örömet, amit a levél olvasta óta érzek, tudni illik, hogy a már bennem évek óta érelődő változás éppen azokban a napokban győzte le a félelmet, amikor ezt az írást kaptam, amellyel egyébként nem értek egyet, mégis nagyon meg kell köszönnöm, mert gondolkodásra késztetett, s újbóli tüzetes átvizsgálására elveimnek, világgépemnek, verseimnek.

Élek a gyanúperrel, hogy Jóska Bátyám csak azokat a verseket vizsgálta meg alaposan, amelyeket még eddig nem ismert, s ezek indíthatták nyilván a levél mondanivalóját az embertelenség irányába. De ha nem is volt így, akkor is értem a bírálat (?) alapját: újabb verseim sokkal jobbak mindenféle tekintetben a régebbieknél, az emberségesebbeknél, nyilván ezek hatása jobban is érvényesült...

Azt hiszem, azért az alábbi szavakkal meg tudom változtatni számomra mindig értékes véleményét.

A kötet lényegét, lelki indítékát nagyon jól kifejezi az időközben *Örökségemre* változtatott *Félelem* cím. Vizsgáljuk meg, gondoljuk meg, honnan, milyen világgépből ered ez a félelem. Az nem lehet vitás, hogy amitől joggal rettegtem (s ez minden ilyen versemből kiderül), a háború, embertelen, a legembertelenebb dolog. Emberi dolog. S ha már a háborúnál tartunk, hadd jegyezzem meg, a versek indítéka nem is annyira a FÉLELEM, mint inkább a FÉLTÉS, a tejszagú csecsemők féltése, a markos munka féltése, az emberiség életének a féltése... Ez pedig – szerintem – a legemberségesebb érzés, aktivizálható érzés, a mai korban. – A történelmi ember eljutott oda, hogy elpusztítsa önmagát. Az egyes ember viszont ugyanúgy szeretne élni, mint eddig. Mi tehát a művészet feladata? No, de kissé korán lenne erre válaszolni. Előbb kerekítsük teljessé a gondolatot! Megvan tehát az egész emberiséget elpusztító háború lehetősége, s aki ennek a lehetőségnek a teljesülésétől nem fél, az, az nem ismeri saját korát, az nem ismeri a világot, vagy olyan ereje van, amellyel lehetősége van arra, hogy megakadályozza az iménti bekövetkeztét. Az újságok által terjesztett hírek szerint erre senkinek lehetősége nincs. A levegőben atom- és hidrogénbombákat szállító repülőgépek keringenek. A gépeket Emberek vezetik; egy tévesen

¹⁸ Utalás a *Játék – komolyan* című versekre.

¹⁹ A *Félelem nélkül*ben *Ítélet* címen jelent meg.

²⁰ Ez a kötet kéziratban maradt.

²¹ Kedélyes, kellemes, otthonos (német).

értelmezett parancs, az idegzet pillanatnyi rövidzárata – s pillanatokon belül megkezdődhet a háború. Kennedy sem tudja megakadályozni. (Elnézésért a naív fogalmazásért, a lényeg a fontos!) Tehát nekünk mint egyéneknek, mint közösségnek nincs abszolút lehetőségünk élet-halál dolgában dönteni. Viszont életösztönünk, s ebbe az atyaúrsten sem tud beleszólni, védekezik, ágál a halál ellen. Az életösztön legfontosabb megnyilvánulási formája a félelem. A művészetnek az emberiség mindenkori életérzését kell kifejeznie (és másodsorban megújítania). (Nem törekszem a megfogalmazásnál teljességre, hiszen nem is lehet.) A mai művészetnek tehát olyan mélyről kell fakadnia, mint magának az életösztönnek. Ezt igazolja egyébként a nagy absztrakt festészet is. Azt hiszem, kár lenne tovább folytatni ezt a fejtegetést; talán a magam igazolásának tűnnék, noha sosem volt ennek a kifejezése verseim célja. Én mindössze életösztönömnek engedelmességgel írtam, stílusom tanúskodik, hogy mindig a valóságot véve alapul. Nekem nem volt szükségem Juhász Ferenc-i bonyolultságra, hogy azt a tényleg rettenetes, szörnyűséges, de nagyon-nagyon emberséges féltő félelmet kifejezzem, amelynek mindnyájunkban meg kell lennie, még presszó-feketétől, Hibernáltól, Largactyltól elfojtottan is.

Az lenne frappáns, ha most minden versemmel igazolnám ezt az emberségességet. De nem tehetem. Annnyit ellenben meg kell jegyezmem az „Igen, de...” miatt, hogy – értse meg, Jóska Bátyám – nem tehettem másképp, senki lelkiismeretes ember nem tehetett másképp, mert mit ér az élet ezer apró valódi örömeinek a kifejezése, ha ezeket az örömöket meg akarják szüntetni. Nekem ez ellen kellett felelni a hangomat, szavamat, mert másképp nem lehetnék becsületes ember. Hiszen de sokan elfelejtették, hogy zsidó nagybátyám²² elbujtatása miatt *engem* agyon akartak lőni, hogy sokadmagammal otthagytam a fogamat Auschwitzban, Sztálingrádnál, Berlinben... Eh, kár ezt magyarázni, mondani – még nagyon erős bennem, sejtjeimben, amelyek nagyon tudnak emlékezni, a félelem...

Nem az én munkám eredményét, a magam életét, életünk apró örömeit, s az ezekbe való élő hitet tagadom én verseimben. Bízom az emberben, hiszek mindenben, ami jobbá teheti a világot: rendkívül nagy bizalmam van az emberségben – *hiszen ha nem volna, nem is félténém az!* Összegezve: nem a hit szó fejezi ki legjobban a hitet, nem a bizalom szó a bizalmat, hanem a munka, a tett, a vers, amit Jóska Bátyám elolvassott. Nem írnék, ha nem bíznám abban, hogy mindenki félti Dantét, József Attilát, a házakat, a gyerekeket, az eljövendő költőket, mindent és mindenkit, ami emberséges és aki ember... És itt csak ismételnem tudnám iménti magamat: azért nem fejeztem ki mindenki számára egyértelműen és világosan az én hitemet, mert első és legfontosabb feladatomban a féltés kifejezését tartottam.

Most már írhatok félelem nélkül is. 1961. április 12-e óta van egy kávéskanálnyi reményem arra, hogy felnőtt ésszel, meggondoltan kimondhassam ezt a mondatot: talán nem lesz háború!²³

Egyelőre befejezem ezeknek a dolgoknak a fejtegetését, elfáradtam, nem tudom pontosan leírni, végiggondolni gondolataimat, érveimet.

Nézzük a többit! A *Berkesi epigramma* magyarázata a következő: A tanácselnök fát lopott épülő házához, pert akasztottak a nyakába, de jó barátai kihúzták a csávából. (A magyarázott verseket mellékelem.)

Én megfordítottam a dolgot...

Szavak című vers igen érdekes. Én nagyon jónak tartom – minden ostoba szerénységet félretéve. A következőképpen született: Nagyon fáradtan ültem le pihenni zsúfolt nap után. Feleségem, kislányom tették körülöttem dolgukat. Rendkívül izgatott idegeimmel elképzeltém, hogy minden, a dolgok, a szavak, a mozdulatok élnek – azt mint zenét igyekeztem érzékelni. Figyeltem, nem védtem magam semmiféle észleléstől, élménytől, amely egy időben, egyforma intenzitással értek. Írtam. Minden felvillanó képet pontosan, azóta sem igazítva a szavakon, a sorrenden. Ezt – úgy emlékszem – szabad asszociációnak hívják. A vers egy estének és egy éjszakának a története. Többet nem szabad mondanom...

A komoly játékról annyit, hogy – különösen az utóbbiban – a természet féltése húzódik meg. Azé is.

Szeretném, ha szóval folytathatnánk ezt az eszmecsere-t – azt hiszem, nekem erre megvan a lehetőségem: július 3-ától 15-éig orosz tanfolyamon leszek Nyíregyházán.

²² Ratkó Anna férjéről, Bíró Károlyról van szó.

²³ 1961. április 12. Gagarin űrutazásának napja, amit a korabeli szocialista táborban úgy értelmeztek, hogy a Szovjetunió megelőzte az USA-t az űrtechnikában, s egyfajta katonai erőegyensúly állt be a két szembenálló nagyhatalom között, tehát lehet, hogy mégsem lesz III. Világháború.

Régi vágyamat teljesítette a bőkezű szerencse! Megnyertük a lottó múlt havi jutalomsorsolásán a 9 napos Varsó–Leningrád–moszkvai társasutazásra szóló két jegyet. Szeptember végén kerül rá sor, ha a járás engedélyezi. Ha nem, akkor kikérem a munkakönyvemet, s úgy megyünk el erre az útra. Nekem ez régi vágyam, álmom: kijutni a Szovjetunióba, megnézni mindent.²⁴

Meleg barátsággal és tisztelettel köszöntöm:

Berkesz, 1961. június 19.

Íme az epigramm:

Berkesi epigramma

A fa lopott egy elnököt,
de – hála isten – rajtacsípték;
s bárha volt enyhítő körülmény,
szigorúan ítélte a törvény:
a deliquenst hűvösre tették –

s visszakaptuk az elnököt

5. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Ratkó József Kartársnak

Berkesz, Lenin u. 1. sz.

Kedves Jóska!

Ne haragudj, hogy hosszú, nagyon kedves és érdekes leveledre csak ilyen röviden, röptében válaszolok, de hosszabb időre el kell utaznom, s az év végi hajrában most nem tudok másként. Viszont nem akarom válasz nélkül hagyni leveledet, nehogy félreértsd.

Érdemileg viszont részletesebben is beszélgethetünk, hiszen írod, hogy július első két hetében itt leszel. Én 11-én jövök haza a budapesti tanfolyamozásokból, akkor majd gyere el. Ha lehet, előbb telefonálj az időpont megbeszélésére (30-59), hogy biztosan itthon legyek, de az se baj, ha csak úgy jössz. Azért mondom ezt, mert olykor be-be kell mennem Debrecenbe a nyáron a könyvtárakba, s nem szeretném, ha akkor is elkerülnék egymást.

A közelgő (vagy már meg is volt) családi eseményhez,²⁵ valamint a szép utazáshoz előre is sok sikert, jó egészséget és kedvet kívánok, meleg barátsággal.

Nyíregyháza, 1961. június 24.

NB. A verseknek megörültem; nagyon köszönöm.

6. Ratkó József Margócsy Józsefhez

Kedves Jóska Bátyám!

A múltkor elfelejtettem odaadni a *Csöndet*, most küldöm. A tiszadadai mondottakhoz még azt tapasztanám hozzá, hogy engem az irodalmon kívül amúgy istenigazában semmi sem érdekel. Persze, az én felfogásom szerint irodalom = élet, amely a *Csönd*ből is, gondolom, kiderül. Szeretném, ha ezt leközölné a Kelet-Magyarország, hiszen a Csönd-Csend komplexumon kívül minden megfigyelése, képe, lelki indítéka szabolcsi eredetű. Száz-valahány sor az egész (ha Jóska Bátyám úgy gondolja, az első oldalt el lehet hagyni, s így lényegesen csökken a terjedelme), s gondolom jobb, ha egy jó verset közölnek 2–3 rossz vers s egy rossz novella helyett.

²⁴ A Ratkó házaspár nem járt Moszkvában, mert 1961. július 21-én megszületett fiuk, József.

²⁵ Itt Ratkó fiának megszületésére utal Margócsy József.

Az egyetemtől a mellékelt válasz érkezett. A megnevezett javaslatok mellé mellékelni kellene valamit még, mert – úgy hiszem – így rövidebb időn belül döntenének dolgomban. A megyei írócsoport (vagy hogy nevezzem) javaslata azért is szükséges lenne, mert egy szakra kértem felvételemet.

Több szóra most időm nincs, szeretettel üdvözlöm Jóska Bátyámat és kedves családját.

Ratkó József

Ui.: Kérem Jóska Bátyámat, hogy a javaslatokat az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Dékáni Hivatalának címére eljuttatni szíveskedjék.

Köszönettel kedvességéért

Jóska

Berkesz, 1961. XII. 18-án

7. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Ratkó József Kartárs
Berkesz, Lenin u. 1. sz.

Kedves Jóskám!

Csak néhány perce szálltam le a vonatról, Budapesten voltam egy kis hajtépázason, s itt várt leveled, amelyre azonnal válaszolok.

Örülök mindenekelőtt a szép versnek,²⁶ átadom majd Sipkaynak,²⁷ hogy közöljék. Az 1. lap elhagyása terjedelmi okokból alighanem szükséges lesz.

Leveledben azt írod, hogy „az egyetemtől a mellékelt válasz érkezett”. Viszont nem találom a mellékletet, így aztán az egyetem választát sem tudom, hogy mi volt. Csak az iskolai és a pártszervi-tanácsi ajánlás érkezett ide.

Így aztán *nem tudom*, hogy mire kellenek ezek a papírok, mi volt az egyetem állásfoglalása, ki az ügyintéző, mi a száma a Te aktádnak, *egyáltalában, hogy mit kértél*, tehát milyen kéréshez kell nekem is megfelelő támogatásokat kérni.

Megkérek tehát, hogy az egyetem levelét küldd el, s ha ebből nem tűnik ki alapvető kérésed, akkor a kérvényed másolatát is (amelynek eredetije az alapja a budapesti „ügyintézésnek”), hogy aztán én is tessek azonnal megfelelő sorokat mellé és küldhessem a paksamétát. Egyszerű, sima ajánlottan küldjed, mert most megint összeviszsa utazom, tehát alig vagyok itthon, úgyis csak kb. szombaton jutok hozzá a levél megírásához, az pedig már amúgy is csak ünnep után kerül a bpesti bürokraták íróasztalára.

Meleg szeretettel üdvözöllek, s kívánom kis családotnak, hogy vakációtok, ünneplétek meleg családi örömként jelentkeztek, s a vakációban ki is pihenhesétek magatokat. Az egész családot barátsággal köszöntöm.

M. Jóska bátyád

Nyíregyháza, 1961. december 20.

8. Ratkó József Margócsy Józsefhez

Kedves Jóska Bátyám!

Az elmaradt „melléklet” feleségem hibájából nem jutott el Jóska bátyámhoz. Itt küldöm.

Köszönöm, hogy a verset eljuttatja az újsághoz. Hanem kár volna rájuk bízni, mit hagynak ki belőle. Ezért kérem Jóska bátyámat, hogy válassza le az első lapot, úgy adja át nekik, mert – ismervén őket – képesek arra, hogy egész szakaszokat hagyjanak el belőle. Ha megcsonkítanak, inkább ne is közöljék!

A kérvényben kértem, hogy vegyenek fel a magyar szak 3. évfolyamára, vagy ha ez nem megy, valami mellékszakra is még.

Szívességét nagyon köszönöm előre is,

²⁶ A *Csönd* című versről van szó.

²⁷ Sipkay Barna (1927–1968) író, a Kelet-Magyarország egyik szerkesztője.

boldog újévet és kellemes karácsonyt:

Ratkó Jóska

Berkesz, 1961. XII. 22-én.

9. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Ratkó József Kartársnak
Berkesz, I. sz. Ált. Iskola, Lenin u. 1. sz.

Kedves Jóska!

Elnézést, hogy nem írtam hamarább, de a karácsonyi nagy forgalom mellé még egy kis influenza is becsapott, így még ágyban is kellett vesztegelnem. Ez szerencsére, ritkán fordul elő velem, de most is, így is kellemetlen volt.

Visszaszármaztatom Neked a Kékestől kapott, s Neked szóló levelet. Jó, hogy elküldted; így legalább tudtam a számot is, stb.

Mellékelem egy lapon azt a két levélmásolatot, amelyet az ügy érdekében jónak láttam eredetiben elküldeni. Az egyik egy afféle hivatalos levél, amelyet Gacsó Elvtárssal²⁸ írtunk alá; ez vitte magával a Te általad küldött két ajánlást. – A másik levélmásolat eredetije Királynak²⁹ ment el. – Azért küldtem el a másolatot, hogy részint tudd meg az elsőnek is a tartalmát, részint pedig lássad magát a menetét is ügyednek.

Már a múltkor írtam, hogy versedet átadom Sipkaynak.³⁰ Mint a Kelet-Magyarország megfelelő száma bizonyítja, ez is megtörtént.³¹ Persze, amikor a lap megjelent, akkor még nem volt nálam a kézirat, de ahogy láttam, nemigen hagytak ki belőle; így talán ez alkalommal nem lesz baj a közléssel, nem kifogásolható.

Az új esztendő közeledtével kívánom Neked – és Nektek –, hogy éljete nyugodtan és békességben, családokban megtalált örömben és szeretetben; sikerüljön megkapni a vizsgaengedélyeket, s folytathassátok azt, amit annak idején nagy lelkesedéssel elkezdtetek, – hogy majd annak eljött idejében legyen a diploma is; persze nem utolsósorban jöjjenek az irodalmi eredmények és sikerek is: megjelenés, kiadvány, kötet formájában – ez csak természetes, talán legtermészetesebb jókívánságom. – Ha pedig úgy látod, hogy valamiben segítségemre lehetek, akkor csak keress fel nyugodtan, mert változtatlan szeretettel igyekszem érdekedben minden telhetőt megtenni, megírni, megbeszélni.

Sok szeretettel és barátsággal

Jocó bátyád

Nyíregyháza, 1961. december 31.

10. Ratkó József Margócsy Józsefhez

Kedves Jóska Bátyám!

Megint olyan szakaszhoz érkeztem, hogy mindenáron helyet kell változtatnom, különben nem tudom megőrizni magamat, megőrizni ezektől az emberektől, akik az én szememben tisztességtelenek, rosszak, mert olyan utakat választanak céljaik elérésére, amelyek abszolút mértékkel mérve embertelenek. S nekem különben sem ez a hivatásom, – havi 800 vagy 1000 forintért – meghallgatni egy ostoba ember ostoba pedagógiai tanácsait, túrni szeszélyeit, otromba gorombaságait, s néhány gyereknek picit adagokban kimérni a tudást, nehogy megcsömölljenek tőle. Mindig többre, jobbra vágytam, vágyódom ennél. Elismerem, nincs

²⁸ Gacsó László (1919–1988) a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár akkori igazgatója.

²⁹ Király István (1921–1989) irodalomtörténész, egyetemi tanár, akadémikus. 1957. szeptember 16-tól 1961. január 31-ig Szegeden a magyar irodalomtörténeti tanszék vezetője volt. Utána az ELTE tanára lett.

³⁰ Sipkay Barna (1927–1968) író, a Kelet-Magyarország egyik szerkesztője.

³¹ Lásd RATKÓ JÓZSEF: Csönd. Kelet-Magyarország, 1961. dec. 24. 302. sz., 4.

papírom ahhoz, hogy pl. olyan állásba kerüljek, mint Végh Anti;³² de nekem segéd munkás koromban több szabadidőm (s több fizetésem is!) volt, mint most, s naponta csak 8 órát kellett dolgoznom, s csak magam helyett, nem mások hézagosa, rossz munkáját pótolgatva. Jóska Bátyám s Sánta Feri³³ tanácsára hallgatva én nem szoltam eddig ezeknek semmit, szeretem a békességet, de hát hol van az megírva, hogy minden becstelen, karrierista pasas pszichológusát mézes-mázos dicsérgetéseit (is!) túrjem örökkéig?

Szóval, én – mihelyt módom lesz rá – elmegyek innen. Azért kapaszkodtam abba az újságírói állásba is, noha tudom, hogy elvtelen emberek dolgoznak ott is. Az az érzésem, legjobb lesz valami fizikai munkát vállalnom újból; a munkások között sokkal több becsületes ember van, mint az értelmiségiek közt. Persze, nincs anyagi alapom ahhoz, hogy máról-holnapra állást változtassak, figyelembe kell vennem, sajnos, a család amúgy is szűkös körülményeit, de feltétlenül változtatni kell, mert én már nem tudom a pofámat továbbra is csukva tartani.

[...]

Szeretettel köszöntöm Jóska Bátyámékat

Ratkó József

U. i.: Küldök egy verset, amelyet – sajnos – nem tudtam legépelni, kérem, ítélje meg, jó-e. Nekem már arra sincs időm.³⁴

[1962. II. 11. előtt]

11. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Jóskám,

nagyon köszönöm a „paradicsomot”.³⁵ Nagyon tetszik: igen öröndetes az az elmélyedés, amely verseidet mind inkább komolyakká és súlyosakká teszi, ugyanakkor viszont a nyelv, a képsor tisztább és érthetőbbé válik; jóllehet lényegében csak tisztulásra volt szükség az eddigiékhöz képest. Szép a vers, jó lenne elküldeni valahová. – Ami azt az aggályodat illeti, hogy a paradicsom „nem szokta elejteni levelét”, azt hiszem ezt nem kell szó szerint érteni, hiszen ha az egész elszakul, elsárgul, akkor is ugyanerről a biológiai funkcióról van szó.

Sokkal nehezebb feladat elé állítottál a leveleddel. Úgy érzem, hogy a kérdés talán most komolyabb, mint eddigi beszélgetéseink során volt, bár – megvallom – most sem tudok Neked semmi okosat tanácsolni. Egyre azonban felhívom a figyelmedet: arra, hogy Te lényegében mindig csak magadról írsz, arról, hogy Te hogy nem bírod a helyzetet, hogy nem vagy képes elviselni az ottani igazságtalanságokat, stb. De soha sincs szó életed párjáról, a Feleségedről. Főleg azért érdekelne az Ő véleménye is, mert ebben az utolsó leveleddben már hosszan írsz Róla is, bár a véleménye nem került a papírra. És ez így azért nem jó, mert hiszen Te nem vagy egyedül: föltétlenül tudni kell, Magadnak is számolnod kell Feleséged, gyermekeid anyja véleményével is, amikor nagy elhatározásokra szánod el magadat.

Ne hülyézz le azonnal, amikor soraimat olvasod: lehet, hogy túlságosan nyárspolgári vagyok változtatlanul, de azért azt világoosan kell látni, hogy nem olyan könnyű helyet változtatni és egzisztenciát teremteni újra, azaz kezdeni valahol előlről. S hátha a dolgok nem is olyan feketék, ahogy Te látod.

Mindenképpen szerettem volna elmenni Hozzátok, főleg azért, hogy együtt beszélhessek Veletek, Kettőtökkel a helyzetről, a bajokról, a sérelmekről, keresve – talán csak akad – némi pozitívumokat is, s alaposan mérlegelni a dolgokat. Sajnos ez a zsúfolt hét nem tette ezt lehetővé. Így aztán mégis le kellett ülnöm a géphez, hogy írásban válaszoljak.

A *Néplap* útja járhatatlan.³⁶ Ezt verd ki a fejedből, Jóska, akárki mond Neked ezzel kapcsolatban bármilyen rózsás javaslatokat. Ha tálcán viszik eléd ezt a megoldást, akkor se válaszsd, mert ott véglegesen a

³² Végh Antal (1933–2000) íróról van szó.

³³ Sánta Ferenc (1927–2008) íróról van szó.

³⁴ A *Paradicsom* című versről van szó. Megjegyzésként Ratkó ezt írta a vers alá: „Egy súlyos hiba van benne: azt hiszem, hogy a paradicsom nem szokta elejteni a levelét.”

³⁵ A *Paradicsom* című versről van szó.

³⁶ Néplapon a Kelet-Magyarország című megyei napilapot érte Margócsy József, és arra utal, hogy ekkor Ratkó Józsefnek lehetősége adódott arra, hogy otthagya a berkeszi iskolát újságíró legyen. A költő 1963 áprilisától 1964 októberéig dolgozott a Kelet-Magyarországnál, ezt követően haláláig a nagykállói könyvtárat vezette.

vesztedbe rohansz. Nem azért, mintha ott nem lennének rendesek az elvtársak, a vezetőség stb. Hanem a munka menete olyan, ami – véleményem szerint – egyáltalában nem Neked való. Ott égni lehet egy magadfajta embernek, de élni nem. Viszont éppen azért, mivel az magasabb beosztás, több is a fizetés stb., onnan sokkal nagyobbat lehet huppanni, s ez sem figyelmen kívül hagyandó kérdés.

Engedd meg, hogy egyet hajtsak, mint az egyszeri talyigás. Várjatok addig, míg el nem végzitek az egyetemet: akkor már sokkal magabiztosabban mozoghattok a megyében vagy másutt. Addig viszont egy kicsit kétségtelenül ki vagytok szolgáltatva a környezet jóindulatának, esetleg kényelmetlenkedéseinek is. Viszont az oklevélre, a képesítésre nem annyira az iskolának, mint inkább Nektek, magatoknak van szükségetek: emberi és anyagi szempontokból egyaránt.

Nem tudom tehát ajánlani az újságot; azt viszont messzemenően javaslom, hogy maradjatok nyugton, egyelőre Berkeszen, az iskolánál és az azzal kapcsolatos tűrhető szolgálati lakásban – még ha kevésbé tűrhető körülmények között is.

Ettől függetlenül, ahogy lehet, föltétlenül elmegyek Hozzátok, mert ezen a levélen kívül is nagyon szeretném megbeszélni a dolgot: hátha valamelyest is segítségetekre lehetnék.

Sok-sok meleg üdvözléssel, igaz barátsággal

Jóska bátyád

Nyíregyháza, 1962. február 12.

12. Ratkó József Margócsy Józsefhez

Kedves Jóska Bátyám!

[...] elmondom, milyen verseket írnék, ha több időm volna: Írok egy eposzt lakatos apámról, s feldolgozom *A csónkakarú leány* c. népmesét, amellyel azt akarom bizonyítani, hogy a népköltészetben minden izmus, művészeti irányzat gyökere fellelhető.

Egyébként pedig Váci Miska nemrégén igen szépen nyilatkozott rólam a Rádióban,³⁷ a minisztersvers³⁸ dolgában is igazat adott nekem, tehát korábbi „piszkos üzelmeimben” immár elégtételt kaptam, mondhatnám így is: mindenben igazam lett...

[...]

Tisztelettel és szeretettel üdvözlöi: Ratkó Jóska

Berkesz, 1962. február 28-án.

13. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Kedves Jóskám!

[...] hétfőn megyek Bpestre, s föltétlenül be szeretnék menni a levelező irodába, hogy megtudjam már: mi az oka a huzavonának, mert még nyilván nem válaszoltak Neked – Nektek –, hogy erről a kérdésről nem írtál behatóbban.³⁹ Ha szerencsém lenne, esetleg Királlyal⁴⁰ is találkozhatték, de ehhez kevés reményem van.

[...]

Nagyon sok szeretettel és barátsággal köszöntlek, kedves Asszonykáddal és az Apróságokkal együtt.

Jóska bátyád

Nyháza, 1962. március 2.

³⁷ 1962. febr. 15., Kossuth Rádió, 15:30–16:00. Magvetés. Fiatal írók félórája. Szerk. Váci Mihály. Elhangzott versek: *Míg én fát vágtam, Munka, Játék komolyan, Anyám.*

³⁸ A Ratkó Annáról szóló *Nagynénem a miniszterasszony* című versére utal Ratkó.

³⁹ Ratkó József és felesége az 1960-as években az Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanult levelező tagozaton.

⁴⁰ Király Istvánnal.

14. Ratkó József Margócsy Józsefhez

Margócsy József
Selyem út 6., Nyíregyháza

Dísztávirat

Boldog békés névnapot kíván

Ratkó József

1962. márc. 18.

15. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Kedves Jóska,

nagyon megörültem a berkeszi sürgönynek, mert úgy érzem, hogy nemcsak afféle konvencionális jókívánságokat mondtál el abban a néhány távirati szóban, hanem remélem, hogy jól meg is értjük egymást, még ha esetleg néha kissé vitatkozunk is egyben s másban.

Víszont ugyanakkor nagyon sok szeretettel küldöm legjobb kívánságaimat a Te névnapodra is, s ha el is késtem egy-két napot, s ha nem is küldtem olyan szép virágszendéletet Bogdány Jakab nyomán, azért változatlan szeretettel és őszinte szívvel kívánom, hogy a legközelebbi névnapig szerencsésen érkezzon meg a család legújabb tagja, aztán sikerüljön a levelezés és a tanulás folytatása és továbbvitele, alakuljon ki úgy a „berkeszi helyzet”, hogy az minden opportunizmus nélkül föltétlenül emberi lehetőségeket tartalmazzon egy család részére és a hozzá tartozó szülők részére is – iskolai és emberi vonatkozásban egyaránt, s még ideírhatnék sok mindent, de ebben már a legfontosabbak mind benne foglaltak.

Megkérek arra, hogy ha majd megjön a hivatalos írás Bp-ről, röviden értesíts, hogy mit tartalmaz, s ha esetleg úgy látod, hogy valamiben segítségedre lehetek, akkor csak szóljál, mert természetesen mindent el fogok követni, hogy menjenek a dolgok.

Örültem az *Új Írás* két versének.⁴¹ Sánta is említette, hogy Váci nagyon kedvesen és szépen nyilatkozott rólad; sajnos én erről egyáltalában nem tudtam semmit. Mikor volt ez a rádióban? Milyen műsorban, s konkrétan miket mondott el Váci?⁴²

Valamelyik nap, 15-én közel jártunk Hozzátok, mert Hársfalvival⁴³ elmentünk Ramocsaházára, de veszünkre, mert olyan hófúvás keletkezett, hogy alig tudtunk eljönni: így is gyalog jöttünk a viharban Székelyig, s ott ültünk aztán autóra, amelyik hazahozott legalább.

Sok szeretettel, üdvözlettel, meleg barátsággal

Nyháza, 1962. március 20.

16. Ratkó József Margócsy Józsefhez

Kedves Jóska Bátyám!

Jövőre elvégzem az egyetemet – jelesen vagy kitűnően –, ahogy időmből futja. Titkos vágyam az volt, bejutni a nyíregyházi főiskolára nyelvésznek, de erről ezennel leteszek, mert újból van lehetőségem, hogy Békés megyébe, Mezőhegyesre kerüljek.⁴⁴ Szeretem a Nyírséget, jobban talán, mint Váci Miska, de itt érvényesülnöm nincs mód, hát elmegyek. Ott legalább tudom majd, hogy mindent előről kell kezdenem, tudni fogom, kik az ellenfeleim, barátaim, mert itt aztán *ezt* az egyet nem lehet sohse megtudni. Ezzel a nyári áthelyezési históriára célzok, amely azzal ért véget, hogy a sok ígéretés, hitegetés, Nyíregy-

⁴¹ Anyám [Anyám a föld alatt van...]. *Új Írás*, 1962. 3. sz. 194.; Játék, – komolyan!]. 3.]. *Új Írás*, 1962. 3. sz. 194.

⁴² 1962. febr. 15., Kossuth Rádió, 15:30–16:00. Magvetés. Fialat írók félórása. Szerk. Váci Mihály. Elhangzott versek: Míg én fát vágtam, Munka, Játék komolyan, Anyám [Anyám a föld alatt van...].

⁴³ Hársfalvi Péter (1928–1985) történész, ekkor a Nyíregyházi Állami Levéltár vezetője, 1964-től haláláig a Bessenyei György Tanárképző Főiskola történelem tanszékének vezetője.

⁴⁴ Ratkóék nem költöztek ide.

házára járogatás után az utolsó napon a Megyei Tanácson kinyilatkoztatták, hogy azért nem helyeznek át, mert a járás nem enged ki. Hát hülyének néznek ezek engem?

Bosszúból írtam egy verset (nem fogják zsebre tenni!), amelynek az *Új Írás* adott helyet a jövő évi márciusi vagy áprilisi számában.

Írok egy önéletrajzi regényt (?), 2–300 apró, tízmásodperces novellából fog állani, 59 részlet a februári *Új Írás*ban fog megjelenni belőle, nagyon lekötelezne Jóska Bátyám, ha elolvásná.⁴⁵ A szerkesztőség szerint remek írás, újszerű, modern. A kötetem a jövő évben jelenik meg. Nemrég beszéltem a *Magvető*vel erről, s több mint valószínű, hogy a Móra – anyagi helyzetem javítása céljából – megbíz gyermekversek írásával. Előre viszolygok ettől. De hát mit meg nem tesz az ember egy mosógépért! Júniusban a *Tűzút*hoz hasonló országos antológiában 6–8 verssel jövök. *Vadvirágok* c. filmtémát valószínűleg elfogadja a *Hunnia Filmstúdió*. Ez esetben kénytelen leszek itt hagyni a munkahelyemet, mert Sánta Ferivel együtt dolgozzuk ki a forgatókönyvet.⁴⁶ Tele vagyok tervvel, dologgal. Mielőtt itt hagynám ezt a falut, szeretnék anyagot gyűjteni egy új *Puszták néphöz*: a berkeszi tsz történetének megírásához. Kisregényre gondolk... Az anyag negyedét gyűjtöttem eddig össze.⁴⁷

Még volna sok mondandóm, de abbahagyom. Ezt is az újévi jókívánság ürügyén mondtam el, emlékeztvén a József-napi válaszlevélre...

Boldog új évet kívánok Jóska Bátyámnak, kedves családjának – s meleg barátsággal köszöntöm.

Ratkó Jóska

Berkesz, 1962. december 26.

Ui.: Gondoltam, hogy most elküldöm azt az 59 részletet, hátha nem lesz ideje Jóska Bátyámnak februárban elolvasni. Azt gondolom, hogy ilyet a magyar irodalomban még nem csináltak. Ha már nem kell, kérem, küldje vissza!

17. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Ratkó József könyvtárvezető Elvtárs
Nagykálló, Járási Könyvtár
1967. I. 26.

Kedves Jóska,
nagy örömmel hallgatta családunk ma délelőtt a Petőfi Rádiót, ahol igaz őszinteséggel és elismeréssel beszéltek Rólad, és a kiválasztott versek is sikert arattak – nyilván nemcsak nálunk.⁴⁸

Meleg szeretettel gratulálunk!

Nagyon rég nem találkoztunk. Sok szeretettel üdvözlöm egész Családotat, meleg baráti köszöntéssel

Jocó bátyád

18. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Kedves Jóska,
a minap jöttem haza Ungvárról, ahol az egyetemen a magyar szakos hallgatóknak tartottam hos-

⁴⁵ Az *Önéletrajz*ról van szó. Megjelent: *Új Írás*, 1963. 3. sz. 327–332., majd kibővítve Ratkó József első kötetében, a *Félelem nélkül*ben.

⁴⁶ Sánta Ferenc íróval. A terv nem valósult meg. Néhány évvel később Ratkó újra elővette ezt az elképzelését, ekkor Fábrián Zoltán íróval szerette volna kidolgozni a forgatókönyvet, de – nem tudni mi okból – ez sem valósulhatott meg. Viszont elkészült a *Vadvirágok* című filmnovellája. Erről lásd RATKÓ JÓZSEF: *Vadvirágok*. – filmnovella –. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, 2004. 3. sz. 335–340., valamint BABOSI LÁSZLÓ: *Előszó Ratkó József Vadvirágok című filmnovellájához*. Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, 2004. 3. sz. [333]–335.

⁴⁷ A mű nem készült el.

⁴⁸ A Petőfi Rádió *Fiatalok Stúdiója* című műsorában (11:46–12:00) Gyurkovics Tibor író mutatta be Ratkó *Félelem nélkül* című könyvét.

szabb spec. kollégiumot Móricz Zsigmondról. Írtam is egy lapon, hogy ott voltam. Drávai Gizi⁴⁹ nénnel később is szeretettel emlegettünk.

Mivel kértek ott egy cikket tőlem a megyei irodalmi életről, megírtam, s ha van kedved hozzá, olvasd el, idemellékelem.⁵⁰

Sajnos a mai napom annyira zsúfolt volt, hogy nem tudtam megállni Veled beszélgetni, csak utólag vettem észre, hogy valamivel távolabb ott volt a Feleséged is, de fél 3-ra a Népfrontnál⁵¹ kellett lennem éppen egy könyvbarát bizottsági megbeszélés miatt.

Legalább ezt is megírom, ha éppen küldeni akartam ezt a cikket.

Kézcsók, meleg üdvözet

M. József

Nyh., 1968. október 4. este

19. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Kedves Jóskám,

úgy is mint Igazgató Elvtárs!

Most írt a tokaji Tenkács Tibor⁵² (tanár, Művelődési Klub, Tokaj), hogy Te még nem válaszoltál neki a február 1-jei irodalmi estet illetően. Nem tudom, hogy mi a helyzet, de amikor még tavaly ősz végén találkoztunk, akkor úgy említetted, hogy minden rendben van, vállalod ezt a fellépést. Remélem, közben nem változott a véleményed.

Örülök annak, hogy a minap a Népszabadságban is megjelentél.⁵³ Szép a vers; az utolsó sor valahogy nem egészen világos számomra, de lehet, hogy öregszem.

Szombaton, február 1-jén vonattal 15,45-kor kell elindulnunk, hogy idejében Tokajban lehessünk. Felteszem a kérdést, hogy a Ti kisbuszotokon nem lehetne-e menni, mert akkor a visszautazás is egyszerűbb leendene, később is indulhatnánk. A kezdés ui. 18 órakor tervezett.

Kérek, légy szíves válaszolj valamilyen formában a ténykörülmények további irányulását tárgyzó feleletben (!), hogy együttes menetelünk és érkezésünk stb. foganatosítható leendjen.

Kézcsókkal, meleg üdvözzel

M. Jocó bátyád

Nyíregyháza, 1969. január 20.

20. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Kedves Jóska,

nagyon megörültem a ma reggeli lapoknak, amelyek hírül hozzák József Attila-díjadat.

Nem hiszem, hogy itt most helye lenne sok bölcselkedésnek, visszapillantásnak és előretekintésnek. Azt azonban minden bizonnyal ide írhatom, hogy nagyon őszinte szívvel gratulálok sikerednek. Meg vagyok győződve arról, hogy ez a kitüntetés föltétlenül igazol Téged abban, hogy jó munkát végeztél, kiérdemelted ezt a díjat, de azt is igazolja, hogy ez a kultúrpolitika nem akar Téged elhallgattatni, zaklatni (még ha néha van is ilyen érzéled, tapasztalatod), hanem érti tehetséges költészetedet, érzi a te örömedet és fájdalomaidat is.

Igen nagy szeretettel ölellek, Asszonykád kezét csókolom

Jocó bátyád

Nyíregyháza, 1969. április 3.

⁴⁹ Drávai (szül.: Legeza) Gizella (1911–1981) kárpátaljai magyar pedagógus, tankönyvszerző, műfordító. „Beregszász kulturális életének meghatározó személyisége. Nemzedékek nőttek fel keze alatt a magyar nyelv és irodalom szeretetében, írók, költők, újságírók sokaságát indította el a pályán.” <http://keres.bloglap.hu/oldalak/dravai-gizella-16889/> [letöltés: 2013. okt. 29.]

⁵⁰ MARGÓCSY JÓZSEF: Irodalmi élet Szabolcs-Szatmár megyében. Kárpáti Igaz Szó, 1968. szept. 22. 223. sz. 3.

⁵¹ Hazafias Népfrontnál.

⁵² Tenkács Tibor (1913–1998) festőművész.

⁵³ *A Nem lészön, jutó homokon* című versről van szó (Népszabadság, 1969. jan. 18. 14. sz. 9.).

21. Margócsy József Ratkó Józsefhez

1969. IX. 15.

Jóskám,

nagyon kérlek, ne hozzál már bennünket kellemetlen helyzetbe: nem válaszoltál Gulyásnének,⁵⁴ nem írtál az én utóbbi levelemre, s ami a leglényegesebb: nem küldtél semmilyen kéziratot.

Nem tartom valószínűnek, hogy éppen most és éppen Te nem volnál hajlandó egy megyei kezdeményezésben részt venni, s nem akarsz kéziratot küldeni egy felszabadulási antológiába...⁵⁵

Kérlek, Jóskám, légy szíves – minden mentegetőzés vagy hasonló nélkül – borítékba tenni a kiválasztott néhány verset, s egypár sor kíséretében küldd el, minél előbb, inkább ma, mint holnap, Gulyás Emilné címére (Megyei Tanács, Nyíregyháza).

Nagyon kérlek, ne késlekedj tovább. Köszönettel, üdvözlettel

M. József

22. Ratkó József Margócsy Józsefhez

Kedves Jóska Bácsi!

Tájékoztatom: a kiadvány⁵⁶ cikkei közül nem kell lektori jelentés *A geszterédi arany szablya, Kálló egykori vára, A régi megyeháza* és Nagy Lajos: *Például Nagykálló* c. cikkekről, mert már megjelentek másutt is. A dűlőnévjegyzékhez, a Névjegyzékhez és a bibliográfiához szintén nem kértünk lektori véleményt. Ha mégis kellene, arra kérem Jócó bácsit, néhány sorban írjon róluk is.

Ratkó Jóska

[1969 ősz]

23. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Ratkó József igazgató Elvtársnak
Nagykálló, Járási Könyvtár

Kedves Jóska,

nem szoktunk az utóbbi időben túlságosan sokat levelezni, mivel a távolság meglehetősen megrövidült kettőnk lakhelye között, most mégis gép mellé ülök, mert nem tudom, hogy ebben a sáros időben mikor jutok el a szomszédba. Bódoréknál⁵⁷ sem voltunk már január közepe óta.

Most azért írok, mert a minap a főiskola vendége volt Szőnyi Erzsébet, Kodály egyik legjobb tanítványa és tanításainak továbbvivője. A bpesti Zeneakadémia tanszékvezető tanára és a főiskolán járt, az ének tanszéken, s így én is találkoztam vele és két kollégájával. Ekkor került szóba, hogy Szőnyi tanárnő (afféle énkorombeli kétgyermekes családanya) megzenésítette egy versedet (talán az általam is nagyon szeretett *Jelek* c. költeményről volt szó, a címre nem emlékszem, csak a szövegből tűnt ki hasonló),⁵⁸ ezzel kapcsolatban írt is Neked, talán a Zeneműkiadó is megkeresett – de nem emlékszik arra Szőnyi, hogy valamilyen formában reagáltál volna az ügyre. Úgy tűnt, hogy kissé értetlen a dologgal szemben: valamilyen antológiá-

⁵⁴ Gulyás Emilné a Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács V. B. (kulturáért felelős) elnökhelyettese.

⁵⁵ A *Szabolcs-Szatmár huszonöt éve* című antológiáról (szerk. Cserevnyák László, Margócsy József. Nyíregyháza, 1970. Szabolcs Megyei Lapkiadó Vállalat) van szó, melyben az alábbi Ratkó-versek jelentek meg: *Történelem* [Minden nap...], *Éjszaka* [Micsoda...], *Minket nem kérdezett senki*, *Tanyák*, *Szegénység*, *maradj még velünk*.

⁵⁶ Az 1970-ben megjelent *A nagykállói járás múltja és jelene* című könyvről van szó.

⁵⁷ Dr. Bódor Sándor (1927–2014) nagykállói magyar-történelem szakos gimnáziumi tanárról van szó.

⁵⁸ Margócsy József jól emlékezett. Lásd RATKÓ JÓZSEF – SZŐNYI ERZSÉBET: *Jelek*. Vegyeskar Ratkó József versére. Budapest, 1977. Zeneműkiadó, Z. 7497, 15 p.

ban talált versedre, a kórusra írt művet elő is adta, sőt – úgy tűnt –, hogy Maklári,⁵⁹ a Vox Humana karnagya is előadta kórusával a kiadott művet. Itt már többen is beszéltek az ügyről, másról is, nem tudtam követni. – Mindenesetre, úgy gondoltam, hogy ezt megírom Neked, mert Szőnyiék nagy szeretettel beszéltek a versedről, s ez jólesett valamennyiünknek; nohát, felhívom a figyelmedet erre – Te nyilván emlékszel részletekre is. Feleséged kezét csókolom, a Családdal együtt meleg szeretettel üdvözöllek

Nyíregyháza, 1977. február 13.

24. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Ratkó József igazgató Elvtársnak
Nagykálló, Körzeti Könyvtár

Kedves Jóska,

nemcsak annak örülök, hogy a most kapott díjjal⁶⁰ az a barátság is kifejezésre jut, amely Váci Miszához fűződött, hanem annak is, hogy a megye vezetősége adományozta ezt. Bízom abban, hogy ezzel is azt akarták hangsúlyozni: szeretnék, ha jól éreznéd Magad itt, a megyében, találd meg itt az alkotáshoz szükséges környezetet, nyugalmat, stb.

Amikor gratulálok, szeretettel köszöntöm Családodat is, kézcsoókkal, baráti üdvözlettel

M

Nyh. 1979. XI. 8.

25. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Kedves Jóska,

nagyon örültem, hogy tegnap részese lehettem a színházi bemutatódnak.⁶¹ Több, mint három óra hosszat úgy ülte, izgulta, érdekelte végig az előadást a zsúfolt nézőtér, ahogy csak a legnagyobb és legünnepelesebb alkalmakon szokás vagy lehet. A végén sem mozdult senki: s nemcsak szokásból ünnepelet, hanem együtt örült a nézőtér, mert szépet hallott, jót látott.

Kerülgetem leírni a színdarab, a dráma szót. Valahol azt nyilatkoztad, hogy azért írtad színpadra, mert nem tudtad elmondani versben. Ahogy már a tavaly aug. 20-i KM-ban olvastam egy részletet,⁶² ahogy hallottam az a olvasópróbán,⁶³ a Te előadásodban, s ahogy most a színészek recitálásában élvezhettem, egyformán az a véleményem, hogy egy hatalmas és nagyon szép költeményt, drámai költeményt hallhattunk a színpadon. Alcímnek azt is adhatnám, hogy rekviem két részben, utójátékkal. S amikor már – számomra későn – hazavetődtem, és ma reggel újra olvasgatom soraidat, egyre melegebbet érzek, mert a magyar nyelv erejét, nagyszerűségét élvezem a Te költői előadásodban, miközben a legmélyeségesebb líra csap ki a sorokból hozzám, keserves és szomorú verssorok, váltakozva nemzetben gondolkozó filozofáló bölcselkedéssel. Nagyon örülök, hogy jelen lehettem és részese költészeted nagyszerű áldozatának.

A színház is megtette a magáét. Azt hiszem, Bárány⁶⁴ nem volt rosszabb, mint Gerbár⁶⁵ lett volna. Holl⁶⁶ pedig, úgy vélem, teljesen ki tudta fejezni a Te gondolataidat, érzéseidet. Mert felőle indult ki a

⁵⁹ Maklári József (1922–1999) Liszt-díjas karnagyról van szó.

⁶⁰ A Váci Mihály-díjról van szó.

⁶¹ 1985. január 12-én mutatta be a nyíregyházi Móríz Zsigmond Színház Nagy András László rendezésében Ratkó *Segítsd a királyt!* című Szent Istvánról szóló drámáját.

⁶² RATKÓ JÓZSEF: *Segítsd a királyt!* A II. felvonás 1. és 2. jelenet [Részlet]. Kelet-Magyarország, 1984. aug. 19. 195. sz., 6.

⁶³ 1984. dec. 11-én 10:30-kor tartották a nyilvános olvasópróbát a Móríz Zsigmond Színházban. Lásd *Segítsd a királyt!* Kelet-Magyarország, 1984. dec. 14. 293. sz., 2.

⁶⁴ A Püspököt megformáló Bárány Frigyes színművészeiről van szó.

⁶⁵ Gerbár Tibor (1923–1995) színművészeiről van szó. Először rá szerette volna osztani a darab rendezője, Nagy András László a Püspök szerepét, de végül nem vállalta, így azt Bárány Frigyes kapta meg. Lásd: BABOSI LÁSZLÓ: Az idő hangstílyai. Beszélgetés Ratkó Józseféről Nagy András László rendezővel. *Magyar Szemle*, 2009. 9–10. sz. [91]–113.

⁶⁶ Az Öreg szerepét játszók Holl István (1938–2000) színművészeiről van szó.

líra és vele kapcsolódott, ha a királlyal, ha a püspökkel beszélt, mindig. A többi jelenet a történelemé, az államférfié, a drámába hajló költészeté. Kiállítás, egyéb: méltó volt a műhöz. S külön említeném, hogy mennyire igyekeztek szépen, tagoltan, érthetően szövegelni az egyébként kapkodásra hajlamos színészek: megérezték, hogy itt van szöveg, erre érdemes figyelni és energiát fordítani. Gratulálok, hogy tűzbe hoztad őket; jó, hogy a *Hangsúly*⁶⁷ cím alatt összefogott barátaid segítettek, úztek, ösztökéltek, hogy a Mű elkészüljön, színpadra állhasson. Köszönet nekik is. – Családoddal együtt nagy szeretettel üdvözöllek; gratulálunk, ölelünk

Jocó bátyádék

Nyíregyháza, 1985. január 13-án délután

26. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Kedves Jóska,

amikor szerencsekívánataimat is kifejezem abból az alkalomból, hogy a Szép Ernő-díjat Neked ítélték oda, s ez az év legjobb színműjének⁶⁸ illetve annak írójának szól, hadd írjam meg Neked, hogy *nagyon szeretnék Veled személyesen is találkozni*.

Arra kérek tehát, hogy légy szíves ebben nekem segíteni. Hétfőn Bpsten [leszek], szerdán pedig főiskolai óráim vannak, délután is foglalt [vagyok]. Viszont kedden, 15-én, csütörtökön és pénteken (17–18-án) délután a levéltárban ücsörgök; ha itt jársz, találkozhatnánk. De ha nincs kedved bejönni Nyíregyházára, nincs itt dolgod, 15-én vagy 18-án korán délután ráérhetek, hogy átugorjak Kállóba, s ott találkozunk. Remélhetőleg a javasolt időpontok közül valamelyik megfelel Neked is.

Mindenképpen kérek azonban, hogy telefonálj előbb. Nem megképzésből írom, hanem azért, mert az ördög nem alszik, s könnyen közbeugrik olyan program, amelyik most még nem szerepel a naptáramban. Számunk a régi: 11-559 – elsősorban délben, 1 óra körül; délelőtt fél 9 és fél 12 óra között a levéltárban: 11-013.

Ismételten gratulálok, Családoddal együtt meleg szeretettel-barátsággal köszöntlek – várva szíves értesítésedet.

Margócsy Jocó bátyád

Nyíregyháza, 1985. október 15.

27. Margócsy József Ratkó Józsefhez

Kedves Jóska,

egy nagyobb szabású rendcsinálás közben, egy dossziéba beszorulva találtam meg azt a csinos kötetet, amely *Jó hazát*⁶⁹ c. ötötök⁷⁰ verseit tartalmazza s a belső címlapon nekem szóló, kedves, meleg hangú dedikációt is tartalmaz, mutat.

Kérek, Jóska, ne vonj le messzemenő következtetéseket öreg és régi barátod szellemi képességeire és rend tartására, de egyáltalában nem emlékszem arra, hogy ez a könyv miképpen került e szobánk középső asztalára, a teljesen idegen dosszié-környezetbe. Nem emlékszem, hogy ezt megelőzőleg volt-e a kezemben, postán jött, valamilyen kedves közbenjáró által stb. – s ami legjobban bosszant, mint aki régebben kereskedelmi levelezést is tanítottam iskolában, hogy ti. eddig nem köszöntem meg figyelmeségedet. Nos, ezt pótolom most, amikor gratulálok ahhoz, hogy magadhoz vonsz fiatal költöket, hogy

⁶⁷ Itt a *Hangsúly* című hangos folyóiratra utal Margócsy József. A folyóiratot Ratkó József, Antall István szerkesztő-riporter, Nagy András László és egy ideig Görömbei András irodalomtörténész szerkesztette–működtette Nyíregyházán 1983 és 1987 között. A lapszámok minden hónap utolsó vasárnap délelőttjén hangoztak el a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójában. A *Segítsd a királyt!* című dráma részleteit először a Hangsúlyban hallhatta a közönség hangjáték formájában Nagy András László rendezésében. A hangjáték az alábbi helyen meghallgatható: <http://www.mzsk.hu:8008/hangsuly/>

⁶⁸ A *Segítsd a királyt!* című drámáról van szó.

⁶⁹ Jó hazát. Debrecen, 1988, Partium Társaság. (Partium Társaság Tokaj, 1.)

⁷⁰ Dusa Lajos, Magyar József, G. Nagy Ilián, Ószabó István, Ratkó József.

vállalkozol velük egy kötetben megjelenni; amikor örülök, hogy verseidet (újra) olvashatom, a Czinének ajánlottát még nem ismertem,⁷¹ nem emlékeztem rá; amikor jókedvvel nézem, hogy az öt férfi verseit tartalmazó kötet rajzai, mind egy-egy szép női alakot sejtetnek a néző-olvasóval, stb.

Még egyszer köszönöm figyelmedet, s gyorsan felejtsd el az én feledékenységetem, kérlek.

Kedves Embereiddel, Családoddal együtt melegen köszöntlek

M. Jocó bátyád

Nyíregyháza, 1988. július 20.

*

A *Félelem nélkül* dedikációja:

Jóska Bátyámnak nagy-nagy szeretettel és barátsággal

Ratkó Jóska

Nagykálló, 1966. április 12.

A *Fegyvertelenül* dedikációja:

Margócsy Jocó bátyámnak szeretettel és szíves barátsággal azért, mert szeretem és tisztetem.

Ratkó József

Nagykálló, 1968. október 14.

Az *Egy kenyéren* dedikációja:

Margócsy Jocó bácsinak adom tisztelettel

Ratkó József

Nyíregyháza, 1970. jún. 5.

A *Törvénytelen halottaim* dedikációja:

Jocó bácsinak jó barátsággal

Ratkó József

Nagykálló, 1975. nov. 24.

A *Jó bazát* dedikációja:

Margócsy Jocó bácsinak tisztelettel és baráti szívvel ajánlom

[1988]

Ratkó Jóska

⁷¹ A kötetcímet adó *Jó bazát* című versről van szó. Czine Mihály (1929–1999) irodalomtörténész.

„mert ÉNEK, s így elpusztíthatatlan”

Hommage à Ratkó József*

„...az árvák szabadságával...”

„Szép, ahogy jött, a mesebeli harmadik fiúként, annak, a világháborúban élő rokonaként, fegyvertelenül, egyedül az árvák szabadságával, a félelem szakadékai fölött énekelve. Jött a káromkodások, vasgyúró kalapácsok, a szerszámszívű és földszívű szántóvetők és kovácsok közül, hogy szép szót helyettük találjon a kőre, a tücsökre, az égre, hogy poklokat járjon, és igazat tegyen a kacsalábon forgó világban, hogy hű legyen minden percében a szegénységhez és a szépséghez.”

OROSZ JÁNOS: Emlékezés Ratkó József-re.
Tariménes, 2006. 1. sz. 210.

„Nézem a fényképeit: mindenre kapható kamasz-arc, mosolyog, mintha huncut csínytel éppen készülne rászedni a világot. Van a mosolyában valamiféle gyerekes ártatlanság, hetyke dac, de a mezei vadak menekülő riadtsága is ott ül szája szögletében, homlokán, ha ráncot vet a gondtól.”

TAKÁCS PÉTER: Ratkó József. Portrévázlat.
Szabolcs-szatmári Szemle, 1970. 3. sz. 89.

„A szegénység bérkaszárnya- és tanyafalának támasztja hátát, s mint egy számadó, onnan faggatja a temető és a halottak fölötti létet, onnan álmolja át a csillagokat olyan ragaszkodással, kegyetlen őszinteséggel, kizárólagos szeretettel, vakmerő akciókra képesen, hogy már-már megszegyeníti azokat, akik nem mindenben követik. Minden szava hiteles, mint egy személynévnek egész élet a mögöttese.”

ÁGH ISTVÁN: Hogy a csillagok meg ne varasodjanak.
Ratkó József: Félkenyér csillag. Tariménes, 2006. 1. sz. 55.

„Ő is megjárta az árvaság, a lelenség ismert állomásait: a csavargást, a maga Öcsödjeit s a módosabb rokonok előszobáit. Mintha egész sorsával József Attilát akarta volna utánozni. Mintha már apja azért züllött volna el, hogy őneki ez az utánzás jobban sikerülhessen. Jól kiügyeskedte, csak az a furcsa, hogy ezt a szerepet korábban

* Összeállításunkat Ratkó József alakjának, művészetének szenteljük. Válogatásunkban munkásságát barátai, kortársai írásainak, illetve emlékezéseinek részletei alapján idézzük meg.

tőle senki el nem orozta. S most már, ha akarnánk sem vehetnénk el. Magyarán szólva: Ratkót sorsából eredő rokonság fűzi mesteréhez, és még valami, ami az iméntinél is fontosabb: alkati hasonlóság. [...]

A mátt mindig a jussát tudó tegnapi szegény emberségigényével és felelősségével méri. Olykor büszkén önérzetes, máskor kérlel, mint a kisemmizettek, de bizonyos, hogy az illetékesség igénye eleven forrása lírájának. Forrás, melynek termékenységét szavatolni látszik az a tény, hogy Ratkó otthon van a mában, gyengéd s a szó szoros értelmében családias viszonyban él az emberekkel és a dolgokkal.”

KISS FERENC: Ratkó József: Félelem nélkül.
In: K. F.: „Fölrepülni rajban...” Budapest, 1984. Szépirodalmi Kvk., 219., 222.

„Ratkó Józsefet a gyermekkor tanította költészetre. A születésével feltehetően magával hozott alkati érzékenységet a gyermekkor nyomorúságai, sérelmei és szorongásai fejleszthették erkölcsi-esztétikai fogékonysággá benne, a szépségnek azokkal a ritka, de annál tartalmasabb és különösebb pillanataival együtt, amelyekkel nemigen ajándékozhatja meg a sors a kakaós-összkomfortos gyerekszűrok résztvevőit. Talán éppen ez a sors igazságszolgáltatása.”

BÍRÓ ZOLTÁN: Sors és szerep. Arcképvázlat az ötvenéves Ratkó József költészetéhez.
Napjaink, 1986. 8. sz. 20.

„Ratkó József műveiben közvetlenül ismerhetjük fel az erős karakterű személyiség jegyeit: szenvedésből, lelencsorsból, megaláztatásokból önmagát emberi méltóságra küzdő dacosságát, elszánt keménységét.”

GÖRÖMBEI ANDRÁS: Ratkó József köszöntése.
Pedagógiai Műhely, 1986. 3. sz. 91–92.

„Láttam, éreztem némelykor én is egy bizonyos erőt, erőteret, ami azt a mindenkori társaságot átlúktette, amelyikben Ratkó éppen jelen volt. Bárkik, bármilyen nagyságok köréből fejfel kimagaslott. Így volt? Így volt. Valami hallgatólagos megállapodással ő lett, ő volt a középpont, és még inkább: igazodási pont. Kérestem, izgatott, mi oka lehetett ennek, végül egyetlen magyarázatra jutottam. Ő nem művelte a költészetet – s így nem őt művelte a költészet –, hanem: költő volt. És nem mímelte az emberséget, hanem Ember volt, abban a fix pontban megvetve lábát, amit ő maga jelölt ki már gyermekkorában – alávettetés minden próbáknak, mindenféle nyomorúságoknak, retteneteknek és csodáknak. Innen származik és innen érthető meg (*Önéletrajz*) az ő naiv és derűs, mégis pogányszigorú erkölcsisége, konok, idomíthatatlan romlatlansága, a megvesztegethetetlen hűsége, a képtelensége bármi keszegoldalazásra, léleksuvadásra – »az ínyem, szám sebes lett,/torkom fáj, de a dalban/sohase szólt a feslett,/a kétszólamúm dallam.« (*Őryég*).”

BUGYA ISTVÁN: Nem hal ki az ének.
(Töredékes emlékek és közbevetett gondolatok Ratkó Józsefről).
Stádium, 2012. 1. sz. 2

„A szabolcsi vidék iránti érzelmei ambivalensek voltak. De hát kinek nem azok? Ritka az olyan ember, aki azt a helyet mindenben szereti, ahol az életét pengeti minálunk »Magyarországon«. Ennek ellenére neki a szabolcsi vidék életeleme volt. Szépségei-

vel, bosszúságaival és kilátástalanságaival együtt. Jóskát ez élte, ezt azért tudni kell. Egyébként aki gondolkodó ember, az bárhol lehet, az isten háta mögötti eldugott faluban is, úgyszólván kiáll, kiüteget belőle.” (BUDA FERENC)

BABOSI LÁSZLÓ: „...a róla való beszélgetés voltaképpen befejezhetetlen...”.

Beszélgetés Buda Ferenc költővel Ratkó Józsefről.

Stádium, 2012. 1. sz. 4.

„Élhetett volna ő bárhol e hazában, mindenütt Ratkó József marad; ...” a nemzet ne-
héz örökségeit vonzó ember, a magyarság, Közép-Európa, Európa s az emberiség
elemi gondjainak magyar nyelven író elkötelezettje.”

JÁNOSI ZOLTÁN: „Megyünk utánad, Halott”. Két költői példa Ratkó József életművében.

In: J. Z.: „Kő alatti fény”. Ratkó József és „két” nemzedéke. Miskolc, 2005. Felsőmagyarország K., 222.

„Gyanítom, hogy azért szerették Ratkó Jóskát az egész országban, mert érezték rajta
[ezt] a hihetetlen erkölcsi tisztaságot. Azt a mosolyt meg ahogy széttárta a kezét bár-
kinek, ahogy kezét tudott fogni.” (BUGYA ISTVÁN)

Legenda Ratkó Józsefről. Albert Zsuzsa, Antall István, Ágh István, Babosi László, Buda Ferenc, Bugya István,

Jánosi Zoltán, Kocziszky Éva, Nagy András László és Serfőző Simon kerekasztal-beszélgetése.

Hitel, 2006. 9. sz. 102.

„A hatalom [...] tartott tőle és számolt vele, de a nagyállói könyvtárigazgatói ál-
lását nem lehetett megkérdőjelezni. Ilyen szempontból abszolút érinthetetlen volt,
mert úgy gondolták, hogy ott nekik nem árt. Viszont azt nem tudták felmérni, hogy
éppen ettől vált egy széles értelmiségi réteg számára élő legendává, Nagyálló pedig
egyfajta zarándokhellyé a hetvenes–nyolcvanas években. Szabolcsi cigány népzene
gyűjtő japán zenetudóstól kezdve a televíziós forgatócsoportokon át a pályakezdő
fiatal költőkig mindenki úgy érezte: a megye nem ismerhető meg a Ratkó Józseffel
való személyes találkozás nélkül. [...]”

„Az esztétikum és a morális vállalás, a történelmi felelősségtudat Ratkó József élet-
műben teljes azonosságot mutat. Ahogy telik az idő, mindinkább meggyőződésemmé
válak, hogy a moralitásnak is van esztétikuma. Magasra emelhet egy életművet önmagá-
ban a szemlélet is, amely létrehozza. Jóska vidékisége pedig a közösségi eszménynek egy
keményen kritikus, tehát nagyon igényes szerepvállalása. A posztmodernre hivatkozó
erkölcsi és esztétikai viszonylagossággal szemben ez a költői életmű valóban reményt
ad arra, hogy egy hiteles irodalmi teljesítmény hiteles társadalmi programmal is bír, s
ettől nem lesz szépségeszéménye sem kevesebb – sőt...” (ANTALL ISTVÁN)

BABOSI LÁSZLÓ: A moralitás esztétikuma. Beszélgetés a hatvanéves Antall Istvánnal

Ratkó Józsefről és a Hangsúly című hangos folyóiratról.

Magyar Napló, 2013. 7. sz. 39., 48.

„Az ő életútja és költészete szinte modellként értelmezhető, élményei kegyetlenebbek
társaiénál, hangja erőteljesebb, komorabb, sötétebb színezetű, határozottabb karakte-
rével válik ki a vele együtt indulók közül.”

GÖRÖMBEI ANDRÁS: Mélyből jött költészet. Ratkó József.

In: G. A.: „Ki viszi át...?” Budapest, 1986. Szépirodalmi Kvk., 210.

„Az öhön viszont »igazi« volt...”

„Almássy tanár úr – miután végighallgatott minket, egy félszeg mosoly kíséretében így szólt: kedves Kósa Feri és kedves Ratkó Jóska!... Miközben hallgattalak benneteket, egyre határozottabban éreztem, hogy titeket tehetséggel áldott meg a sors. A tehetséget, mint tudjuk, meg lehet őrizni, ki lehet teljesíteni, de el is lehet tékozolni. Arra kérlek mindkettőtöket: sohase a könnyebbik utat, tehát sohase a tékozlast választatok! Úgy vigyázzatok a tehetségetekre, mint a szemetek fényére!...”

KÓSA FERENC: Szent pillanatok.
Pedagógiai Műhely, 2009. 1. sz. 94.

„A fekete ember bőrtalpú cipőjével egyenletes kopogást produkálva hozzánk mentelt, pontosabban, egyenesen hozzám, kezét nyújtott, bemutatkozott, és kifejezte örömet, hogy a szállodájában láthat vendégül egy ilyen kiváló fiatal író, akinek hamarosan színházi bemutatója lesz a városban [Debrecen]. Feltételezem, nem csak a megívott vödörnyi mennyiségű pia miatt aléltam el egy(néhány) pillanatra. Az elegáns ember, szavaiból kihámozva, a szálloda [Arany Bika] igazgatója, most Ratkó felé fordult, és egy kulcsosomót nyújtott feléje. Jóska, elől bezártam, ha elfáradtatok, legyetek szívesek hátul, a konyhán keresztül távozni. Éreztétek magatokat továbbra is otthon! Azzal el. Én meg visszarogytam a székemre, és arra gondoltam, ha majd annyi időm leszek, mint ez a Ratkó-költő, és ha leszek olyan híres, mint ez a Ratkó-költő, lesz-e majd valahol egy szálloda, annak is egy flancos étterme, ahova meghívok majd egy fiatal költőt-drámaíró, végtelen zabálásra-piálásra, és a szálloda igazgatója éjszaka otthagya majd nálam a díszterem kulcsát, hogy én zárjak be elfáradás esetén, majd át a konyhán...”

ZALÁN TIBOR: Összes termemet egy almáért.
Debreceni Disputa, 2007. 11–12. sz. 33.

„Olyan volt számára a közösség, mint hálnak a víz, madárnak a levegőég. Ez volt az az éltető közeg, amelyben ember tudott lenni, ember és költő. Nem volt benne semmi »tanáros«, talán ezért is tudott színes és magával ragadó pedagógus lenni, akinél szerves egységgé állt össze mindenféle tevékenység. Az is, amikor verseket magyarázott, az is, amikor erkölcsről, hazáról beszélt, s az is, amikor öhönt főzött az egész tábornak, de nem ám akármilyent, hanem igazit, amelyet harminckétszer kell megforgatni, s mindegyikhez meginni egy hosszúlépést. Italból persze nem fért ennyi Jóskába, viszont a forgatások közben annyi füstöt szívott magába, hogy jókora füstmérgezést kapott, egy órába is beletelt, amíg rendbe jött. Az öhön viszont »igazi« volt, dicsérte mindenki.”

VASY GÉZA: „Egyetlen esély: bátor arcunk?”. Ratkó József költészetéről.
In: V. G.: Tárgyiasság és látomás. Versek, portrék, motívumok napjaink költészetéből.
Budapest, 2000. Krónika Nova K., 77.

„Ratkó költészete, drámaírói kvalitása az idő múlásával egyre fényesebb. E sorok írója pedig nem is tudja, honnan vette a bátorságot, amikor negyedszázaddal ezelőtt Debrecenben negyedmagával beállított a Ratkó-lakásra antológia-véleményezés céljából.

A mester ítélete karakán volt: a Négynegyed négy szerzőjéből kettő lesz irodalmár. Kisded falkánknak nem tetszett az ítélet: némiképp sértetten továbbálltunk – de végül is így lett. Van, amikor nem lehet vitatkozni azon, hová kerül a hangsúly.”

CSONTOS JÁNOS: Csillagok, hangsúlyok, perbeszédék. Szakolczay Lajosról, Kó Pálról és Ratkó Józsefről. Magyar Napló. 2011. 1. sz. 69.

„...a vers igazság és ítélet”

„Ratkó József is abból a nemzedékből való, amelynek saját legnagyobb egzisztenciális kérdése maga a közösség volt, az ma is, és amely nemzedék szemében nem létezett önérvényesítés, önkifejezés nép–nemzet–humánium szolgálata nélkül, és nem létezett erkölcsmentes esztétikum, nem létezett költészet erkölcsi vállalkozás nélkül.”

„Ratkó azt a meggyőződést érleli magában, hogy az élet elvett, vagy elvesztett méltóságát csak az emberi méltóság visszaadásával lehet kiegyenlíteni. Ez az igazságszolgáltatás lényege. Erre a meggyőződésre épül költészetében a szelídség stratégiája.”

BÍRÓ ZOLTÁN: Sors és szerep..., 20., 21.

„Tudom, hogy a jó versért keményen meg is dolgozott. S Jóska nem az a költő volt, aki a tollát könnyen adta. Alaposan és gondosan felkészült a versre. Nehezen írt, átgondolt minden szót, minden vesszőt, minden írásjelet. Ugyanakkor tele volt játékosággal.” (SERFŐZŐ SIMON)

„Reményt, kitartást üzen...”. Babosi László beszélgetése Serfőző Simon költővel Ratkó Józsefről. Hítel, 2009. 11. sz. 105.

„Két alkotó eleme van így a Ratkó-versnek. Az egyik nyugodt – hol keményen, hittel kiálló, hol idillien, felhőtlenül játékos –, a másik gyanakvó, mindenre összerezzendő, az életet szinte mániákusan féltő.”

KABDEBŐ LÓRÁNT: Morálítások a hit és kétség keresztjén. Ratkó József: Fegyvertelenül, 1968. Tariménes. 2006. 1. sz. 23.

„Ratkó József lírájában a tagadás a több, nem az állítás. Életrajza ismeretében értjük, miért kell így lennie: hogy a felnőttben élő gyermek megnyugodjon, megszüntetve őrizze a megélt nyomorúságot, a szenvedéseket, megaláztatásokat. Ahhoz, hogy a gyermek igazságot kapjon, a felnőttnek meg kell tagadnia mindazt, ami félelmet váltott ki. Hogy leírhasa, »igazság adatott mindenkinek«, meg kellett tagadnia az igazságtalant, a félelmet okozót. Azután beszélhetett csak saját hitéről és igazságáról.”

LACZKÓ ANDRÁS: Ratkó József lírájának rétegei. Dunatáj, 1990. 1. sz. 22.

„Miközben így felelnek egymással a félelem és a szépség, a halál és az élet versei, Ratkó könyvében kivirágzik egy »fertőzetlenül realista«, mórliczi indíttatású líra, amelyik szociográfiai hitelében, szegényeket becsülő, szerető indulatában, szegénypártoló

szemléletével rokon a szatmári tájak indította móríci próza világával. Természetes könnyedséggel, erőltettség nélkül szól parasztkról, munkásokról, Vietnámról, családjáról, szerelméről, a fűről, a fáról, tócsáról, apró és nagy dolgokról, mert a »...mindeért felelős vagyok...« költői szenvedély fűti.”

TAKÁCS PÉTER: Ratkó József..., 92.

„Nincs olyan reménytelen helyzet, a félelemnek olyan foka, ahol az élet alárendelődhetne a pusztulásnak. Ratkó *versei az élet igenlésére íródtak*; a félelemmel, a szorongással küzdve, megmutatják az okokat, a gyökerétől ítélik legyőzhetőnek a bajt.”

LACZKÓ ANDRÁS: Ratkó József lírájának rétegei.
Dunatáj, 1990. 1. sz. 24.

„Ez a *Halott halottaim* olyan vers, ami a magyar költészetben szerintem egyedülálló, ilyen esztétikai magasságba emelni a mocskot, a vért, a szemétdombra vetett életeket, nemcsak közvetlen képi világában döbbenetes, hanem ha az áttételeit elkezdeném kibontani, egyszerre társadalomlélektani tanulmány, létfilozófiai kérdésfelvetés, morális felelősségre vonás és mégis színvonalas esztétikum, ha költői jelentéstartalmainak ezer szálát elkezdeném kibontani. Egyedülálló ez a vers. Érvényes mind a mai napig.”

ANTALL ISTVÁN. Legenda Ratkó Józsefről..., 91.

„A *Törvénytelen halottaim* eszmeisége pedig olyan tényezőkből épül, amelyekben még a pátosz sem cseng hamisan, éppen mert komoly történelmi és társadalmi nyomatékkal járul hozzá a versek jelentésképzéséhez. Ratkó közvetlenül fordul nemzethez, hazához, közösséghez, múlthoz és hagyományhoz egyaránt. Ebben a lírában itt most nincs játék, rejtekezés, harlekináda vagy álarc – tétje van minden szónak, mondatnak.”

KULCSÁR SZABÓ ERNŐ: Ratkó József: Törvénytelen halottaim (1975).
In: „Leszek haláltól ronthatatlan”. Olvasókönyv Ratkó József életművéhez.
Vál., szerk. és a bevezetőt írta Jánosi Zoltán. Budapest, 2010. M. Napló, 126–127.

„Egy kenyéren élni valakikkel, és minden eszelődnek elszegődni ugyanazokhoz, fölosztani magát közöttük, a legtöbb, amit költő tehet. Szolgálni a szegényeket és verekedni értük, ugyanakkor meggyőzően elhitetni velük, hogy a szegények erkölce egyedül igaz (*Szegénység, maradj még velünk*) – ez Ratkó költészetének lényege.”

TAKÁCS PÉTER: Ratkó József..., 94.

„A bölcső ugyanis, amiben Ratkó nyelvi normái felnövekedtek, azonos teljesebb poétai és emberi természete kifermálódásának alakító helyével. Ez a bölcső a háború utáni évtizedek magyar társadalmának mélyvilágában: menhelyeken, árvaházakban, gazdáknak nevezett mostoha szülőknél ringott, vagy jóval inkább rugdostatott. Ahol

a kollektívum küszködései elfelejtetetlenül s a negatívumokkal szembeni emberi kiállás, a változtatás szándékait inspirálva vésődtek rá már igen korán a szerző gyerekkori arcára, s mélyültek később a költői megszólalás értelmét a közösséget szolgáló tettekben megtaláló lírikusi program vonásaivá. A művészi föllépésnek ebben a poétikai-emberi koncepciójában a személyiség egyszerre mint a kisemmizett szegénység és a tágabb közösség, a nemzet érdekképviselői médiuma ölt elsődlegesen alakot. Ezen az eszmei és esztétikai alapon integrálja magába az érintett emberi világ sorskérdéseit, e szándékból töltkezik népe történelmével, kultúrájának karaktervonásaival, és ebből az alapállásból keresi, alakítja ki nyelvét is a koncentrált elkötelezettség kifejezéséhez.”

JÁNOSI ZOLTÁN: „A meghódított mindenség”. Ratkó József nyelvszemléletének főbb vonásai.

In: J. Z.: „Kő alatti fény”. Ratkó József és „két” nemzedéke. Miskolc, 2005. Felsőmagyarország Kiadó, 178.

„Ratkó József fegyelmezett versbeszédű költő. Mindig pontosan fogalmaz. Nem nyelvteremtő művész, inkább arra találni példát, hogy elfelejtett szavainkat, beszédfordulatainkat újra a fény elé engedi.”

NAGY ISTVÁN ATTILA: „Szavaim és düheim idevalósiak...”

In: „Leszek haláltól ronthatatlan”..., 139–140.

„Ratkó József hisz a versben, mert a vers igazság és ítélet.”

GÖRÖMBEI ANDRÁS: Ratkó József köszöntése..., 92.

„...álomba ringató hősök...”

„A népköltészet szövegei igen gyakran a velük együtt élő rítus koreografikus hagyatékának, vázának áttűnésével együttesen lényegülnek át verseibe, s – többek között – gyermekjátékok, siratások, varázsoló cselekvések képleteit rögzítik műveiben. A folklórelemek integrálása e költészetbe már annak kezdetén sem egyszerűen hangpróba, miméziskísérlés vagy népies »játék« csupán, hanem a legtermészetesebb identitás-kifejezés.”

„Ratkó műveiben nemcsak egy-két elszigetelt népköltészeti műfaj vagy csupán a »népi« irodalom, hanem a legszélesebb értelemben vett »népi tudás«, a folklórhoz sűrűsödött, több ezer éves történeti és esztétikai tapasztalat nyilatkozik meg. A folklórelveket mindig a jelen átvilágításának érdekében, az eleven társadalmi folyamatok értelmezési szándékával szembesíti korával. Az ember történeti útjának megértési vágya, az e történelmi útról elécsillanó lételemek kiragadási igénye, a rájuk néző okulási szándék magas szintű tudatossággal viszik közel a folklórhoz.”

JÁNOSI ZOLTÁN: A drámába szőtt idő. A népballada funkciói Ratkó József verseiben.

In Jánosi Zoltán: Fűszál és mindenség. Folklór és archaikum az újabb magyar irodalomban.

Budapest, 2005. Holnap Kiadó, 182., 186.

„A népiesség Ratkónál nem külsődleges eszköz, nem bélyeg a költészetén, hanem lényegre törő szándék, az azonosulás, a közösségvállalás megnyilvánulása. Függetleníteni is tudja magát a népmesék világától, meg is tagadja azokat a csodás motívumokat, ahol álomvilágba ringató hősök végzik el az ember helyett a tennivalókat. Megfordítja a dolgok rendjét, a nehézségeken győzni vágyó embert ruházza fel népmesei hittel és erővel, így állítja a dolgok sűrűjébe, hogy küzdje ki a maga igazát.”

TAKÁCS PÉTER: Ratkó József..., 92.

„Ratkónak a folklór szálaival átszőtt költészetében egy mélyről jövő demokratikus népiség állt szemben egy népellenes diktatúra deklarált pszeudo-népiségével és politikai s kulturális erőivel. Folklórbeépítésében »az ember« sorsának alakulását Magyarországon figyelő következetes történetiség és az európai demokrácia kulturális bűvópatakjait, hagyományait magában hordozó »népiség« fonódott egybe.”

JÁNOSI ZOLTÁN: A „törvénytelen halott”. Ratkó József emlékezete. Debreceni Disputa, 2007. 11–12. sz. 39.

„Ratkó Józsefnek a zenetudomány adja a végső impulzust a Bartókkal való intenzív foglalkozásra. A hagyatékban megmaradt szövegeket, kéziratokat tanulmányozva kitűnik, hogy 1969–70 körül ismerkedik meg a mindmáig egyik legeredetibb Bartók-értelmező zenetudós, Lendvai Ernő könyveivel, amelyek revelációként hatnak rá. Lendvai a maga nemében egy tökéletes zárt, rendszerszerű, zenei-esztétikai-filozófiai-transzcendens Bartók-értelmezést dolgozott ki, ami semmiben sem kapcsolódott a korban hivatalos marxista koncepcióhoz. Bartók műveit strukturalista módszerrel a legapróbb részletekig tanulmányozva kimutatta zenei stílusának és filozófiájának kettősségét: az »aranyetszés« (AM), illetve az »akusztikus«-rendszer – mely a keleti és a nyugati gondolkodást jeleníti meg – szintézist alkotó egységét. Mindezt oly érthetően, szemléletesen, más művészetekkel, tudományokkal analógiákat vonva tudta megfogalmazni, hogy átlagos zenei műveltséggel rendelkező olvasói is pontosan érthették mondanivalójának velejét. Bartók-értelmezéseivel nagy feltűnést keltett, a zenetudományban máig-tartó – rapszodikus intenzitású – vitát váltott ki. Az 1960-as, 1970-es években a művészi életben is kedvezően fogadták elméleteit, néhány irodalomtörténész pedig útmutatásai nyomán fedezett fel líráinkban aranyetszés szabályait alkalmazó műveket.”

BABOSI LÁSZLÓ: Ratkó József töredékes Bartók-tanulmányának rekonstrukciója. „A bartóki szintézis megvalósításának lehetőségei a magyar irodalomban?”. Hítel, 2003. 5. sz. 98.

„Mintha Bánk bán kelne új életre...”

„Letelepedett, kivett a minősíthetetlen csikos műanyag szatyrából néhány ív gépelt papírt, kiterítette őket az asztalra, majd elkezdte hangosan olvasni: »Segítsd a királyt!

Történelmi dráma három felvonásban. Szereplők. Első jelenet, első szín...« S felolvasott néhány oldalt, ami már teljes egészében színházi szövegnek tűnt, miközben vegyisztta költészet volt. Éreztem, hogy ez most kivételes pillanat az életemben, mert ez a mű a magyar irodalom jelentős alkotása. Mivel a Hangsúly bemutatkozására – úgy emlékszem – még nem sikerült leírnia Jóskának a színmű összefüggőnek tekinthető részleteit, csak a negyedik számtól kezdtük el közölni, négy egymás utáni adásban, hangjáték formájában. Ezt egyre nagyobb elragadtatással olvasta Görömbei András, és vele szinte egy időben Kolin Péter, a későbbi dramaturg, de teljesen Nagy András Lászlóra lehetett bízni a hangjáték-változatot, a színészválogatást, ami így sem hangzott el a teljes egészében a Hangsúly közönsége előtt. A végleges szöveg akkor már önálló műként a színháznál volt...” (ANTALL ISTVÁN)

BABOSI LÁSZLÓ: A moralitás esztétikuma..., 38.

„Ratkó József drámáját 1985. január 12-én mutatta be a Nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház, Segítsd a királyt! címmel. Azok a szerencsések, akik akkor ott ültek a nézőtéren, érezték és tudták, hogy színháztörténeti pillanatok tanúi. A hogyan tovább, a mi lesz velünk kérdése nem csak a színpadon szólalt meg elementáris erővel, de visszhangot kapott a legegyszerűbb ember lelkében is.”

BERKI ANTAL: István király legendája

In: B. A.: Korrajz. Szerk. BERKI ANTAL és KÜHRNER ÉVA. Nyíregyháza, 2006. Aranyemetszés Kulturális Egyesület, 227 p.

„Hogy egy nemzeti közösség identitása, önazonosság-tudata miképpen gyengül meg egy újfajta, erőltetett politikai-társadalmi berendezkedés idején, az az 1980-as évek elejére vált a magyar értelmiség számára nyilvánvalóvá. Hogy Ratkó József is pontosan érzekelte a probléma jelentőségét, a *Segítsd a királyt!* alapján nem kétséges.

A két korszakot, István idejét és az 1980-as éveket nemcsak az ezredfordulók közelsége kapcsolja össze, hanem az is, hogy a hatalmat birtokló(k) a nemzeti múlt számukra kellemetlen elemeit igyekeznek elfojtani, eltörölni – a nemzet jövőjére hivatkozva.” [...]

„A *Segítsd a királyt!* annak is példája, hogyan birkózik meg egy tehetséges és elismert költő egy általa addig kevésbé próbára tett műnemmel, témával és nyelvvel. Műve, esendőségei ellenére is nagy gondolkodói és költői teljesítmény, melynek értéke nem áll arányban (el)ismertségével. Ebben talán az is közrejátszik, hogy szinte ugyanabban az időben, szerencsés csillagzat alatt született egy másik színpadi mű az első magyar uralkodóról. A népszerűségét máig őrző *István, a király* című rockopera mellett a filozofikusabb és pesszimistább Ratkó-drámára kevesebb figyelem jutott. A király eltakarta az embert.”

VÉKONY GÁBOR: „Emelj magadhoz, bűnöst, engem is...”

Debreceni Disputa, 2007. 11–12. sz. 43., 44.

„Ratkó József emberi és közösségi méretét tekintve is sűrű szövésű drámát alkotott. A verses mű drámai erővel jelenít meg embereket, sorsokat. Mélyen és részletesen kellene elemeznünk, miféle rétegei vannak Ratkó drámai nyelvének. A sámáni dal,

az *Ómagyar Mária-siralom*, népi fordulatok, Illyés Gyula, Szenczi Molnár Albert sorai-gondolatai, az erdélyi nyelv ízei, és Ratkó ismert költői ereje egységes szervezettség-ben nagy formátumú művé sűrűsödnek István-darabjában.”

ABLONCZY LÁSZLÓ: *Segítsd a királyt!* István-dramák és Ratkó József műve. Tiszatáj, 1985. 4. sz. 104.

„Különös eleven varázsa és katarzisa Ratkó József drámájának az, hogy hitelesen szól ezer évvel ezelőtti önmagunkról úgy, hogy közben az újabb ezredév végének legfontosabb nemzeti és emberi kérdéseit szegezi szembe velünk. Történelmi anyaga egyetemesebb, emberi érvényű kérdéseket vet föl, de honi talajból, a mi szövevé-nyünkől növeszti ezeket, s így a magunk elemzését, értelmezését találjuk a tágabb érvényű gondolatokban.”

GÖRÖMBEI ANDRÁS: *Ratkó József köszöntése...*, 95.

„Ratkó műve egy hosszú költemény és egy történelmi dráma ötvözete. Mintha a Bánk bán kelne új életre benne, talán valamivel több lírával, s kevesebb cselekmény-nyel, de azonos gonddal, s lényegében azonos drámai alaphelyzetekkel: a Bánkok, Peturok, Tiborcok folytonos történelmi drámájával, s a merániakkal. Ratkó azonban mégis szuverén művet alkotott. A sors – és egyre kevésbé az egyéni, egyre inkább a nemzeti-történelmi sors – logikájának és készleteseinek útját járva igyekszik egyre fontosabb, teljesebb vállalkozásokban betölteni a rámért, s egyben vállalt költői szerepet. Ez a mű költészetének talán mérföldköve, talán némely ponton meghaladása is. A dráma nem témái, hanem gondolatrendszere gazdagodását hozta.”

BIRÓ ZOLTÁN: *Sors és szerep...*, 23.

„*A Segítsd a királyt!* csak az a költő írhatta, aki a világot drámaként éli át, akinek élete is dráma.”

ÁGH ISTVÁN: *Hogy a csillagok meg ne varasodjanak...*, 58.

„István királyról írott művedet nem is annyira olvastam, mint inkább belelegeztem. Ilyesmire csak akkor fordul elő velem, ha valamit hitelesnek és teljes egészében igaznak érzek. Első lélegzetvételle is azt gondolom, hogy az a mű nemzedékünk talán legjelentősebb irodalmi megnyilatkozása.”

Kósa Ferenc levele Ratkó Józsefhez.
In. „Leszek haláltól ronthatatlan”..., 203.

„[Szécsi] Margittal együtt úgy ítéltük meg, hogy Ratkó József *Antigoné*-fordítása méltó az eredeti műhöz: olyan alkotó-teremtő cselekedet, amelynek irodalmi értékét tekintve a legjelentősebb magyar műfordítások közt van a helye, valahol Arany János és Nagy László fordításainak szomszédságában. Jelenetről-jelenetre, mondatonként, sőt szavanként is meggyőződhattünk, milyen mélységes tisztelettel közelít Jóska Szophoklész remekművéhez. Fordítói hűsége, pontossága azonban korántsem afféle szolgálai megalázkodás, hanem a költő-utód tisztelete a klasszikus költő-előd teremt-

„mert ÉNEK, s így elpusztíthatatlan”

ménye iránt. Valóságos csoda tanúi lehettünk, hiszen azt érzékeltük, hogy miközben Jóska maradéktalanul megőrzi a szophoklészi szavak közvetlen jelentését és közvetlen sugallatait – nem téved archaizáló modorosságba. Ellenkezőleg: ízig-vérig eleven, élő magyar nyelven szólaltatja meg a tragédia szereplőit.”

KÓSA FERENC: Ratkó József Antigoné-fordítása.

In: „Leszek haláltól ronthatatlan”... , 246.

„Sem a *Segítsd a királyt!*, sem a Szophoklész-fordítás, sem a Kreón-darab nincs a maga érték-helyén a mai magyar irodalmi tudatban. (Az utóbbi két műnek még a létéről is alig-alig van – még az olvasottabb rétegeknek is – tudomásuk.) A Ratkó művei iránti, ma már érthetetlen »politikai« óvatosság, a kiadási viszontagságok és a mindkettővel összefüggő szórványos színházi érdeklődés egyaránt okai ennek a méltatlan, értékbénító helyzetnek.”

JÁNOSI ZOLTÁN: István király példája – a „Kreónok” földjén. Ratkó József drámáiról.

In: J. Z.: „Kő alatti fény”... , 153.

„...hiányod szakadéka fölött...”

BUDA FERENC

RATKÓ JÓZSEF

Élt 53 évet

† 1989

Testvérem, árva testvérem, Ratkó József magyar költő, elfeketült szívvel nézem kisfiad kopjafája mellett behantolt sírodat a kállai temetőben. Gyötrelmes, boldog, nyughatatlan életed ily korai vége fullasztó hurok a torkomon, Te szegények szabad kapitánya, holtodban mindnyájunk bátyja.

Élhettél volna másképp? Igen, élhettél volna. Mi is, túlélők, szerethettünk volna Téged másképpen, jobban, okosabban. Megtartóbban.

Most itt tétlenkedünk hiányod szakadéka fölött tanácstalanul: nincs, aki helyedre álljon. Nincs, aki helyedre álljon. Riasztóan ritkul a fogyatéék sereg – legközelebb vajon melyikünk következik?

Gyémánt műveidet az idő, esendő életed ítélje meg az örökkévaló Isten, akivel – tudom – hadakoztál a megszakadásig, a beleszakadásig.

Szánom elárvult szeretteidet, szánom mindnyájunkat.

Holtomig siratlak, siratlak.

Forrás, 1989. 12. sz. 93.

KALÁSZ LÁSZLÓ

Heten voltunk

hatan maradtunk
minden percünkbe
belehaltunk

földből-szakadtan
szálltunk égbe
fel a mesébe
a mesékbe

Ratkó József
Te már tudod
a hetedik dimenzióban:
hatunkért mint jön a halál

s ha meghalunk
hová jutunk
– ha Hozzád: akkor
minden jól van

Napjaink, 1989. 10. sz. 20.

G. NAGY ILIÁN

A néma költő Ratkó Józsefnek

Bebalzsamozva a csöndbe
így vagyunk szentek a mának
őrzőink a tűz fegyőrei
s hiánya nincs a homálynak

Te ikon-ragyogású ember
sírhatsz már minden hajnalon
mert Vereckénél

Kárpátok pitvarában
elakadt vérrög a keleti Nap

Hadviselés térképe az arcod
legigazabb gyöngyök a szemeid
táltosok jósok csillagképe
könnyenként lassan elfolyik

Kik csak állunk
a megtalált út kapujában
marakodva dobogó dalon
Imásan lehajtod fejed értünk
mennyei kocsmá-asztalon

A rászédettek fejedelme. Lírai vallomások Ratkó Józsefről. Szerk. BÉNYEI JÓZSEF.
Nyíregyháza, 1992. Sz-Sz-B. Megyei Tudományos Alap, 27.

KÁLLAI JÁNOS

apokrif razglednicák (in memoriam R. J.)

– részlet –

2.

mintha levelet kaptam volna
szegényeimtől
az örökre lecsupasztítottaktól
faltól falig botorkálva
vesztettem mondom szakadatlan
de visszazólok onnan is
holtomból holtadiglan
hűségesen
nincs múzeum nincs tárlat
szembeköpése a mának
arcomon érzem
és utókor...
ugyan
minek
kinek
miért
kopjafámat tehetném
rángatnám ki a földből
az anyaföldből

anyám öléből

Kéziratból.

SERFŐZŐ SIMON

Búcsúvers

Lélekszakadva mi elől menekült Ratkó Jóska? Mitől volt ziháló zaklatottsága? Ki vagy mi elől menekült végül földbe, halálba?

Valamikor is szem elől tévedt, el-eltűnt. De fölbukkant hamar, s újra együtt lehetett vele lenni, barátságánál megmelegedni. Mi változott meg benne, körülötte, hogy azután egyszerre zilált lett, szétszéledő tekintete: kóborló madarak találkoztak sokszor vele. Szavai mitől vetettek lobot, lángot, s lettek végképp könyörtelenek? Bár azok sohasem kushadtak földre, meghunyászkodást nem ismertek. Aki elébe került, könnyen megsérülhetett. Nem kímélte a tehetetlenséggel mentegetőzőket, szóforgatókat. Akárcsak magától, a felelősséget kérte mindenkitől számon.

Aki a hazának ezen a felén él: dombaljokban, utak legvégén, keménnyé szikkasztja az idő, éles arcúvá feni; hajthatatlanná lesz. Nem kerülgeti a fecsegések pocsolyáit, hanem beletapos, szétfröccsenti. A megalkuvást árulásnak ítéli, mert hiszen az is! Ami sokakat lemondóvá csüggesztett, egykedvűvé fárasztott, ő beleborzadt a közönyben szabadon dülő országrontástól, eluralkodásától a hideg részvétlenségnek a sorsban megtöretettek iránt, nem bocsátott meg a hazaszomorító hazugoknak, bűnüket nem nézte el.

Mint ahogy az élet rajta se könyörült, ökölrel csapott arcába, hogy beletántorodott, amikor, jobb lett volna nem látni őt, nem hallani, ahogy fennhangon zokog: a fiát siratta, azt jajgatta. Csak azt ne láttuk volna, ne hallottuk volna soha!

Mintha ámokfutót, kísértük szemmel: a láthatárral Budapesten túlról kanyarodott vissza. De már nem volt megállása, lélekben megnyugvása. Ha megjött is, nem volt velünk. Szemgödörből: odúkból tekint ki ezután, időnként fák hegyéből levelek nyelven szólongat.

Ha látjuk, integessünk föl hozzá!

Élet és Irodalom, 1989. szeptember 29. 7.

MAGYAR JÓZSEF

koszorútöredék

Ratkó Józsefnek

haldokló ír halottról
előtte papírhomály
reszket sápad és izzad
iszik bár inni utál

lábához lökődik rög
óriás sírdaganat
ökle lehull a pultra
de kismul a föld alatt

könyvek poharak hűlnek
ágyak tengerek szobák
nem segít senki rajtunk
itt már nincsenek csodák

sejtek sortüze térít
hullunk egymásra hullák
TE voltál, s én még vagyok
verset kényszerítész rám

hullámszik tenger temető
lassan ellepi a szám
megyek magamhoz
 végemhez
megyek mert mennem
 muszáj

Hítel, 1989. 22. sz. 60.

„Hiánya örök fájdalom. Szinte gyermekien derűs, cinkös, bizalmat és szeretetet sugárzó játszótársi mosolya, amelyet mindenki más is megismerhetett, örök kísérőm. A magyar Villon, de József Attilásan. Igazi költő, aki bármikor, bármiből rímet farag és kacag. Mélységes emberszeretete, tisztelete a földet művelő ember iránt oly természetes módon fakadt jelleméből, mint ahogy tavasszal az első hóvirág nyílik az erdőszélen. Nem akadt ember, aki vele találkozáskor, elkerülhetett volna, a belőle természetes módon áradó őszinte derűt, a felkínált baráti – és a főntebb már leírt – mosolyt és ölelést. Mindenki örült, ha a barátjaként beszélhetett róla.” (SÁNTA ÁRON)

„Örökké etalon marad”. Sánta Áronnal – Ratkó Józsefről. Beszélgetőtárs: Babosi László. Stádium, 2014. 1. sz. 9.

TORNAI JÓZSEF

Ratkó József

Büszkeség s barátság egy szívlokésben!
A történelmet ittuk Nagykállón vele.
Tudta, kik fölött jár, tudta, avar
és homok halottak életjele.

Bartók és Szophoklész a mérce.
Vádnak jött a világra. Valaki
belülről ég, de egy országot
büntetnek máglyán a szavai!

Forrás, 2009. 1. sz. 26.

„Halálával mintha testrészemet amputálták volna. Hiányzik, mégis azt hiszem, itt van. testvérem volt a szeretetben, szellemben és költészetben; testrészem úgy is, ahogy az ember sokszor nem tudja magához méltóan megtartani. Költészetét végigéltem, s ami már befejeződött, folytatódik és munkál bennem tovább.”

ÁGH ISTVÁN: Gyalog csillag.
Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, 1996. 3. sz. 392.

„Naponta sokasodnak törvénytelen halottaink. Közéjük sorolódott Ratkó József is. Nem árva már többé: József Attilával, Nagy Lászlóval, szüleivel társaloghat. S nekünk kell vigyázva járnunk halóföldünkön, hogy »rá ne lépjünk«. Vigyázva, nyitott szemmel és értelemmel, hogy folyamatosan magunkénak tudhassuk mindazt az értéket, amit itt hagyott számunkra.”

VASY GÉZA: „Egyetlen esély: bátor arcunk?”. Ratkó József költészetéről.
In: V. G.: Tárgyiasság és látomás..., 88.

„...a halál kiváltotta befejezettség”

„Nekünk, akik közel állhatva hozzá láhattuk gyöngeségeit, és megcsodálhattuk táltosságát is (!), tanúként ki kell mondanunk, megüzenne a jelennek és hátrahagyva a jövőnek is: Ratkó József személyes élete éppen olyan mű, mint tárgyszerűen megragadható alkotásai. Ezen túl azt tesz vele a restség, a tudatlanság, a szégyentelenség, meg a közízlést és a közismertséget formáló kultúr-, vagy milyen hatalom, amit akar. Semmi, ha kifogy a tankönyvekből; az is semmi, ha utólag észbe kapva Kossuth-díjat rendelnek neve mellé; és semmi (ha fáj is), ha rágalmazzák, kicsinyítik, elhallgatják; és éppen így semmi, ha méltatlanok hurcolják, csókdossák arcmását, használják, mutogatják nevét érvényesülési igazolványként. A Ratkó-életmű, alávettétvén bármi próbának, mindent túlél, mert ÉNEK, s így elpusztíthatatlan.”

BUGYA ISTVÁN: Nem hal ki az ének..., 2.

„Osztatlan elismerést azonban soha nem aratott Ratkó a verseivel s talán még István királyról írott drámájával sem. Nem élhetett annyi ideig, hogy megkaphassa a Kossuth-díjat. Az irodalmi közvéleményben inkább csak tágabb baráti köre, régi olvasói tartják változatlan szeretettel számon. Az utóélet második évtizedének vége felé nem túl derűs a kép. A posztmodern kánonba nem illett be ez a költői világ. De van-e még posztmodern? Kérdéses. S vannak-e még szegények? Ez aligha lehet kérdéses. Szükség van-e felelősségtudatra? Igazmondásra? Üzen-e a mai, az új olvasónak is a költő?”

VASY GÉZA: Ratkó József pályakezdő korszakának fogadtatása.
In: „Leszek haláltól ronthatatlan”..., 109.

„Ratkó József művészi hagyatéka, bár bizonyosan sok tervet ragadott el kezétől a halál, zárt, kiteljesedett, öntörvényű gondolati és poétikai rendszer. Vers-haza, költészet-Magyarország, címerében a Szent István-dráma koronájával. Műve még alkotója életében véghezvitte a maga honfoglalását, meglelte helyét, és körberajzolta határait a magyar nyelven olvasók, a nemzeti irodalom Kárpát-medencéjében.”

JÁNOSI ZOLTÁN: „Megyünk utánad, Halott”. Két költői példa Ratkó József életművében.
(A *József Attila* és a *Nagy László* című versekről)
In: J. Z.: „Kő alatti fény”..., 221.

„Napjaink némely irodalmi divatja a maga vakondtúrásának ormairól szertetekintve ugyanis korszerűtlennek, rég meghaladottnak ítéli ezt a fajta alkotói magatartást, s fölöslegesnek, kényelmetlennek, sőt károsnak magukat az alkotókat. [...] Ratkó József élete fogytáig hordozta a teljes közösség önként vállalt, húsba és lélekbe vágó kötelékeit. Tájban s hazában gyökerező költészete ettől lombosodott, ennek jegyében virágosodott. Édes és keserű magvai, gyümölcsei ma már mindannyiunk öröksége.”

BUDA FERENC: Ratkó József ürrügén.
Táriménes. 2006. 1. sz. 10.

„A mi lett volna típusú gondolatmenet azonban csak a fogadtatástörténet s nem az életmű szempontjából érdekes. Ami lett, az a halál kiváltotta befejezettség. S tudom, ha az ország nem is visszhangzott 1989 óta Ratkó József nevéből, a szűkebb s választott szülőföld, Kelet-Magyarország elevenen őrizi emlékét, s ott az életmű hat is.”

VASY GÉZA: „Hanglemez ez a Föld”. A dalforma Ratkó József lírájában.
In: V. G.: Tárgyiasság és látomás... 90.

„Költő volt, gondolkodó, tanár, az Isten és az ördög ügyvédje, s legfőképpen ember-társ – aki segíteni akar. Sok száz, talán több ezer fiatal őrizi ezt az emberarcot még akkor is, ha észre sem veszi már, hogy egy-egy gondolatában, döntésében ott munkál az is, amit Ratkó Józseftől tanult meg valamelyik nyári estén a csillagos ég alatt.”

VASY GÉZA: „Egyetlen esély: bátor arcunk”..., 77.

„Úgy vélem, hogy Jóska életműve kicsit nagyobb nyilvánosságot, több figyelmet érdemelne ma is. De az etalont nem bántja a föld, sem a víz, sem semmi más, semmiféle módon nem árthat neki, kárt nem tud benne tenni – örökké etalon marad. És barát.” (SÁNTA ÁRON)

„Örökké etalon marad”..., 9.

„Ezért, mint akiket eltéphetetlen szálak kötnek hozzánk, túlzottan kötődtem azokhoz, akikhez verseim révén kerültem közel. Egy és az első volt közülük Ratkó József. Belépett az életembe. Ha írtam, ő jelent meg előttem. A magam ítéletén túl az ő egyetértését, »igen«-ét sóvárogtam. Saját vágyaimmal az ő elvárásainak is szerettem volna megfelelni. A szűkös évek során (nem tudva, hogy még szűkösebbek jönnek), vele és mellette megtanulhattam, hogy bizonyos helyzetekben vágyaink legjelentéktlenebb megvalósulása is óriási eredmény... S hogy bizalmat kell adni a sorsnak.

Kevesen vannak, de Ratkó József közülük való volt, azok közül, akik tudják: »a jószág nehéz dolgokban fénylik«, s hogy a valóságért meg kell szenvedni. Verseinek mágiája van. Könyveiben személyiséget látok. Egy szigorú, szép emberi arcot, amelyet milliók közül is, teljes biztonsággal, messziről felismerhetek.

Jóska! Hanglemez a föld. Ráénekelünk. Ráénekelünk örömet és kint. Ráénekelnek az énektudók, s talán egy szimfóniaként csendül fel a világ ismeretlen részein; mint egy Beethoven-mű, rezgések hullámhosszain árad ki a térbe, a csillagokig; s egy, ahogy a mi Napunk, egy ugyanilyen bolygón ragyog be könyvtárad ablakán, ahol hallgatod. Talán hallod benne ezt is... A lélegzésem. A sóhajaimat. S ahogy hajszálaim és csontjaim zengik.

ÓSZABÓ ISTVÁN: Két vallomás.
Debreceni Disputa, 2007. 11–12. sz. 35.

Összeállította: KÖVESDI ÁGNES

„Szolgálni fénnel és erővel”

Kerekasztal-beszélgetés Ratkó Józsefről –

Antal Attila, Antal Balázs, Babosi László, Béres József,
Gerliczki András, Karádi Zsolt

A Nyíregyházi Főiskola Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete a Ratkó-év keretében 2014. április 10-én – a költő halálának huszonötödik évfordulója alkalmából – megemlékezést szervezett. A rendezvény keretében levetítették Kántor István Ratkó Józsefről szóló „Egy ágyon, egy kenyéren” című portréfilmjét; a vetítést irodalmi kerekasztal-beszélgetés követte. A program résztvevői voltak: Antal Attila főiskolai tanár, Antal Balázs főiskolai adjunktus, Babosi László könyvtáros és Gerliczki András gimnáziumi tanár. A moderátor Karádi Zsolt volt.

KARÁDI ZSOLT: Kedves vendégeink! Aligha lehet ezt a filmet megrendültség nélkül nézni. S nem csak azért, mert az életmű, amelyről most megemlékezünk, mindannyiunk szívében benne van, hanem azért is, mert nincs már közöttünk az a néhány ember, akiket a filmben emlegettek. Hiszen elment Sánta Ferenc és Magyar József is. Engedjék meg, hogy rendezvényünk második része, a kerekasztal-beszélgetés előtt köszöntsem a közönség soraiban ülő Béres József urat, s megkérdem tőle, hogyan látja édesapja és Ratkó József kapcsolatát, barátságát. Azt a küzdelmet, amelyet Ratkó folytatott a Béres-cseppekért...

BÉRES JÓZSEF: Szeretettel köszöntök mindenkit, köszönöm szépen ezt a szíves fölkerést. Megmondom férfiasan, hogy nem készültem felszólalni, de megkísérlem emlékezetembe idézni azt a forradalmi korszakot. A 1970-es években vagyunk, akkoriban jómagam még ifjú legény voltam, egyetemistaként zömmel Pesten tartózkodtam. Amit atyámnak Ratkó Józseffel való kapcsolatáról tudok, azt édesapámtól hallottam, s amit tőle megtudtunk, azt le is írtuk az életútját bemutató könyvben. Ez a könyv először 1999-ben jelent meg,^{*} majd halála után, ami 2006-ban volt, 2010-ben egy bővített kiadás is napvilágot látott. Tényszerűen magam is arról tudok, ami részben itt a filmben is elhangzott, hogy az első ember, aki lényegében fölfigyelt atyámra, munkásságára, küzdelmeire, az Ratkó József volt. Ezért tartjuk mindig nagyon fontosnak, hogy a magunk történetében Ratkó Józsefről szeretettel emlékezzünk meg. Tehát, a szabolcsi humanista gondolkodók közül Ratkó az, aki elsőként fölfigyel édesapámra, találmányának híre

^{*} BÉRES KLÁRA: Szírtfoknak lenni. Béres József életútja. Szerk. Koronczai Magdolna. Budapest, 1999. Béres Rt., 145 p.

innen kezd továbbgyűrűzni. Előbb Balczó Bandin, aztán Kósa Ferencen keresztül. A filmben elhangzik az is, hogy később Budapesten Nagy László kezd el foglalkozni az ügygel, ahogy naplójában is megtalálhatók az erre vonatkozó részletek. Tudjuk, hogy Illyés Gyula is kapcsolatba kerül a Béres-ügygel, az ő *Naplójában* is vannak erre vonatkozó utalások. A Béres-ügy gördült tovább, fölkerült a legmagasabb politikai, illetve szakmapolitikai, orvosi körökbe. Kiemelném az onkológiai vonalat, illetve az MSZMP KB politikai irányvonalát, a tudománypolitikai vonalat, melyet Aczél György fémjelzett a '70-es években. Édesapámtól tudjuk, hogy mély barátság kötötte őt Ratkóhoz, sokszor személyesen is találkoztak. Jöttek-mentek Kisvárdra és Nagykálló között. Ratkó többször kereste meg atyámat Kisvárdán különféle problémákkal, elsősorban mások ügyével. Itt szintén hallhattuk, hogy Ratkó József mennyire érzékeny volt mások problémáira, és hogy fölkarolta az embereket. Nyilván elsősorban betegek ügyében fordult édesapámhoz is. Kölcsönösen tisztelték egymást. Talán még annyit említenék meg, hogy édesapám halála után, előkerült néhány olyan irat, dokumentum, amiről korábban nem tudtunk. Nagyon érdekes látni, hogy ezek a dokumentumok milyen tényszerűen támasztják alá a visszaemlékezéseit, aminek alapján az életrajzi könyvek is készültek. Ezek között az iratok között található néhány levélváltás Ratkóval. Most többek között ezen iratok rendezésén is dolgozunk, hisz' a rendszerváltással együtt a vállalatunk is 25 éves az idén, és a jubileum kapcsán szeretnénk egy könyvben feldolgozni az anyagot. Lényegében egy kis Béres Csepp kortörténet lesz ez is. Röviden összefoglalva tehát, mi is olyannak őrizzük az emlékezetünkben Ratkó Józsefet – amint a most látott filmből is érzékelhető volt –, hogy nemcsak kiváló költő volt, de érzékeny, nagyszívű, tiszta lelkű ember is, aki nagyon sokat foglalkozott a társadalom és az őt körülvevő emberek kisebb-nagyobb ügyeivel. Mi háálával vagyunk iránta, és örök háálával emlékszünk meg róla. Mint ahogy mindazokról, akik a Béres Csepp ügyét észrevették, akik nem mentek el érzéketlenül amellett, hogy Kisvárdán küszködik egy kutató. Ratkó József mélyre látott atyám küzdelmeiben, s úgy találta, szót emel érte, ahol teheti. Nagyon nagy szeretettel emlékezünk meg róla, még ha személyesen nem ismertük is Ratkó Józsefet. Köszönöm szépen, hogy meghallgattak, és a tanácskozáshoz további sok sikert kívánok! Nagyon örülünk, hogy ez az emlékév sok szép, méltó eseménnyel emlékezik meg Ratkó Józsefről.

KARÁDI ZSOLT: Kedves Vendégeink! Megköszönöm Béres József úrnak ezt a szép megemlékezést. Bevezetőként engedjék meg, hogy Jánosi Zoltán *Kő alatti fény* című kötetének egy emlékezetes részletét idézzem. A könyv valamennyi tanulmánya Ratkó Józsefről és a Hetekről szól. Jánosi Zoltán így írt: „Fölocsúdva a lesújtottságból Ratkó József korai halála fölött, az első eszmélés a halállal szembeszegülő gondoláté: »Non omnis moriar;« »nem halok meg egészen«. Ez méltó leginkább a halott költő és a költészetében a »földet tartó«, »drága halottak« szelleméhez. Testét ledöntötte a kor, az idő – ez a történelmi és személyes idő –, de életművén repedést már nem okozhatott.

Ratkó József művészi hagyatéka, bár bizonyosan sok tervet ragadott el kezétől a halál, zárt, kiteljesedett, öntörvényű gondolati és poétikai rendszer. Vers-haza, költészet-Magyarország, címerében a Szent István-dráma koronájával. Műve még alkotója életében véghezvitte a maga honfoglalását, meglelte helyét, és körberajzolta határait a magyar olvasók, a nemzeti irodalom Kárpát-medencéjében....” Közben arra gondol-

tam, megkérdezlek benneteket: ti hogyan találkoztatok Ratkó József költészetével? Én középiskolás voltam, amikor a miskolci Gárdonyi Géza Művelődési Ház (később híres) színpadának tagjaival irodalmi műsort mutattunk be. A *Törvénytelen halottaimat* mondtuk. Később az egyetemen Görömbei András beszélt nekünk Ratkó lírájáról. Nyíregyházára kerülvén személyesen nem beszéltem vele; magánemberként elsősorban a *Segítsd a királyt!* élményén keresztül találkoztam ismét művészetével. Éveken keresztül megpróbáltam Nagykállóban, a drámatagozatos osztályban ezt a drámát is tanítani a diákoknak. Ti hogyan találkoztatok Ratkó munkásságával? Attila elárulta, hogy erre van egy konkrét válasza is.

ANTAL ATTILA: Fiatalember voltam, főiskolás Nyíregyházán. Néhány diáktársammal versek írására adtuk a fejünket. Tanárunk, Katona Béla, a neves irodalomtörténész, felfigyelt ránk, s meghívott mindannyiunkat a megyei írócsoportba. Ez nagyon nagy megtiszteltetés volt, a csoport rendezvényein többször találkozhattunk Ratkó Józseffel is. A műveink hamarosan egy kis antológiában láttak napvilágot, melyhez Katona Béla tanár úr kérésére Ratkó József írt bevezetőt. Nekünk ekkor látott először napvilágot versünk. Amikor az ember először látja nyomtatásban a művét, akkor hetekig azt hiszi, hogy hatalmas nagy ember. Itt látható ez a kötet, a címe: *Hogy a virág megmaradjon*. 1979-ben jelent meg. Hadd olvassam fel Ratkó József *Ajánlásának* első bekezdését. „Versekkel jelentkezik – s nem is először – ez a leszólt vidék, Szabolcs-Szatmár megye: tizenhárom nem fiatal fiatalember verseivel, amelyek közt jók, rosszak, tiszta beszédűek és dadogósak egyaránt akadnak. Illesse figyelem, kísérje szeretet és aggodalom íróikat; szeretet, hogy eljuthassanak, aggodalom, hogy eljuttak-e a vox humánáig, a József Attila-i »tiszta beszéd«-ig, megtanulják-e mindannyian »a soha nem hallott szép szavak anyanyelvét.«” Hát ezt méltónak éreztük első verseink előtt. Nekem még annyi személyes sikerem volt, hogy az itt szereplő néhány versemből, ahogy visszahallottam, az egyik tetszett Ratkónak. *Kisebb hazám* – ez volt a címe. Erre máig büszke vagyok. Egyébként nem voltam közelebbi ismeretségben vele, s ha jól tudom, a társaim se. Felnéztünk rá, tiszteltük, lestük a szavát. Ha néhány szót váltott velünk, akkor annak hetekig tudtunk örülni.

KARÁDI ZSOLT: Laci, aki a Ratkó-életmű egyik legalaposabb ismerője, köteteknek szerkesztője, nagykállói illetőségű vagy: te hogyan találkoztál Ratkó művészetével?

BABOSI LÁSZLÓ: Ratkóval először, mint emberrel találkoztam, azt mondhatom, hogy szinte nap mint nap, mivel – ahogy említetted, Zsolt – nagykállói vagyok és megrögzött könyvtárba járó. Ratkó József Nagykállóban élt a családjával, ott volt könyvtárigazgató. Amikor reggelente mentem az általános iskolába, a könyvtár akkori épülete előtt elhaladva gyakran láttam őt, hogy épp megérkezett a munkahelyére. Gyerekként hamar járni kezdtem a felnőtt könyvtárba is, ahol szintén találkozhattam vele, sőt többször kölcsönzött is nekem könyvet. De számos alkalmat vagy rendezvényt tudnék még felidézni, ahol láttam őt, hallhattam szavait, hiszen jelen volt – az akkor még nagyközség – Nagykálló életében. Szüleim pedagógusok, édesanyám magyar-orsz szakos tanár, és nekünk otthon – természetesen – Ratkó majdnem minden könyve megvolt. Gimnazistaként harmadik osztályos korom tájékán kezdtem el olvasgatni a verseit, a könyveit, amelyeket első olvasatra megszerettem. De nemcsak

Ratkót, hanem a kortársainak, az ő szavaival élve a vele „egyívásúaknak”, tehát a hasonló gondolat- és versvilágú költőknek, a Heteknek, Utassy Józsefnek és másoknak a költészetét is. Ebben a tájékozódásban segített Dinnyés József „daltulajdonos”, aki remek versmegzenésítései, koncertjeivel és a *Dalaim könyve* című kottás versantológiájával felhívta a figyelmemet ezekre a költőkre.

GERLICZKI ANDRÁS: Ratkó József tekintetével és arcvonásaival először a televízióban találkoztam. Tanyán nőttem fel, a televíziózás különleges élmény volt, de valahogy mindig távoli világokat közvetített. A Ratkó-műsor viszont, amelyet valamikor a 1970-es évek végén láttam gyerekként, mintha rólunk is szólt volna. Édesapám meg is állapította, hogy csak az beszélhet így, aki közülünk való. Markáns, erőteljes, férfias arc a képernyőn, Ratkó Józsefé. Keresni kezdtem a verseit. Írásaiban azt a világot idézi meg, amelyben mi is élünk, s amely az ő sorsát is meghatározta. „Vert falak között, vert emberek” – a nyírségi emberek házai, búzatörekkel kevert, döngölt, nehéz földből. Némelyik 100–150 évig is áll. Erőteljes vonásokkal, tömör képekben idézik Ratkó versei azt a vidéket, „ahová csak az ökörnyal vezet áramot”. Másodszor már személyesen találkozhattam vele. Egyetemista voltam, Görömbei András József Attila-díját ünnepeltük Debrecenben az Ovigadó nevű étteremben. Főleg kortárs irodalomról beszélgettünk, s egyszerre volt váratlan és természetes, ahogy egyszer csak belépett Ratkó József, s leült közénk, fiatal magyar szakos egyetemisták közé. Nem sokkal később az Alföld szerkesztőségében találkoztam vele, akkor jelentek meg az első írásaim. Számomra rangot, beavatást, elfogadást jelentett a kézfogás egy írótól.

KARÁDI ZSOLT: A személyes élményekről jut eszembe, hogy hajdan, egyszer, Tamás Attila professzor úr óráján, a költő Juhász Ferenc volt a Kossuth Lajos Tudományegyetem vendége. Az egyik csoporttársunk, az azóta elhunyt Csontos Sándor, aki akkor már az *Új Írás*ban dolgozott, tegeződött Juhással; nos, számunkra akkor megállt az idő...

Balázs, te költőként indultál, prózaíróként folytattad, tanulmányok szerzője vagy. Volt-e rád Ratkó József valamilyen hatással?

ANTAL BALÁZS: Bár sokkal fiatalabb generációhoz tartozom, s egészen más vidékről származom, így sem a személyesség, sem a közvetlen barátok, ismerősök jelenléte nem játszhatott szerepet a Ratkó Józseffel való találkozásomban, mégis az arcmás, a kép volt meg már jóval azelőtt, hogy a verseket ismertem volna. Könyvérzékeny családból származom, édesapám gyűjtötte a *Szép versek* antológiákat, s a hetvenes-nyolcvanas években e kötetek nemcsak a borító kis téglalapjain, de a belíveken nagy portrék formájában is bemutatták a versekkel szereplő költőket. Ratkó József arcát azoké között őrzöm, akik a legelső időkben a kortárs, az akkori kortárs költészetet jelentették nekem – bár hozzá kell tennem, hogy erről a költészetről a mondott arcmásokon túl nem sok fogalmam volt akkor. Majd csak a főiskolás éveimben találkoztam igazából a verseivel, az életművet pedig egyben akkor olvastam el, amikor a Laci által szerkesztett könyv – az életműkiadás első kötete – megjelent. Majd aztán egy-két évvel később állította össze Jánosi Zoltán a *Hetek* költőinek az antológiáját, a 2002-ben megjelent *Más ég, más földet*, amelyről, a munka állásáról akkortájt többször is beszélgettünk. Tudom, hogy míg egyes költők esetében az okozta neki a legnagyobb fejtörést, hogy mely versük reprezentatív erejű, melyik kerüljön bele a gyűjteménybe – addig Ratkó Józsefnél az volt

a probléma, hogy muszáj néhányat kihagyni. Ezek a találkozások azonban nekem már inkább irodalomtörténeti események voltak, semmint élő irodalmiak.

KARÁDI ZSOLT: Fontos mondatot mondtál az előbb, mikor azt emlegetted, hogy a Ratkó-életmű kiadásának ez az első darabja. Lacitól úgy tudom, e bizonyos harmadik kötet szerkesztése is a vége felé jár már. Beavatnád-e a jelenlévőket abba, hogyan áll a könyv tulajdonképpen?

BABOSI LÁSZLÓ: Reményeink szerint az Ünnepi Könyvhétre fog megjelenni.* Ratkó József életműsorozatáról annyit érdemes elmondani, hogy családja kezdeményezésére és velük, leginkább leányával, Lujzával együtt dolgozva 2000-ben jelent meg a sorozat első kötete, a *Versek*, amely az összegyűjtött verseket és versműfordításokat tartalmazza, 2003-ban a *Dramák* című kötet, és most a *Prózák*. Ez lesz számomra a legizgalmasabb kötet a három közül, mert Ratkó Józsefet mint prózaírórt szinte egyáltalán nem ismerik, mivel önálló prózakötetet nem adott közre. Még a könyveit, életművét szeretők, jól ismerők is csak két prózáját ismerik: az *Önéletrajzot*, ami benne van az első kötetében meg a *Félkenyér csillagban*, illetve a *Szűkebb hazám: Magyarországot*, amit az előbb is hallhattunk a filmben megemlítve. Ez is a *Félkenyér csillagban* jelent meg. De ezek mellett ő sok prózát is írt, kisebb-nagyobb alkalmi írásokat, mini-esszéket irodalmunkról, esztétikáról, közéleti dolgainkról, sorskérdéseinkről; valamint értékesek a vele készített rövidebb-hosszabb interjúk, riportok. Mindez összegyűjtve, válogatva megtalálható majd a kötetben körülbelül hatszáz oldalon. Így a Ratkóról kialakult kép még teljesebb, kerekesebb lesz. Tehát egy nagyon izgalmas kötet lát majd napvilágot az Ünnepi Könyvhéten.

KARÁDI ZSOLT: Eddig említettük Ratkó Józsefet mint költőt, s mint prózaírórt. A most vetített filmben beszélt Csikos Sándor színművész, aki a *Segítsd a királyt!* című darabban legendásan alakította az államalapítót. Csikos fölveti, hogy a művet elég régen nem mutatták be. Ennek a történetéről is lehetne szólnunk, de az egyik kérdés, ami ezzel kapcsolatos lehet, az: hogyan látjátok a magyar drámatörténetben a *Segítsd a királyt!* helyét?

ANTAL ATTILA: Miként Katona József *Bánk bánja*, a *Segítsd a királyt!* is legnagyobb nemzeti sorsdrámáink sorába tartozik. Ezeréves magyar sorsproblémát vet fel. Mégpedig azt, hogyan maradhatunk meg úgy, hogy közben alkalmazkodunk a fejlettebb Nyugathoz. Mennyit adhatunk fel a saját hagyományainkból anélkül, hogy identitásunk, magyarságunk veszélybe kerülne. Már István király ezen törte a fejét, amikor beléptette az országot az akkori Európai Unióba. Ratkó azt látta ebben a darabban, egyébként ezt Laci írta kíséző szövegében, hogy talán István király idejében túl sokat kellett feladni magunkból ahhoz, hogy itt, Európában megmaradhassunk. Számomra egyébként nővumnak számított, amikor először olvastam a drámát, hogy Ratkó nagy értéknek tartja a pogány kori magyar kultúrát. Nagyon sajnálja (és katartikus érzést kelt, ahogy erről beszél), hogy annyi régi szép magyar rege, dal, regösének elpusztult. Úgy érzem, igaza van, a folyamat talán kíméletesebben is végbemehetett volna. Ratkó műve igen jelentős, ma is aktuális. A benne felvetett kérdések jelen korunkban is élnek.

BABOSI LÁSZLÓ: Amit Attila mondott, azt meg tudom erősíteni. Az István-drámák közül, Katona József, Szász Károly, Kós Károly, Sík Sándor, Padányi Viktor, Szabó Magda, Boldizsár Miklós drámái közül szerintem ez a legerősebb, mind problemati-

* A kötet a Kairosz kiadónál megjelent.

kájában, összetettségében, mondanivalójában, nyelvi megformáltságában. Számomra az is fontos – amit persze némely kritikusa korábban felrótt neki –, hogy Ratkó a hivatalos akadémikus történelemfelfogástól több ponton eltér, s a krónikákat tartja mérvadónak. Itt például Vaszoly megvakíttatásának történetére gondolok, vagy arra, ahogy áttételesen utal László Gyula kettős honfoglalás elméletére (amiről egyébként a krónikáink szintén beszélnek), illetve az úgynevezett kalandozó hadjáratok értelmezése. De ez csak az egyik, a történelmi-geopolitikai értelmezési irány, mert a másik az, hogy ez Ratkó addigi költészetének, költői létfilozófiájának, gondolatvilágának sűrített, igen magasrendű összefoglalása. Az tény, hogy egy átlagos színházi rendezőnek nehéz dolog ezt megrendezni, mert, ahogy sokszor elmondták már, nem színpadszerű a mű, kevés benne cselekmény, látszik, hogy költő írta, aki nem ismerte a színpadi dramaturgia íratlan szabályait. Például ahogy a *Segítsd a királyt!* egyébként kiválóan megrendező Nagy András László is vélekedett, nem szabad a dráma végét hosszú monológgal lezárni. De ezektől függetlenül, aki érzékeny erre a problematikára, az nagyon jól tudja, hogy ez egy nagyon súlyos darab, és mai geopolitikai konstellációkban újra igen aktuális kérdéseket vet fel – és válaszokat is ad.

KARÁDI ZSOLT: Azt, hogy ezt a drámát nehéz színpadra vinni, nyilvánvalóan igaz. De Németh Lászlót is nehéz színpadra állítani, sőt Madáchot sem könnyű! Jól gondolom-e, hogy az a problémahalmaz, amely a *Segítsd a királyt!*-ban jelentkezik, hosszú érlelő folyamat eredménye, s az életműben kitapintható előzményei vannak. Az is közismert, hogy Ratkó József Attila nevű kisfiának halála nagyban hozzásegítette a szerzőt az István drámájának megragadásához... Hogyan látjátok a történelmi sorskérdések szétágazását az oeuvre-ben? A költő történelmi érdeklődése, illetve a személyes fájdalom robbantja-e ki belőle a művet?

GERLICZKI ANDRÁS: Ez a dráma szerves része a költői életműnek. A lírai szövegek alapján szinte természetes, hogy a színház iránt, különösképpen az antik színház iránt érdeklődik a költő. Ugyanakkor tény, hogy a modern dramaturgia és a modern színház fél a poétikus drámáktól, fél az úgynevezett könyvdrámáktól. A Ratkó-életmű viszont azt igazolja, hogy az a szakralitás, az a sors, ami az antik drámákban megjelenik (ahol nem lehet szétválasztani kultúrát, tudományt, vallást, mitológiát), csak ilyen formában ragadható meg. A világ ősi egysége – és ősi káosza – tűnik fel a költő színpadán. A kritika gyakran felteszi a kérdést: lehetséges-e még ősi formák emelkedettsége, lehetséges-e még nemzeti költészet, nemzeti dráma? Igen, lehetséges. Nemzeti dráma, sorsdráma, s hozzáteszem: létezésdráma. Nagy költői bátorságra vall ezekhez a formákhoz visszatérni.

ANTAL ATILÁ: Érdekes Ratkó költészetének változása, fejlődése. Kezdi életrajzi ihletettségű versekkel, élménykibeszélő költészettel, aztán egyre balladásabbak, drámaibbakk lesznek a művei, végül drámaíróvá lesz. Milyen szép ív ez az utolsó évek drámaköltészetéig, mely megemeli az egész addigi életművet is.

ANTAL BALÁZS: Ehhez a változáshoz szorosan kapcsolódik egy nyelvi változás is, hiszen nemcsak tematikailag, hanem a versnyelv tekintetében is egyre látványosabb formát ölt a történelmi érdeklődés. A '60-as évek versei nyersek, szókimondóak, ha szembeállítjuk a '70-es '80-as évek szövegeivel. Egyfajta nyelvi mívesség felé fordulás, egyfajta archaizálás érződik a verseken, ami ilyen módon a dráma nyelvéhez vezet.

BABOSI LÁSZLÓ: És itt kezdődik az, amit Jánosi Zoltán is sokat emleget a tanulmányokban, az ún. bartóki modellre gondolok. Nagyon jól fogtad meg az imént, Balázs, a '60-as évek végétől kezdődik Ratkó tudatos archaizálása, mind – Féja Géza szavait használva – a „rég Magyarországra”, tehát a felvilágosodás előtti magyarság veretes nyelvét, mind a népköltészetet integrálja költői nyelvébe, és tegyük hozzá rögtön: nemcsak a nyelvét, hanem a szemléletét, jelképiségét is. Ez azért következik be, mert elkezdi tanulmányozni a bartóki modellt, tehát az archaikus, tradicionális, legfőképpen a magyar paraszti kultúra értékeinek a modern műalkotásokba való integrálásának módszerét. Erre a lehetőségre Németh László hívta fel tanulmányában a figyelmet, és a '60-as évektől kezdve egy nagyon izgalmas irányzat alakult ki ekörül a magyar művelődéstörténetben. Csak néhány emblematikus névre utalok: filmben Gaál Istvánra, Jancsó Miklósrá, Kósa Ferencre, fotográfiában Móser Zoltánra, irodalomban Nagy Lászlóra, Juhász Ferencre, Csoóri Sándorra, festészetben Tóth Menyhértre, s két iskolateremtő mesterre, a magyar szabadzene apostolára, Szabados Györgyre és Makovecz Imre építészre. A hatvanas években Ratkó már megfogalmazta magának alkotói programként, hogy neki a maga bartóki szintézisét kell létrehoznia a költészetében. Ezt a tervet végül is következetesen és magas színvonalon megvalósította.

KARÁDI ZSOLT: Ratkó József leírta, hogy Lendvai Ernő olvasása közben mélyült el Bartók műveiben és a bartóki szintézisben...

Az előbb azonban azt emlegettük, hogy személyes érintettség munkált gyakorlatilag az István-drámában. Ha a halálélményről beszélünk, akkor engedtessek meg, hogy Görömbei Andrásnak, mindannyiunk mesterének egyik Ratkó-tanulmányából pár gondolatot olvassak fel. „A halál nagyon gyakori témája Ratkó Józsefnek korai köteteiben is. Kezdetben a személyes halál problémája jellemző, a halál ellen az értelmes élettel akar védekezni a költő, a haláltól sohasem fél.

Történelmi számvetései, a halottak megtartó erejéről szóló vallomásai, a többféle variációban megszólaló Déva-vár motívum jelzik a téma horizontális tágításának készülődését. A halottak vállalása a *Törvénytelen halottaim* kötetben világtéremtő szemléletté bővül...”

A drámával kapcsolatban annyit elárulhatunk, hogy készül a Móricz Zsigmond Színház produkciójában is egy érdekesnek ígérkező *Segítsd a királyt!*-bemutató, mégpedig ún. „beavató színházi” változatban. Miért így? Nos, abban benne lehet az, hogy a színházi rendezők félnek a lírai drámától. Én azt tapasztalom manapság a nagyállói drámatagozatos osztályokban, hogy nagyon nehéz a diákokat rávenni, olvassák el a művet. A mai fiatalok rendkívül ódzkodnak a lírai jellegű szövegektől.

A továbbiakban egy fontos mondatot idézek a *Szűkebb hazám: Magyarországra* című Ratkó-szövegből: „Tudom, mert megtanultam, hogy minden művésznek keresnie kell egy fix pontot a világban, amelyen lábát megvetve kimozdíthatja, elmozdíthatja helyéről az embert. Vagy legalább önmagát.” Hogyan látjátok annak a magatartásnak az érvényességét, amelyet ő képviselt? A filmben is emlegették sokan, illetve Magyar József is említette, hogy Ratkó a szegények, a kisemberek ügyét vállalva akasztott tengelyt a hatalmasságokkal. Milyen ügyeket képviselt? Hogyan látjátok a képviselési beszédmód érvényességét manapság?

ANTAL ATTILA: Mindenekelőtt hadd hívjak segítségül Ratkó költői világának megértéséhez két idézetet. Az egyik a Tamási Árontól való híres kijelentés: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”. Úgy vélem, hogy Ratkó költészetének egyik kulcsmotívuma az otthon. Az otthonban való szeretetre találás vágya hajtotta egész életében. Zsolt idézete is erre utal. Talán innen közelítve érthető meg a legjobban Ratkó világa. Otthontalan volt, hányatott gyerekkora volt. Rengeteg testi és lelki szenvedésben volt része. A szörnyűbb az utóbbi lehetett számára. Az otthontalanság. Az otthonra találást szolgálta részben a költészete is. Először a szűkebb környezetében, a családban, majd ezen a tájon otthonra lelt. Bekapcsolódott a közéletbe is, ahol tudott, segített. Aztán otthonra kívánt lenni a nemzet tagjaként, sőt, ahogy tágul a költői világa, látszik, hogy otthonos akart lenni történelmünkben is. Tehát ez az egyik kulcsmotívum. A másik, amit mottóként idéznék, Utassy Józseftől való: „Írni arról kell, AMI NINCS!/ Mert ami nincs, vallom, LEHETNE!/ Erre tanított a BILINCS:/ az AMI VAN muszáj szerelme” (*Apollinaire*). Ratkó József diktatúrában élte le az életét. A kádári konszolidáció idején indult, a 60-as évek közepén, és amikor a diktatúra véget ért, akkor halt meg. Természetesnek érezte, hogy az elhallgatott, kibeszéletlen dolgokról, bajokról kell írni. Ez annyira emberi, magától értetődő, hogy véleményem szerint majdnem kívül esik azon, amit a „korszerű, nem korszerű” mércével mérgetni lehet. Az, hogy az ember a családjáért, a szélesebb közösségért tenni akar, pláne, ha baj van, diktatúra van, normális reakció. Sokan kimondták, Görömbei András jó néhányszor leírta, hogy tematikai alapon nem lehet elmarasztalni egy irodalmi alkotást, tehát az, hogy ki miről beszél, éppen milyen témát választ, az a maga dolga, a maga szabadsága. Hogy mindezt miként teszi, az viszont már lehet az értékelés szempontja. Tehát a beszédmód, a felhasznált poétikai eszközök alapján lehet mérlegelni egy költészetet, a téma alapján nem. A költő arról ír, amiről akar. A nemzeti problematikáról, a személyes problémákról egyaránt lehet írni jót is, rosszat is. Az a fajta költőszerep, amit Ratkó felvállalt, kétségtelen, ma háttérbe szorulóban van. Ez nem azt jelenti, hogy eleve korszerűtlen. Hadd idézzek itt egy versrészletet, és ezzel átadom a szót. Az *Új évszake kellene* című versében ezt írja: „Énekelhet nektek az ember,/nem szabadok akartok lenni,/hanem gőgös gazdagok”. Na, ez egy nagyon előre mutató gondolat, ma ezt írná tovább, ha élne. Megérezte ő, hogy mi jön. Ma épp úgy vannak problémák, mint a Kádár-rendszerben voltak, részben ugyanazok. Fogy a nemzet, sok az abortusz... A szeretetlenség, az elidegenedés nem probléma? Egyébként vannak olyan Ratkó-versek, amelyek szorosabban a diktatúra idejéhez, viszonyaihoz köthetők, ilyen a *Nagynéném, a miniszterasszony*, az *Ady utolsó éneke*. Lehet, hogy ezek távolabb állnak egy mai olvasótól. Egy legutolsó gondolat: az igazi művészet mindig aktuális.

KARÁDI ZSOLT: A kérdés továbbra is lebeg. Attila megfogalmazta, ő hogyan gondolja a posztmodern időkben a ratkói magatartás időszerezését...

GERLICZKI ANDRÁS: Maga a szó is nehezen kimondható: képviseleti líra, képviseleti költészet. Akik ezeket a fogalmakat ítéletként használják, valami gúnyos hangsúlyt is hozzátesznek. Önmagában szerintem ezzel semmi baj nincsen. Az száraz, nyers tény, hogy az irodalomhoz, a költészethez fűződő viszonyunk megváltozott, mint a társadalom is. Az viszont, hogy most itt Ratkó Józsefről beszélünk, verseit idéz-

zük, azt jelzi, hogy költészet és közösség – bármit mondjon az akadémikus kritika –, szétválaszthatatlanok. Középiskolás tanítványaim, Hegedűs Noémi és Kovács Andrea maguk választották az elmondott verseket. Választásukkal cáfolják, hogy nincs szükség a közös problémák, a nemzeti ügyek, a sorskérdések kimondására. Szükség van, ahogy azt a *Tánc*, az *Ady utolsó éneke* is tanúsítja. Talán arról a szelíd, de létező Ratkó-kultuszról is kellene beszélni, amelynek ma itt mi is részesei vagyunk. A kultusz gyönyörű dolog, ha lefejtjük róla a retorikus pózokat, mert a kultusz azt jelenti, hogy megidézzük a személyt is, a szerepét is, műveit is. Mi, akik egy értékes életművet tisztelünk, egy kis társadalmat alkotunk. Vannak ilyen kis társadalmak, nem rajongótáborok, erősebbek annál. Ezekben a szerzői személyiségnek is szerepe, helye van, s nem zavar bennünket az, hogy divat-e vagy sem az alkotó előtti főhajtás. Egy-egy hangsúlyos életmű, egy-egy meghatározó egyéniség köré mindig teremődik közösség. Ilyen szempontból én nem vagyok pesszimista.

ANTAL BALÁZS: Nem újdonság, amit most mondok, mégis onnan kezdeném, hogy Ratkó József halála óta mennyire megváltozott a költészet ön- és közismerete. Szerepe, szerepvállalása, szerephelyzete. A presztízse. S ezzel együtt persze a társadalom egésze: összetétele, alkata, önismerete, a társadalmi nyilvánosság szerkezete. Ma, de nem csak ma, hanem a rendszerváltás után öt-hat évvel már senkinek nem jutott volna eszébe egyetlen költő neve sem – hát még olyané, akihez oda lehetne menni közügyek kijárása érdekében. Ma már elképzelhetetlen, ami 1990-ben még lehetett, hogy írók-költők forognak a köztársasági elnöki szék körül. Nem csak nálunk volt így, hanem máshol is tágabb térségünkben, hiszen Csehországban is íróból lett az első államfő. Azóta nem hallottam ilyesmiről. Az a generáció, amely '90 után lépett színre az irodalomban, másféleképpen akart jelen lenni, mint az előttük járók: a szerepeket elutasították – nem feltétlenül a közéleti szerepeket, hanem a líra és a lírikus szerepvállalását –, egészen egyszerűen azért, mert például a kommunizmus korszaka örökségének tekintették. Ahogyan András mondta, aki közéleti lírát művelt a '90-es években, arra egyből ráragasztották a korszerűtlenség bélyegét – de tegyem hozzá gyorsan, nem alaptalanul, hiszen ez a költészeti vonal nem tudott, vagy csak nagyon lassan tudott megújulni '90 után. Nem volt már szükség olyan jellegű direkt, sulykolt mögöttes értelemre, amely a korábbi közéleti versek erejét jelentette – nem azért, mert mondjuk minden kérdés és probléma megoldódott, hanem mert például szabad lett a szólás. A kimondás immár önmagában nem volt hősi tett többé, és meg lehetett tenni újságban, rádióban, televízióban. Ez a bizonyos „kimondás” a rendszerváltás előtt mindig az „igazság”-gal volt kapcsolatban: hogy a társadalmon uralkodik egy látszatigazság – mármint a hatalom által kreált és fenntartott –, amely hamis; a valódi igazság pedig más – például az, mint amit ezek a versek megfogalmaztak, s amely a hatalommal szemben álló népé, melynek nevében szól a költő, szól a versek beszélője. Nos, ez a hamis valósággal szemben álló „igaz” valóság, vagy igazság, abban az egységes formájában, ahogyan az a korábbi közéleti költészetben megfogalmazódott, már nem létezik többé, felbomlott több kisebb igazsággá – egyre kétesebbnek tűnt ezek közül egyet kiemelni és abszolútumként feltüntetni. A vers pedig, az új költők kezén igyekezett megszabadulni a politikai jellegű szólással, tettel kapcsolatos előzetes elvárásoktól. Azt mondták: a vers nem társadalmi tett, a vers művészi tett, és legyen teljes egészében az. Ugyanez a generáció éppen az elmúlt néhány évben fordult újra a közéleti líra felé – részben

vagy egészben azonban már más eszközökkel, hiszen például a képvisleti lírát vagy a költő vezető-prófeta szerepét továbbra is következetesen elutasítják. Vagyis a költői vonal él, újra él a kortárs költészetünk élvonalában (tetszhalottként, megújhódásra képtelenként élt persze mindvégig), mint ahogy él a lázadás, a bele nem nyugvás attitűdje is – de a szerep már nem. Hiszen ma már van sok hely, ahova lehet fordulni. Újságíróhoz, országgyűlési képviselőhöz, önkormányzati képviselőhöz, aki nem verseket fog írni, hanem odamegy, vagy nem megy oda, és megteszi, amit kell. Vagy nem teszi meg.

ANTAL ATTILA: Igen, ez igaz, politikai síkra terelődött a társadalmi igazságosságért való küzdelem. De közéleti dolgokhoz, mint korábban említettem, természetesen költő is hozzászólhat, csak nem politikusként, hanem az írástudók felelősségével.

BABOSI LÁSZLÓ: Én sok mindenben egyetértek azzal, amit itt boncolgattatok, de ebben a formában kicsit félrevezetőnek tartom a közéletiség kérdését, mégpedig azért, mert azt sugalmazza, mintha Ratkó csak közéleti költő lenne, holott a közéletiség költészetének csak egy, bár kétségtelenül jelentős vonulata. Hiszen ennek a költészetnek nagyon fontos tematikája pl. a modern ember egzisztenciális kérdései. A transzcendenciához, a Léthez, a Halálhoz, az Időhöz és a Szabadsághoz való viszony elemzése, a halál „megértése”, egy sajátos halálról szóló mitológia kidolgozása (egyébként a közéletiség is ehhez tartozik alacsonyabb szinten).

Persze, hogyha Ratkó megérte volna a rendszerváltást, biztosan módosult volna a közéleti magatartása, hiszen kialakultak azok a demokratikus fórumok és intézmények, ahova fordulhat az állampolgár. Tehát a költőnek nem kell „képviselnie” egy nálánál gyengébb érdekérvényesítő képességű ember vagy csoport jó ügyét. Nem kell hadakoznia a hatalommal Béres Józsefhez hasonló kutatók ügyében, vagy nem szervezi meg többedmagával társadalmi munkában tanyasi kollégium felépítését, és még sorolhatnám hosszan Ratkó közéleti dolgait. Bár megjegyzem, hogy ezt a „korszerűtlen” magatartást én részben úgy értelmezem, hogy ez egy autonóm és kezdeményező civil egyénnek az olyan magatartása, ami a normális polgári társadalmakra jellemző, nem pedig a különböző keménységű diktatúrákra. Tehát, számos kérdésben magunk döntünk, magunk szervezzük meg a közösségeinket – pl. az olvasótáborainkat, a folyóiratunkat, az irodalmi társaságunkat –, s nem felülről várjuk, hogy eligazítsák az életünket. Ebbe természetesen az is beletartozik, hogy véleményt nyilvánítok a társadalmat érintő legfontosabb kérdésekről. Biztosan megmaradt volna a közéleti érzékenysége, az elmúlt 25 évben kialakult óriási szegénység problémáival való foglalkozás, az éppen aktuális jelen megítélése nem párt-, hanem „létpolitikai” alapon.

KARÁDI ZSOLT: Köszönöm szépen. Azt hiszem, alaposan megbeszéltük a témánkat. Érdekes az, hogy néhány hete Babosi Lacival arról értekeztünk: bizonyos jelentős költők záró pályaszakasza mennyire meredeken ível fölfelé. És izgalmas, hogy az utolsó drámai versek kapcsán Nagy Lászlót emlegettük. A minap Ratkó József *Új évszák kellene* című kötetét olvastam; a Márkus Béla által szerkesztett könyvet lapozgatva nézegettem az utolsó műveket: ezek nagyon emlékeztettek a beszélgetésünkre. Az egyik, ami tanulságos volt – s az általatok fölvetett jelenséget is idehívnám –, az, hogy Ratkó lírája a balladával való találkozás korai szakaszán túl elkomorodik és csúcsosodik a *Segítsd a királyt!*-ban. Van olyan feltételezés is, amely szerint munkásságában kimutatható a személyes-vallomásos költészettől a tárgyiasodás irányába történő eltávolodás. Amikor a kötetbe az utolsóknak beemelt verset olvastam,

akkor azt láttam, hogy ez a tárgyias lírává átalakuló költészet valóban nagy tartalékokkal rendelkezett. Azt írja a költő az *Amíg a szív ki nem csap* című versében:

Én nemsokára meghalok,
s kialakul végleges arcom.
Szigorú arc lesz – szeressétek.
Néha majd rátok is hasonlít.

Kellett már ide egy ilyen arc,
szívig nyitott, hogy belenézzen,
aki a jövőt áhítózza,
s tudja meg: másképp nem lehet.

Csak szikrázva élet és halál közt;
megtanulni a drót fegyelmét,
hogy míg szív ki nem csap, égni kell
nagyfeszültségű indulatban.

Szolgálni fénnel és erővel,
gyűlöletig hevülve, de szelíden,
ha egy madár belém fogódzik
bizsergető talpacskáival.

Végül arról kérdezlek benneteket: mi lenne az az egy-két mondat, amit a beszélgetés végén elmondanátok? Mi lenne az üzenet Ratkó József költészetével kapcsolatban?

ANTAL ATTILA: Én Görömbei András egy gondolatát idézném: „Egy-egy nemzet tudatában azok a művek élnek közösségformáló erőkként, amelyekben a nemzet létének igazsága lép működésbe.”

BABOSI LÁSZLÓ: Csak annyit tudok mondani, hogy olvasni kell, ez szerintem a legfontosabb.

GERLICZKI ANDRÁS: Én annyit mondanék, hogy írni kell. Poétikusabban fogalmazva: mindegy, hogy honnan és hová tart, de hangozzék a vers.

ANTAL BALÁZS: Én meg egyenesen prózaian fogalmaznék, s a Ratkó-költészet legfontosabb mondanivalójához fordulnék: lázadni kell!

KARÁDI ZSOLT: Kedves Vendégeink! Engedjék meg, hogy Ratkó József egyik katarikus szövegéből, az *Önéletrajz*ából olvassam fel a beszélgetésünk végszavát: „Most már befejezem ezt a kegyetlen írást, mert megnyugodott bennem a gyermek. Igazság adatott mindeneknek: a madáracsontú, vézna édesanyának, a vér szerinti apának, a gazdáknak, mert azok is csak emberek, és mindeneknek. Igazság adatott a gyermeknek, aki immár felállhat a sámliról, leeresztheti védelmül felemelt jobb kezét, kiléphet, ki is lép a félhomályból, embernői emberré nőhet, mint bárki közülünk. Vigyázzatok, ha közelíttek hozzá – ne gyors, hirtelen mozdulatokkal, mert újból megriadhat. Lassítsátok meg az ölelés mozdulatát is! S ne felejtsetek el ezt a leckét, mert az embertelenség mindig megítéltetik!”

Lejegyezte: Babosi László

MARIK SÁNDOR

„Az írás olyan volt neki, mint az isteni kinyilatkoztatás”

Ratkó Józsefről Antall István irodalmi szerkesztővel

Ha Ratkó Józsefről beszélek, ritkán mondom a hivatalos teljes nevet. Mert ő „a Ratkó”, vagy „a Jóska”, legfeljebb „a Ratkó Jóska”. Az 1960-as esztendőök elején rövid ideig egy szerkesztőségben dolgoztunk Nyíregyházán, a Kelet-Magyarországnál. Abban az időben nem a veretes mondatai tették rám a legnagyobb hatást, hanem a gyönyörű kézírása. Olyan betűkkel, mint az övé, nem is lehetett akármit papírra vetni. Azokban az években a szerkesztőségben egy fiatal újságíró palánta szinte belenőtt a kortárs irodalom szövetébe, értelmiség találkozóhely is volt egyben a szerkesztőség. A halk szavú, érzékeny lelkű Sipkay Barna volt az irodalmi szerkesztő, Ratkó Jóska a folyamatos lázadó, Galambos Lajos a szülőföldre visszajött híres író. Mindhárman a hatvanas években részesültek József Attila-díjban, és fájdalmasan korán hagytak itt bennünket. Barna mindössze negyven, Jóska ötvenhárom, Lajos ötvenhat évet élt. Talán az ilyen emlékek, kötődések hatása, hogy mindig szívesen beszélgetek olyanokkal, akik ismerték őket. Tíz éve örömmel vállaltam tehát interjút Ratkó Józsefről az In-Forma Könyvek *Általuk híres e föld* című kötetébe. Antall István, a Magyar Rádió irodalmi szerkesztője Jóska életének egy fontos szakaszában szinte napi kapcsolatban volt a költővel. Joggal reméltem, hogy általa közelebb jutok a titokhoz, vajon miért is láthattam anno folyamatos lázadónak a húszas éveinek közepén járó szerkesztőségi társamat, a későbbi neves költőt. A titokhoz olyan áron jutottam közelebb, hogy az interjú több mint kétszer olyan hosszú lett, mint a rendelkezésre álló hely. A kimaradt részleteket mindketten sajnáltuk, hiszen egy ilyen beszélgetés általában megismételhetetlen. Ezért is tettem el, és vettem elő a kéziratot most, a Ratkó-év közepén, hogy megbeszéljük, újraserkesszük, kiegészítsük.

– *Amikor megismerkedtetek, Ratkó József a nagykállói könyvtárat vezette, te a Nyíregyházi Rádió munkatársa voltál, és nemcsak barátok lettetek, hanem sok közös munkátok is gazdagította a megyét és az irodalmat is. Hogyan találkoztatok először?*

– A szüleim olvasó emberek voltak, anyám különösen kedvelte a verseket. Az Ünnepi Könyvhetek idején mindig megvette a *Szép Verse*k antológiát, így már a hatvanas

évek végétől forgathattam ezeket, és valahogy a gerincéről a fényképsorok közül mindig „kilógott” Jóska portréja. Tetszett nekem markáns férfiarca, mintha apámra hasonlított volna. Ráadásul egész gyermekkoromban mást se hallottam, csak azt, hogy Ratkó-gyerek vagyok. Az „asszonynak szülni kötelesség, lánynak szülni dicsőség!” – korszakából, amikor Ratkó Anna, Jóska nagynénje volt az egészségügyi miniszter, ekképpen biztatták a gyermekáldás vállalására a női nemet. Most persze lehet, hogy visszavetitem az élményeimet a számomra annyira meghatározó barátságból a korábbi időkre, mert Nyíregyházára kerülvén is hamarabb találkoztam Jóska híveivel, mint vele. Pedig a rajongótáboroktól mindig megrettenek egy kissé. Főiskolás társaim vittek el a „Zöld Elefánt” étterembe, amely esténként inkább kocsmaként működött a Vasvári Pál utca és az Északi körút sarkán. Meg kell ismerned Jóskát – biztattak lelkesen. Hát mentem. Az asztalhoz telepedve szembe találtam magamat egy nagydarab, érzékeltetően zilált, keserű emberrel, aki szinte fogadóórát tartott asztaltársaságának, nagyvonalú ígéreteket tett apró-cseprő munkahelyi vagy egzisztenciális gondok elintézésére. Irodalomról, versről, szépségről szó sem esett, inkább sommás kinyilatkozások hangzottak el a világ dolgairól. Ráadásul Jóska enyhén ittas volt. Nem éreztem magam jól, egyik percről a másikra ingerült lettem. Hányatott gyerekkoráról, sebezhetőségéről, iszonyatos tragédiájáról: gyermeke, a kilencéves Attila közeli elvesztéséről mit sem tudva, összeszólalkoztunk. Nagyképűen kioktattam, hogy aki olyan verseket ír, mint ő, hogyan lehet ilyen... Eléggé felemás módon váltunk el, de azt hiszem, megjegyzett magának. Közben én a főiskolai újság, a *Tanítani* közel négyévi szerkesztése után a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójához kerültem. Csinálgattam a műsoraimat szorgalmasan, talán már a kultúrával vagy az irodalommal is elmélyültebben foglalkoztam, de őt nem kerestem. Közös barátaink viszont, azt gondolom, hozták-vitték a hírt ügyeinkről. Aztán egyszer csak megállt az emeleti szerkesztőségi szoba ajtajában, a rádióban, le sem ült, csak szelíden mosolygott és megkért, hogy írjak egy kritikát az Alföld című folyóiratnak Péntek Imre *Édesség anti-reklám* című kötetéről (1980). Őt kérték, de neki most fontosabb munkája van, s úgy gondolja, meg tudnám csinálni. Majd ő átviszi a kéziratot Debrecenbe, ha kész vagyok. Csak zavartam mondtam, hogy jó, de akkor még fogalmam sem volt se Péntek Imréről, se a versértelmezésről, se a kritikairásról. Örültem, hogy a rádiós műsoraim elkészülnek és megszólalhatnak a mikrofon előtt. Nem is írtam meg soha a kritikát, de innentől számítom bontakozó, eleinte igencsak tartózkodó barátságunkat. A következő nagy pillanat már maga a *Hangsúly*. A politikailag legkényesebb pillanatban, a *Mozgó Világ* című folyóirat körüli balhék állandósulása idején, a *Tiszatájban* megjelenő írások miatti országos botrány és hatalmi ingerültség kellős közepén valami megyei kulturális fórumon fölállt Jóska és azt mondta, hogy: kell egy megyei irodalmi folyóirat! Keményen érvelt, hogy a *Szabolcsi-szatmári Szemle* és a *Pedagógiai Műhely* „nem hallatszik a megyehatáron túlra”, provinciális, és hogy „mi vagyunk az utolsó megye, ahol ilyen lap nincs”, pedig a fél magyar irodalom innen való, a fiatal tehetségek ilyen műhely híján csak téblábolnak. Elképzeltető, hogy mekkora vihart kavart! Ekkortájt Nagy András László, a szerveződé színház rendezője több igazán izgalmas munkába kezdett. Megrendezte Móricz Úri murját, Sarkadi Imre *Oszlopos Simeon* című darabját

és ezek egyszerre hozták közel Jóskához és riportalanyként hozzám. Laci azonnal beleszeretett Ratkó tehetségébe és már ekkor szó esett a Jóska műhelyében készülő drámával kapcsolatos elképzelésekről is. Így találkoztak a szándékok: a megye vezetésének beletörődése egy rádiós folyóiratba, a „szó elszáll” politikai óvatosságából kiindulva, a költő vágya egy otthonos folyóirat iránt, és Nagy András László színpadi tapasztalata, ami a közönség előtti rádiófelvételek elemi feltétele volt. (A végső rádiós összeállítások elkészítése már az én feladatom lett.) A *Hangsúly* csodás három, három és fél esztendeje következett, amelyet közben Görömbei András irodalomtörténész barátunk fölkészültsége, tájékozottsága, igényessége, kényes ízlése, pontossága gazdagított.

– *Jóska nagyon kanyargós életutat járt be, mire révbe ért. Mit osztott meg veled ennek részleteiről?*

– Sajnos, soha nem ért révbe! Sem a sorsa, sem a természete, sem a műfaja nem engedte, hogy megnyugodjék. A költészet az ő értelmezésében azt jelentette, hogy az egész világot, a világ minden gondját a vállán cipeli az ember, annak minden felelősségével együtt, míg „a tudós csak egy szeletét vizsgálja a világnak” – mondogatta. Költői alkata szerint nála nem volt szétválasztható az esztétikum, a szépség tudása és a morál, az igazság tudása. Otthonról hozta a lázadó, többet akaró ember tragikus életélményét. Apja alkoholizmusa, a nagyot akarás drámája, a szépre és a jóra vágyakozó ember bukása. Apja színésznek készült, verseket írt, s lett munkás, nagy családos nyomorgó, széteső életű, másokat is boldogtalanságba kergető lélek. Az anya csak az erején felül vállalt érzelmi utóvédharcokban vehetett részt. Minden erőfeszítése ellenére sem tudott biztonságot nyújtani gyermekeinek. Pedig a család tehetsége többszörösen igazolt, a gyerekek hányatott sorsuk ellenére tanultak, tanár, matematikus, költő, mindenféle kikerült közülük. Ratkó József a saját sorsával kapcsolatban hosszú személyes beszélgetéseinkben szemérmes volt, mint egy szerzetes. Nem titkolózott, inkább férfiatlannak, ízléstelennek gondolta az önsajnálatot. Családjá drámájáról csak töredékeket villantott föl, azt is keserű humorral, ironikusan, megbocsátó szelídséggel. Inkább beszélt irodalomról. Hosszú utazásaink, bizalmas beszélgetéseink során nekem ő volt a bölcsészkar. A magyar lírát nemcsak ismerte, de fejből pontosan idézte legjobb darabjait. Elfogulatlan volt és tágas ízléssel bírt. Életműveket tekintett át Kassák Lajostól, Füst Milántól, Vas Istvántól, Sinka Istvánig, Illyés Gyuláig, Weöres Sándorig. Nagy Lászlót bámulta, Csoóri Sándort becsülte, Juhász Ferenc akkori közéleti szerepét, a hatalomhoz, Aczél Györgyhez való személyes kötődését élesen elítélte. A kortárs költők legfifatalabb nemzedékéből is ismert mindent és mindenkit. A kismestereket is nagyra becsülte. Róluk is szívesen beszélt, ilyen ügyekről faggattam kilométerszám, mert kocsmai leülésekre magam alkalmatlan voltam. Igazi filosz veszett el benne, szinte sajnáltam, hogy soha nem fejezte be az egyetemet, mert szerintem az irodalomelmélethez is éppoly ihlete volt, mint a vershez, a drámához, a kisesszéhez, a veretes prózához. (Szerintem, ha megöregszik, regényt is tudott volna írni.) Inkább ilyen irodalmi, közéleti, emberi beszélgetéseink voltak, amelyben persze azért ott volt a személyes sorsa, a vallomás, a szelíd megmutatkozás is.

– *Mindig lázadó – ma úgy mondanánk, örök ellenzéki – volt. Mi inspirálta őt erre a szerepre?*

– A fölöttébb erős igazságérzet. Az, hogy a „dolgozók társadalma” éppen a kétkeziakkal nem törődött. Hogy az emberiesség nevében az ember volt a legjelentéktelenebb érték. Hogy a társadalmi hierarchia és a kiszolgáltatottság mit sem változott a létező szocializmus ideje alatt. Hogy a megkésétt feudalizmus merev alá-fölérendeltsége az emberek zsigereiben tovább élt. Hogy jelentős szakadék tántogott a szavak és a tettek között. Hogy a szociális igazságosság illúzió maradt, mert az államosított újraelosztás minden önállóságot, alkotókedvet kiölt, a merev központosítás képtelen volt demokratikussá tenni kicsiny világunkat. A magyar történelem iránti olthatatlan érdeklődése, fogékonysága, az évtizedes, évszázados elhallgatásokat, a politikai aktualitásoktól leválasztva, költői erővel hozta felszínre, ráadásul a köznapi beszélgetésekben is érvényesen. Ratkó József rendkívüli közvetlenséggel tudta és érezte a gazdaság, a társadalom egészének bajait. Szerintem esze ágában sem volt ellenzékinék lenni, csak ösztönei és tapasztalatai markánsabb számvetésre készítették őt, mint másokat. Találkozásunkkor magam tele voltam a hatvanas évek nyugati újbalos eszméivel, a marxizáló magyar értelmiség Lukács-rajongásával, doktriner küldetéstudattal, felszínes filozófiai, közéleti elgondolásokkal. Soha, egyetlen esetben sem próbált átprogramozni, meggyőzni, agitálni ez ügyben. Maximálisan tisztelte hitemet, meggyőződésemet. A vele töltött idő, az általa gyakorolt közéleti szigor, erkölcsi tartás, a történelmi tények újragondolása tett kételkedővé, majd érlelte meg bennem a felismerést, hogy itt az egész eszmerendszerrel, az egész társadalmi szerkezettel valami nincs rendjén. Nem volt sem benne, sem bennem semmi a tudatosan választott programos ellenzéki magatartásból. De máig ható éles tanulság számomra, hogy az úgynevezett „népi irodalom” (csak jobb híján sorolom ide Ratkó József és a Hetek költészetét) plebejus igazságérzetével, a szegénységgel, az elesettekkel, a kiszolgáltatottakkal való együttérzésével hogyan élt vissza a hatalom. Hogyan játszotta ki a politikai porondon a koalíciós időkben a Nemzeti Parasztpárt kétségtelen hitelét, hogyan operált az ötvenhat utáni konszolidáció idején ugyanezzel. Hogy aztán e gondolatkör jeleseire bármikor rásüthesse a kezelhetetlen narodnyik, az öncélú lázadó, az izgága nacionalista bélyegét. Ez máig ható, a mai közéleti bajokig elérő probléma, alapos és messzire mutató tanulmányt érdemelne.

– *Milyen volt veled dolgozni? Hagyta egyáltalán magát befolyásolni? Elfogadta mások véleményét?*

– Nemcsak dolgozni volt nagyszerű veled, de egyszerűen együtt lenni is élmény volt. Olyan levegő volt körülöttem, amiből annyit nyelt az ember, amennyit csak tudott. A barátsága nem egyszerűen rányitotta az ember szemét a világra, hanem megszólalása, hallgatása, jelenléte a veled lévők érzéseire, a hangulatára is hatott. Ha megbízhatatlan volt napi dolgaiban, abban mindig ott volt az, hogy a gondolatai, a fantáziája messze megelőzte cselekedeteit. Ha viszont leültünk verset válogatni, prózát olvasni, szerkeszteni, halálosan pontos volt. Véleménye minden esetben tömör, kristálytisza volt és nagyon komolyan, meggyőzően tudott érvelni. Amikor

sorozatban dobálta ki a verseket, amik nekem tetszettek, akkor azt mondtam neki, hogy: Nem! Álljunk meg! Magyarázd meg, hogy miért rossz egy vers? Visszalapozta, és elkezdte szóról szóra, mondatról mondatra, sorról sorra, rímről rímre, képről képre értelmezve olvasni. Olyan verselemzést rögtönzött, hogy tátott szájjal hallgattuk. Igaza volt. Teljesen igaza! A mutatós sorok mögül egyből kiugrott a klapancia... Szerencsére Nagy András Lászlónak több tapasztalata volt a versválogatásban, szövegértelmezésben, Görömbei Andrásról nem is beszélve. De nagyon komolyan, elmélyülten és hatékonyan lehetett vele dolgozni. Kitűnő szerkesztő lett volna, ha valaha igazi műhelybe kerül, valódi lehetőséget kap. Tudott munkát rendelni, kéziratot kérni, tervezni. Olyannyira meg lehetett győzni, hogy amikor jó emlékeztű stúdióvezetőm, Samu András (aki rádiós újságírói gyakorlata, vezetői tennivalói mellett kiváló kertészmérnök is maradt) jó érzékkel kiszúrta, hogy a kárpátaljai Fodor Géza versében a variola, a pusztító fekete himlő, maga a Szovjetunió, illetve ennek embert is fertőző nagyhatalmi kegyetlensége, akkor Jóska tudott engedni, belátóbb volt. Én persze hepciáskodtam, csapkodtam, üvöltöztem, Samu András emberségéből futotta a türelem. (Szegény, mit nyelt miattam!) Jóska elolvasta a verset, és azt mondta: higgadj. És ezzel a dolog el volt intézve. Mintha apám szólt volna, egyből magamhoz tértem.

– *Mi volt Ratkó Jóska szerepe a Hangsúly című folyóiratban? Hogyan tudatok együtt dolgozni ebben az időszakban? Mi ma a Hangsúly érdeme?*

– Az ő neve volt a jelszó, amire megnyíltak az íróasztalfiókok és megnyíltak a szívek. Ő volt a garancia arra, hogy Czine Mihály, Kiss Ferenc, Görömbei András, Aczél Géza, Márkus Béla, Nagy Gáspár, Gál Sándor, Szöllősi Zoltán, Czakó Gábor, Makovecz Imre, Fekete Gyula, Kányádi Sándor, Magyar Lajos, Kósa Ferenc az első szóra vonatra üljön, és előbb a két szép szemünkért, majd semmi kis honoráriumokért kéziratot hozzon, beszéljen, segítsen. Ahogy már említettem, Jóska valóban kitűnően tudott szerkesztőként működni. Tervei voltak, nemcsak ötletei. Messze túllátott a szellemi és politikai határokon. Minden ellenkező híreszteléssel szemben Ratkó József, a nagykállói Krúdy Gyula Könyvtár igazgatója, a költő, a dráma- és esszéíró nem volt provinciális jelenség. Hogy ezt megmutassa, erre is jó volt a *Hangsúly*. A helyi tehetségek mellett idehozta Debrecent, az országos szellemi mozgásokat, a határon túli törekvéseket, de még idejekorán az emigráció irodalmát is. Ratkó József valóban látta az országos jelentőségű és hatású folyóirat lehetőségét ebben a rádiós periodikában. Nem a meglévő helyi kiadványok ellen, hanem azok mellett. Rádásul akaratlanul is – a maga rendkívül szerény eszközeivel – a *Hangsúly* része volt a rendszerváltást előkészítő szellemi mozgalmak láthatatlan hálózatának. Remekül tudtunk együtt dolgozni, a viták vagy az összekoccanások ellenére is. Négy különbözőbb lelki alkatú szerkesztőt el sem tudok képzelni, mint Ratkó Józsefet, Nagy András Lászlót, Görömbei Andrást és jómagamat. Az ihletett költői erő, a fölizzó-elhamvadó alkotókedv, és a torokszorító kállói magány Jóskánál, ország-világ színpadainak színessége és a színház lélektanilag is összetett világa Lacinál, az érzelemgazdag irodalom és em-

berszeretet, a tiszta minőségeszmény, az egyetemes tudás, a szerzetesi munkafegyelem Andrásnál és az izgága kíváncsiság nálam. Ha egyikünk belefáradt, a másik tartotta benne a lelket. Az együttműködésünk munkákat, kéziratokat inspirált, zenészeket csalt színpadra, művekkel találkoztattott, kritikai szellemet szült. A Hangsúlynak talán nem is érdeme, csak eredménye, hogy kialakult egy kisszámú törzsközönsége, volt egy hangulata, az állóvizet talán megmozgató szellemi izgalma. Áttekintve a felvételeket, a címeket, a verseket, drámakísérleteket, a zenét, amelyek immár digitalizálva a világhálón is föllelhetők a Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár működtetésében a <http://www.mzsk.hu:8008/hangsuly/> címen, úgy vélem, a legnagyobb dolog, hogy ma sincs rajta mit szégyellni. Értéket igyekezett közvetíteni, s talán egy sajátos műfajt is teremtett: folyóiratot mutatva, színházat, pódiumot, rádiót művelt a közönség előtt. Igazi öszvér volt, de nagyon teherbíró, hűséges jószág. Ehhez a tájhoz is hűséges.

– *Szóba kerültek köztetek Jóska versei? Hogyan dolgozott – előbb őrlődött és aztán percek alatt készségre írta, vagy folyamatosan javítgatta költeményeit?*

– Érett benne a vers, de soha nem beszélt róla. Hordozta, alakította akár hetekig, hónapokig kizárólag magában. Valami megpendített benne egy szót, egy sort, egy gondolatot, egy érzést, egy képet, és azt hurcolta. Teljesen esetleges volt, hogy mikor fordul termőre a dolog. Ezért rendkívül szellemes szóalkotó, szójátékos is volt. Dőlt belőle az incselkedő nyelvi lelemény: pártékony elvtársak, mogorvos, nagykakálló stb. Ha viszont előkotorta a bal belső zsebéből, a szíve felől a kéziratot, akkor az teljesen tiszta volt, áttekinthető, szinte húzások és javítások nélküli. Egyébként is nagyon szép kiírt, mégis természetes kézírása volt. Ezért tudtunk később kézírásos könyvet is csinálni neki *A kő alól* (1987) címmel. Nem beszélt közvetlenül a vers születéséről, az írásról, de nagyon büszke voltam akkor, amikor reggel ragyogva beállított, s úgy kabátban, kalapban nekidőlve az asztalnak felolvasta a legfrissebb versét. Olyan élmény volt, mintha az alkotás titkainak közelébe kerülhetett volna az ember. A *Hangsúly* körüli munka fölszabadította, feladatokat talált, visszatért a munkakedve. Újból hitt a versben. Az biztos, hogy az írás olyan volt neki, mint az isteni kinyilatkoztatás. Csak úgy tudta gyakorolni, hogy a „válogatott szavakat” akár azonnal márványba lehessen vésni. Kezdetben nagyon nehezen tudtam rávenni a mikrofon előtti megszólalásokra, mert „kényes volt szavaira” és csak költői monológban tudott megnyilvánulni. Közel érezte az írást a szóhoz, úgy gondolta, hogy az élőszónak is olyan veretesnek kell lennie, mint az írottak. Ilyenkor nagyon koncentrált, eleinte sokat ismételtetett velem, aztán teljesen feloldódott, megbízott bennem, valóban beszélgetések születtek, a vágást is megismerte, elfogadta. Ha „megrendelésre” kellett dolgoznia, kínosan gondos volt, nagyon nehezen ült neki. Menekült a feladat elől. Ám ha nekifogott, akkor teljes költői erejével fordult ki a keze alól minden mondat. Öröm volt a kézíratait kézbe venni. Elemelte a szöveget a mindennapiságtól, drámai erejű tömörséggel fogalmazott.

– *Mit tartott ő legértékesebb munkájának? Az írói, a költői vagy a publicisztikai részt?*

– Költő volt ízig-vérig. Még ironizálhatnék is, hogy költőnek is közéleti, tehát publicisztikus, de ez teljesen igazságtalan lenne, mert a valóságot, annak részleteit úgy tudta megemelni, hogy az a szellem magasában ragyogjon. Nem adta alább a prózájában sem az esztétikai igényességet, mint a verseiben. A versei pedig legfőbb értéként az időtlenség érvényességével bírtak. Ezért volt szerintem képtelen a klasszikus újságírásra, mert a közvetlen köznapi élményt a maga pillanatnyi helyzetében nem tudta megközelíteni. A napi hír nem bírja az egyetemes összefüggéseket. Mert ne szégyelljük, a mi újságírói készenlétünk, a hírekre hangoltságunk, az aktualitás utáni loholásunk minden, csak nem az örökkévalóságnak szánt elmélyülés. Ő maga egészen tekintette az életművét, minden megnyilvánulása egy egységes egész felé hatott, minden műfajban ugyanazzal a „szájtartással” beszélt, nem is tudott más szempont szerint gondolkodni. Ezt egyébként az a kitartó alapos és igényes munka igazolja, amit Babosi László végez a Ratkó-életmű publikálásával, Jánosi Zoltán pedig e művek, illetve a huszadik századi magyar költészet elméleti háttérének fölrajzolásával.

– *Kiket tekintett barátjának, netán a költői munkásságban tekintélynek? Sokat küszködött a „hivatalosságokkal”?*

– Illyés Gyula erkölcsi és költői tekintélyét haláláig tisztelte. Sokra tartotta a „gyémántarcú” Nagy Lászlót, költőként, rajzolóként, szerkesztőként, emberként egyaránt. A bohém, világlátott Kormos Istvánt és a verseit is meleg szeretettel emlegette. A *Hetek* közül talán leginkább Buda Ferencet érezte édes testvérének. Az ő természetes tömörsége, barbár ereje, fegyelme rokonnak tűnt előtte. De becsülte mindegyiküket. Talán Raffai Sarolta esett tőle a legtávolabb, közéleti szerepvállalása, hitekkal mértéken felül megtámogatott prózája miatt. Korai, kritikus, veszekedős barátság fűzte Váci Miskához, és ezt a barátságot sem tagadta meg soha. A hatvani könyvtárhoz, Kocsis Pistához, Kósa Ferenchez, Balczó Andráshoz, gyermekkorra óta kötődött Bugya Istvánhoz, a mester-tanítvány viszonyt nagyon egyenrangú beszélgetésekben ápolgatta a nyírbátori Magyar Józseffel... Áttekinthetetlenül gazdag, országos kapcsolatrendszere ellenére valahogy mindig megveszekedett módon magányosnak láttam. Nagykállóban is, itt is, ott is lehetett társasága, de mintha Szabolcsban, Szatmárban nem talált volna igazi szellemi közegre, a költészetéhez, gondolkodásához felnövő mély, kitartó és nélkülözhetetlen barátságokra. A közös rádiós, színházi játékok, ezek az élete utolsó fél évtizedét megtermékenyítő idők talán oldották ezt. Legalábbis remélem. A hivatalosságoktól, a hatalomtól, annak képviselőitől tartott. Félt, hogy az ilyen irányú kapcsolatok kikezdhettek az alkotói és erkölcsi szuverenitását. Akkor is sündisznóállásban fogadta a közeledést, ha az éppen nem volt rosszindulatú. Önnön rangját pontosan ismerte és költészetének közéleti magasából tudott kérni és kijárni is, mert a segélykérőket soha el nem utasította.

– *Sajátjának érezte az ifjúkori (ötvenes évek közepén született) munkáit, vagy csak a későbbiekét?*

– Semmiképp nem így válogatott. Csak az izgatta, hogy a vers romlatlan legyen. A költészet már emlegetett örökkévalóságát kérte számon önmagától, a saját verseitől is, nem kevesebbet. Tudta, hogy a korai versek között is akad jó néhány érvényes darab és halála előtt közvetlenül is volt olyan, amit „kiselejtezett”, tehát egy készülő kötetbe nem tett volna bele. Az önkritikája éppolyan szigorú volt, mint mikor más költő írásait válogatta. Sőt, mintha utóbb erősödött volna benne a szorongás az írással, pontosabban a versírással kapcsolatos felelősséggel szemben. Ez annyira meghökkentő alkotáslélektani jelenség volt, amit egy más műfajban, de hasonló sorsú művésznél, Holl Istvánnál is tapasztaltam, hogy: ahogy közeledett az esti színpadra lépés ideje, egyre feszültebb lett ez a színész óriás. Orvosi értelemben is mérhető módon, teljes tünetegyüttest mutatva betegedett bele abba, hogy föl kell mennie a színpadra. Ez a megmagyarázhatatlan rettegés Jóskában is dolgozott, különösen Attila fia elvesztése utáni évtizedben, az „utolsó versek”, a nagy közéleti csatározások, a Béres Cseppek körüli hercehurcák, az írószövetségi konfliktusok, a betiltások idején. De nagyon komolyan és hitelesen meg tudta ítélni a saját teljesítményét, bármikor született a vers.

– *Melyik kötetét szerette legjobban? Esetleg volt olyan költeménye, amelyik szívéhez legközelebb állt?*

– Véleményem szerint, talán *A törvénytelen halottaim* (1975) volt számára az egyik legfontosabb. A halálhoz, a veszteségekhez, a hiányhoz való személyes viszonya itt emelkedett több nagy versben is egyetemessé. Ám a *Félkenyér csillag* (1984) volt az esszencia. Az ugyanis válogatott verseit tartalmazta, azt kapta föl, ha valahová indult, azt rendkívüli gondossággal állította össze. Persze a korábbiakat is, úgyhogy inkább az irodalomtörténésekre, a kritikusokra bízta a mérlegelést, ha valami megjelent tőle, a kötettel le is zárult a verssel való küzdelem. De ha választani kellett, mit mondjon! Már a nyolcvanas évek deledője felé járhattunk, amikor Lezsák Sándor egy bizonyos október 23-án (vagy akörül) a lakiteleki művelődési ház színpadára meghívta a magyar költészet akkoriban legizgalmasabb személyiségeit. Csak fejből mondom, sorrend, teljesség és válogatás nélkül: Szécsi Margit, Szervác József, Tóth Erzsébet, Baka István, Zalán Tibor, Buda Ferenc, Ágh István, Ratkó József és mások sorakoztak egymás után és semmit nem tettek, csak elmondtak egy-egy verset. A művelődési ház előcsarnokában kortárs képzőművészek kiállítása, a terem szakadásig tele, a feszült csendben az emberek lélegzétvételét is hallani lehetett. (Kinn volt egy rádiós közvetítő kocsi, egy konyakért, amit a kocsmában mérettem üvegbe, nekem, a nyíregyházi kollégának is rögzítették egy tekercsre az egészet, ami azért volt jó, mert az övékét, amikor visszaértek Pestre, a rádió udvarán azonnal elkobozták a „szervek”). Ott, Lakitelken Jóska egy pillanatnyi gondolkodás után, Görömbei Andrásnak súgta oda a várakozó tömegben, hogy: *Tánc*. Görömbei bólintott, jó lesz. És akkor felment a színpadra (már a nevére tapsolt a közönség, de leintette őket) és elkezdte mondani, hogy: *Magyarország, temetőföld, / posztumusz, humusz / történelme soba el nem évülő priusz... Tudta, hogy melyik versét kell választania. Póztalanul, rekedtes hangján szinte csendes, monoton tartózkodással mondta, megrendítően szépen szólt a vers. Hiteles volt, és ennél több nem is kellett.*

– *Hogyan született a Segítsd a királyt! című drámája? Mit tudsz ennek kulisszatitkairól?*

– Tartok egy kissé a történetekre rakódó mítoszoktól, de mégis el kell mesélnem, hogy már az első *Hangsúly* közönség előtti rádiófelvételének izgalmában Nagy András László Skodáján pöfögtünk ki Nagykállóba, szerkesztőtársunkhoz, mert egy sornyi kéziratunk sem volt a *Segítsd a királyt!* című darabból, aminek bemutatóját a plakátra már kinyomtattunk. Némi unszolás után Jóska előkotort néhány cetlit, kocsmai árcédulát, lefirkantott ötletet, de jelenet, párbeszéd, összefüggő szöveg seholl! Végtelenül csalódottak voltunk Lacival. Ám Nagy András László mégis higgadtabb, kedvesebb, sokat látott, tapasztalt, színészeken edzett, emberekkel bánni tudó lélek, én azonban fölcsettantam. Hát ennyit ér a barátságunk? Ennyit ér a szavad? Kész darabról beszéltél, aztán nincs itt semmi! Nem hiába mondják a hátad mögött, hogy nem írsz már semmi fontosat, nem kell tőled tartani! Jóska ült velünk szemben, ott tornyosodott valami fotelben, nyelt, nyelt, aztán kihajított minket. Hazafelé mondogatta is Laci, hogy a fene tudja, mihez kezdünk ezután. Másnap hajnali öt órakor csöngettek a házgyári kis lakás negyedik emeleti ajtaján. Kitámolyogtam. Jóska volt. Engedj be, főzz kávé! Kicsapta a konyhaasztalra a salátáit és elkezdte: „Segítsd a királyt, első szín, első jelenet, az öreg mondja: Király temet királyt, apa fiút...” Ültem a hajnali szürkéségben, egy szál alsógatyában a hokedlin és tudtam, hogy egy megismételhetetlen csoda részese vagyok. Ilyen pillanat nem lesz még egy az életemben. Éreztem, sejtettem, hogy ebben a néhány mondatban évtizedes munka van. Ratkó József egy éjjel több verssort írt le, mint amit korábban egy kötetbe szánt. Olvasás, rengeteg olvasás, jegyzetelés, az „apa temet fiút” kétségbeejtő helyzetének átélése, a temetetlen holtak örökös tudat alatti számontartása, a levert és elhazudott szabadságharcok, az elkótyavetyélt igazságtételek halmozódta, a magyar történelem helybejárásának keserű tapasztalata a huszadik század hatvanas, hetvenes éveitől... Személyes és közösségi sors, ösztönök, megszerzett tudás, egy sajátos karakterű lelki alkat, különös tehetség érett be. Mert mi nem látjuk munkának a füstös, mocskos és kisszerű kocsmákban eltöltött mérhetetlen időt, nem látjuk munkának a vitákat, a beszélgetéseket, a hadakozásokat, nem látjuk munkának az olvasást, a keresgélést, a gondolatokat, az önkínzást, a terméketlen kételyt, a töredék verssorok időtlen várakozását. Ezt egy belső földindulás, a szanaszét járó fogaskerekek szinte hangtalan helyrezökkenése, a dolgok végső elrendezése beindítja és kisszerű hitetlenkedésünk egy pillanat alatt foszlik szerte. Azon a hétvégén a közönség előtt elhangzottak az első sorok. És ez csak a kezdet volt! A kéthavonta történő rádiófelvételek kérték, követelték a következő részeket. Volt olyan, hogy Jóska egy emelettel lentebb még írt, fenn a közönség előtt már ment a részlet eleje. Már bemutattunk vagy hat-nyolc jelenetet, és a szűk rádiós, színész, tollforgató összeesküvésen kívül szinte még mindig senki nem hitte el, hogy ebből lesz valami. Csak amikor az olvasópróbán, négy és fél óra után az István imájának utolsó sorait is elmondta Csikos Sándor. Akkor kezdődött az igazi munka, de az már Nagy András László személyes története, ha úgy tetszik, pályáját befolyásoló drámája.

– *Hogyan fogadta az elismeréseket, a kitüntetéseket?*

– Méltósággal. Az az ember, aki Nagykállóból tudta észrevenni magát, és semmi mással csak verseivel, ebben a történelme miatt agyonközpontosított Magyarországon, annak nem kellett semmi önáltató hiúság. Nem is volt benne egy szemernyi sem. Ráadásul ez a vidékinél is vidékibb lét különös mítoszt teremtett köré, a tisztaságnak és az érdek nélküli munkálkodásnak a hírét. A hallgatása fölértékelte a megszólalásait. Tehát, ha észrevették, ha díjjal, kitüntetéssel jutalmazták, akkor rá se rántott. Amikor készen volt a munkáival, akkor már egy kissé túl is volt rajtuk, eltávolodott tőlük. A József Attila-díj akkor jóval rangosabb volt, nem kor- és időfüggő, mint ma. Inkább a szakma díja volt, a teljesítményt elismerő. A SZOT-díj mögött is az írotársadalom javaslatai álltak. A Szép Ernő-jutalom ismét csak az első dráma költői erejét díjazta. Az év drámája elismerés megint csak szakmai ügy. Szóval, ha kapott valamit, akkor örült neki, még egy kissé zavarba is ejtette, de nem izgatta igazán.

– *Milyen volt embernek? Szerette családját? Szeretett enni, mulatni? Volt kedvenc nótája, étele, bora? Bírta a terhelést?*

– Az alkotás mint lelkiállapot leválasztja az embert a környezetéről. A napi gondok pedig kibillentik a termékeny állapotból. A holt idők feszültsége a szűkebb környezetet, a családot is megterheli. A költő, még ha könyvtárigazgató is, nem élhetett köznapit. Emberek keresték nap mint nap a világ négy égtájáról, versekkel, zenével, néprajzi gyűjtő utakhoz szakértelemért, tanácsért, filmötletekkel, forgatókönyvvel, interjúkérésrel, gondjaikkal, családi, munkahelyi bajaikkal. Ez az állandó búcsújárás is átzúgott az otthonán. Nagyon mélyen és nagyon szemérmes szerelemmel szeretete feleségét és ugyanilyen szeretettel gyermekeit, akikkel persze amennyire tehetett, igyekezett igényes lenni, de a család mindennapi ügye, baja, inkább Csöppre, a feleségére hárult, amennyire én láthattam, tapasztalhattam. A nagy törést, kislfia betegségét, majd halálát végtelen fájdalommal viselték a szülők, és nyilván erősen hatott a testvérekre, a gyerekekre is. Hogy ez mennyire volt jóvátehetetlen trauma életükben, ezt kívülálló föl nem foghatja. Biztos, hogy volt Jóskában valami örök menekülés, menésre sarkálló nyugtalanság, keresés, vándorlási kényszer. Az Ördög Máriához fűződő tiszta szép szerelem során is megmaradt a családhoz, feleségéhez, gyermekeihez való erős ragaszkodása. Ez nyilvánvalóan súlyos érzelmi megrázkódtatást jelentett mindenki számára. Ebben az időben már nem voltunk napi kapcsolatban, a Debrecen és Nagykálló közötti állandó utazás zaklatottságát már nem érezkelhettem.

– *Ratkó Józsefről sokat írtak, tekintélyes az irodalma. Vajon miért hiányzik mégis egy átfogó értékelés a munkásságáról?*

– A feladathoz a megfelelő forrásokat éppen Babosi László munkája teremti meg. A versek és a drámák kötete után elkészült a prózai írások gyűjteménye is. Babosi László alapkutatása kell ahhoz, hogy egyáltalán lássuk az életmű teljességét. Személyében egy, a munkája iránt mélyen elkötelezett kutató dolgozik a Ratkó-életmű gondozásán. Egészen biztos vagyok benne, hogy ő maga is folytatja majd a feltárá-

sokkal párhuzamos résztanulmányok közlését, amíg meg nem érik benne egy átfogó munka igénye. Már eddig is fantasztikus részleteket ismerhettünk meg általa, például Ratkó és Illyés levelezéséről. Ratkó József rendkívül népszerű, sokak által kedvelt, a versmondók viszonylag szűk körén kívül, a határokon túl is ismert költő. Hogy drámáit ma nem játsszák, ez megítélésem szerint egyszerűen a színházi világ, a magyar szellemi élet lassan két évtizedes lázas átalakulásának következménye. Persze annak az értékválságnak is, amit éppen a politikai szabadság, illetve a vele járó szertelen szabadosság kelt. Élek a gyanúperrel, hogy a politika szereplői közül nem egynek érdeke a tömegek minél teljesebb elbutítása, hiszen a fogyasztás engedelmes alanyai nem gondolkozhatnak világmegváltó kérdésekről, vagy klasszikus drámákról. Pedig Ratkó Antigoné-fordítása nyelvileg, költészettanilag is új fejezetet nyit a *Nyugat* nagy fordítói után, Kreón személye köré szőtt drámatörredéke is remek színházi feladat. És egészen biztos vagyok benne, hogy a populáris, és így nagyon népszerű *István, a király* című rock operát messze túléli a *Segítsd a királyt!* költői, drámai ereje, összetettsége, történelmi érzékenysége. Eljön annak a darabnak is a maga ideje, ahogy biztos vagyok benne, hogy az életműsorozat harmadik kötete, a prózagyűjtemény is igazi meglepetés lesz. Ezután kezdődhet el egy átfogó monográfia megírása, a teljes életmű elemzése, értelmezése.

Nagy András László, Ratkó József és Buda Ferenc egy Hangsúly-szám felvételén